

filos

σοφική λίθος

Τ187-ΕΤΟΣ 43^ο - ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΙΟΥΛΙΟΣ 2023

Η Αναγέννηση

- Εσωτερική φιλοσοφία στην Αναγέννηση
- Λεονάρντο Ντα Βίντσι
- Αναγεννησιακός Ουμανισμός
- Μπερνίνι, γλυπτική και μυθολογία

φιλοσοφική λίθος

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Η έκδοση του περιοδικού *φιλοσοφική λίθος* είναι αποτέλεσμα μη αμειβόμενης εργασίας. Αποτελεί μία εθελοντική προσφορά τόσο από πλευράς αρθρογράφων όσο και των υπολοίπων συνεργατών σε τεχνικά θέματα. Τα άρθρα που δημοσιεύονται είναι προϊόν έρευνας στους χώρους της επιστήμης, της τέχνης, της φιλοσοφίας και της μεταφυσικής.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΕΑ ΑΚΡΟΠΟΛΗ

ΑΓ. ΜΕΛΕΤΙΟΥ 29,
ΑΘΗΝΑ 11361
Τηλ. 210 8810830

Πληροφορίες:
www.nea-acropoli.gr

ΕΤΟΣ 43°, ΤΕΥΧΟΣ 187
ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2023

Εκδότης

Ομάδα Ε. Ν. Α.

Διεύθυνση Σύνταξης

Κ. Φραντζικινιάκης

Υπεύθυνος Ύλης

Φανή Γκούφα

Ατελιέ

Δ. Γακηλάζος, Κοσμίν Σπίνου

Στοιχειοθεσία - Διόρθωση

Γιώργος Βενέτης

Δημ. Σχέσεις - Διακίνηση

Π. Βεκρής

Μεταφράσεις

Ι. Αληζιώτη

Συνεργάτες

Σ. Παττακός, Σ. Κουκουβής, Ν. Τύμη, Π. Βεκρής,
Λ. Αλεξανδράκη, Β. Γεωργιοπούλου, Γ. Βούλγαρης
Χ. Κληματσίδας, Κ. Δαϊκίδου, Α. Χατζημπαλάση
Ε. Μιλοβάνοβα, Δ. Γακηλάζος, Ι. Σταυρουλάκης,
Ν. Κομπογιάννης, Μ. Κατίνας, Φ. Ζαχαριάδης, Γ.
Πίτσικας, Ο. Παππάς

περιεχόμενα

3. Από τον εκδότη
4. Εσωτερική Φιλοσοφία στην Αναγέννηση
12. Ευρωπαϊκή Αναγέννηση
18. Αναγεννησιακή Τέχνη
21. Αναγεννησιακή Μουσική
24. Αναγεννησιακός Ουμανισμός
27. Η Άνοιξη, σύμβολο ανανέωσης
28. Η Αφροδίτη της Μήλου και η Νίκη της Σαμοθράκης
32. Κόζιμο των Μεδίκων, ο μέντορας της Αναγέννησης
35. Μαρσίλιο Φιτσίνο
38. Μπερνίνι: Γλυπτική και Μυθολογία
42. Μποττιτσέλλι
46. Λεονάρντο ντα Βίντσι
49. Raffaello Sanzio da Urbino (1483 - 1520)
52. Michelangelo Buonarroti (1475 - 1564)
56. Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων
62. Στο επόμενο τεύχος

ISSN: 2944-9367

editorial

Μετά από 40
συνεχόμενα
χρόνια έκδοσης
του περιοδικού
Νέα Ακρόπολη
συνεχίζουμε να
αναζητούμε τη
φιλοσοφική λίθο...

Όλα τα παραπάνω
δεν αποτελούν
πλέον για μας
διανοητικές
αλήθειες, αλλά
έναν τρόπο ζωής,
που βελτιώνει
καθημερινά τον
εαυτό μας και τον
κόσμο.

Το αλχημικό έργο
βρίσκεται σε
εξέλιξη...

Υπάρχουν πολλές αποδείξεις που επιβεβαιώνουν ότι η Αναγέννηση υπηρξε το βασικό αίσθημα μιας εποχής, πολύ πριν αποκτήσει συγκεκριμένο περιεχόμενο ως ιστορική περίοδος. Αυτό το χαρούμενο αίσθημα γεννήθηκε μαζί με τα πρώτα σημάδια της ανανέωσης, στον καιρό του Τζόττο, του Δάντη, του Βοκάκιου και του Πετράρχη, τον 14ο αιώνα, για να επιβιώσει πάνω από δύο αιώνες. Η ιδέα ότι μια νέα εποχή έχει ανατείλει για την ανθρωπότητα γνώρισε τότε μια τεράστια διάδοση. Η αναγέννηση ήταν η καθολική ανανέωση της ζωής, αλλά κυρίως η αναζωογόνηση των γραμμάτων, των τεχνών και της φιλοσοφίας ύστερα από τον χιλιόχρονο λήθαργο του Μεσαίωνα. Η κλασική αρχαιότητα θα γίνει για τους δημιουργούς της Αναγέννησης ένα ιδανικό μοντέλο αναφοράς και μέτρο σύγκρισης, ένας αλάνθαστος οδηγός προς τη νέα εποχή.

Η αρχαιότητα είχε βαθιά επίδραση σε όλους τους τομείς της ζωής: στην πολιτική, στην καθημερινή ζωή, στην ηθική, στη φιλοσοφία, στη γλώσσα και κυρίως στην τέχνη. Οι δύο εποχές (η Αναγέννηση και η αρχαιότητα) μοιράζονται κοινά ιδεώδη και κυρίως μοιράζονται την πεποίθηση ότι ο κάθε άνθρωπος μπορεί να καταφέρει τα πάντα αν διαθέτει βούληση και αρετή. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο δημιουργείται το πνευματικό κίνημα του Ουμανισμού, το οποίο συνδέεται κυρίως με την αναβίωση των κλασικών σπουδών και την επανακάλυψη των αρχαίων συγγραφέων. Δημιουργούνται βιβλιοθήκες, ενώ βυζαντινοί λόγιοι διδάσκουν σε πανεπιστήμια και ακαδημίες σε έναν πυρετό αναζήτησης γνώσεων. Αλλά αυτή η αναζήτηση δεν ήταν μόνο φιλολογική. Ο μεγάλος θεωρητικός της τέχνης Λεόν Μπαττίστα Αλμπέρτι, προέτρεπε τους καλλιτέχνες να συμβουλευόνται τους φιλοσόφους και να αντλούν από τον θησαυρό της σοφίας τους θέματα άξια να απεικονιστούν με το πινέλο ή τη σμίλη. Γλύπτες, αρχιτέκτονες, ζωγράφοι αναζητούν διδασκαλίες από τη μελέτη των αρχαίων μνημείων, οι οποίοι επηρεάζονται βαθιά. Πάπες, ηγεμόνες, πατρίκιοι γίνονται μανιώδεις συλλέκτες αρχαίων αντικειμένων. Ο καλλιτεχνικός κόσμος στο σύνολό του αναζητά την έμπνευσή του στην ελληνική μυθολογία, ενώ κυριαρχεί η συνείδηση ότι έπρεπε να μελετηθούν οι αναλογίες του ανθρώπινου σώματος και οι κανόνες όπως τους θέσπισαν οι αρχαίοι Έλληνες.

Ίσως έχει έρθει η ώρα, στον σύγχρονο μεσαίωνα που ζούμε, όπου οι περισσότερες όψεις του πολιτισμού, όπως η τέχνη, η θρησκεία, η πολιτική, βρίσκονται σε παρακμή, να αναζητήσουμε την έμπνευσή μας στην προηγούμενη Αναγέννηση και να επιτρέψουμε να ανθίσουν μέσα μας οι ίδιοι σπόροι που οδήγησαν τότε τον κόσμο από το σκοτάδι προς το φως.

Εσωτερική Φιλοσοφία στην Αναγέννηση

Κείμενο: Γιώργος Πλάνας

Η ιστορική φάση που ονομάζεται Αναγέννηση είναι, από φιλοσοφική άποψη, αρκετά άγνωστη στο πλατύ κοινό, ιδίως στην Ελλάδα, η οποία, μπορούμε να πούμε, ότι δεν πέρασε απ' αυτή τη φάση -μεταίχμιο μεταξύ του Μεσαίωνα και της σύγχρονης εποχής. Όμως οι ιδέες και οι αντιλήψεις του σημερινού δυτικού κόσμου - και ειδικότερα αυτές που αφορούν στην τεράστια πρόοδο της επιστημονικής σκέψης και της τεχνολογίας - οφείλουν πολλά στην Αναγέννηση. Αυτή επέτρεψε στη Δύση να ανεξαρτητοποιηθεί από τον σχολαστικισμό και να αποκτήσει άμεση πρόσβαση στα αρχαία ελληνικά φιλοσοφικά και επιστημονικά συγγράμματα, που στην πλειοψηφία τους ήταν άγνωστα στον Μεσαίωνα ή λίγο -πολύ αλλοιωμένα από τις αραβικές μεταφράσεις στα λατινικά.

Η περίοδος της Αναγέννησης καλύπτει βασικά δύο αιώνες, τον 14ο και τον 15ο, αν και σε μερικές χώρες προεκτείνεται έναν αιώνα πριν - όπως στην Ιταλία-και έναν αιώνα μετά - όπως στην Ισπανία. Σ' αυτούς τους δύο αιώνες η νέα επανάσταση ιδεών στην Ευρώπη εστιάζεται στην Ιταλία, που πήρε την πολιτιστική σκυτάλη από τη Γαλλία, που την είχε κρατήσει τους τρεις προηγούμενους αιώνες.

Δύο είναι τα κύρια ρεύματα σκέψης που συναντάμε σ' αυτήν την τόσο λαμπρή αλλά αρκετά παραμελημένη από τους μελετητές εποχή. Έχουμε από τη μια μεριά τον Ουμανισμό (Ανθρωπισμό) και από την άλλη την αναβίωση του Πλατωνισμού και του Ερμητισμού με την λεγόμενη Φυσική Φιλοσοφία, που μπορεί να χαρακτηριστεί ως Εσωτερική. Αν και πριν από λίγα χρόνια η γενική εντύπωση ήταν ότι ο Ουμανισμός είναι το κύριο χαρακτηριστικό της Αναγέννησης, κοινό σ' όλο τα πεδία της ανθρώπινης δραστηριότητας, σήμερα, μετά τις διευκρινιστικές μελέτες κυρίως του Κριστέλλερ και της Φράνσις Γέιτς (Yates), ξέρουμε ότι πρέπει να γίνει ένας σαφής διαχωρισμός.

Αρχικά ο Ουμανισμός της Αναγέννησης δεν ήταν καθόλου αυτό που εννοούμε σήμερα με αυτήν τη λέξη, που υπονοεί, με τρόπο κάπως νεφελώδη, οποιοδήποτε εγχείρημα που αφορά στα ανθρώπινα δικαιώματα και προβλήματα και τις καλές διαθέσεις για τον συνάνθρωπο γενικά. Στην Αναγέννηση ένας Ουμανιστής ήταν ένας δάσκαλος ή μελετητής των επιστημών του ανθρώπου ή "studia humanitatis", που περιελάμβαναν 5 συγκεκριμένες ύλες: τη Γραμματική, τη Ρητορική, την Ποιητική, την Ιστορία και τέλος την Ηθική Φιλοσοφία. Ήταν

δηλ. οι Ουμανιστές (ανθρωπιστές), άνθρωποι των γραμμάτων, επαγγελματίες γραμματείς που πρόσφεραν τις υπηρεσίες τους - όταν δεν δίδασκαν στα πανεπιστήμια - στις αυλές των πριγκίπων και των βασιλέων της εποχής τους. Τους συμβούλευαν, τους έγραφαν τους λόγους τους και κρατούσαν την αλληλογραφία τους, τους αντιπροσώπευαν στις διεθνείς σχέσεις και πολλές φορές κατείχαν εξέχουσα θέση σε διπλωματικές αποστολές, αν δεν βρίσκονταν οι ίδιοι επικεφαλής. Ας μη ξεχνάμε ότι τότε η διεθνής γλώσσα ήταν τα λατινικά, τα οποία οι Ουμανιστές ήταν οι μόνοι σχεδόν που κατείχαν τέλεια. Ένα σημαντικό λοιπόν στοιχείο του Ουμανιστή είναι το ενδιαφέρον του για τους κλασικούς Λατίνους συγγραφείς, τον Κικέρωνα, τον Σενέκα, τον Κουντιλιανό κ.α., τη γλώσσα των οποίων θέλουν να «εξαγνίσουν από τη βάρβαρη μεταχείριση που υπέστη από τους Σχολαστικούς μοναχούς του Μεσαίωνα» και να αποκαταστήσουν την παλιά της αίγλη.

Π' αυτό οι περισσότεροι Ουμανιστές ασκούν οξεία κριτική στη σχολαστική μεσαιωνική περίοδο, αντίθετα με τους Φυσικούς φιλοσόφους, που, αν και δεν συμφωνούν με αυτήν, την εκτιμούν και πιστεύουν ότι κάτι θετικό μπορεί να βρεθεί σε αυτήν.

Υπάρχει όμως μεγάλη διαφορά μεταξύ του Ουμανισμού της πρώτης περιόδου στην Ιταλία τον 15ο αιώνα ή «Κουατροτσέντο», όπου υπάρχει ένα γνήσιο ενδιαφέρον για την κλασική κουλτούρα και την αναβίωσή της, και της δεύτερης περιόδου ή «Τσινκουετσέντο», όπου η ενασχόληση είναι περισσότερο επιφανειακή, χωρίς πια νέες ιδέες και στην οποία οι Ουμανιστές «πιάνονται» από το νεκρό γράμμα των κειμένων. Αποτελούν ένα είδος Σοφιστών της Αναγέννησης. Αυτούς τους λόγιους Ουμανιστές θα συναντήσει ο Τζορντάνο Μπρούνο στην Οξφόρδη το 1583 και θα τους ονομάσει «μανδαρίνους», λόγω των στενόμουλων απόψεών τους πάνω στις νέες ιδέες που εισήγαγε ο Νόλιος φιλόσοφος.

Αντίθετα, το ρεύματων πλατωνικών και φυσικών φιλοσόφων στρέφει το βλέμμα περισσότερο προς τις ελληνικές πηγές (λιγότερο όμως προς τον Αριστοτέλη, που ήταν γνωστός τον Μεσαίωνα από λατινικές μεταφράσεις), προς τα ελληνικά κείμενα που αρχίζουν να φέρνουν στη Δύση οι λόγιοι και οι σοφοί του Βυζαντίου που απομακρύνονται από την Οθωμανική απειλή. Ήδη από τα μέσα του 14ου αιώνα (γύρω στο 1360) ο Βοκάκιος είχε κανονίσει να γίνονται κάποια δημόσια μαθήματα

ελληνικών και να μεταφραστεί ο Όμηρος στα λατινικά. Σημαντικότερες υπήρξαν όμως οι δραστηριότητες του βυζαντινού λογίου Εμμανουήλ Χρυσολωρά, ο οποίος δίδαξε ελληνικά στη Φλωρεντία και σε άλλα ιταλικά πανεπιστήμια στο τέλος του 14ου αιώνα. Λίγο αργότερα η συμβολή των Ελλήνων σοφών Πλήθωνα Γεμιστού και Βησσαρίωνα θα είναι αποφασιστική για την πορεία των κλασικών ελληνικών μελετών και την αναβίωση της πλατωνικής φιλοσοφίας και του εσωτερισμού στη Δύση.

Άλλο ένα χαρακτηριστικό του ρεύματος αυτού της Φυσικής Φιλοσοφίας (1) είναι το ενδιαφέρον για τον Πλατωνισμό, με τον οποίο προσπαθούν να αντικαταστήσουν την ηγεμονία του σχολαστικού Αριστοτέλη στα μεσαιωνικά πανεπιστήμια καθώς και για το εσωτερικό ρεύμα του Ερμητισμού. Όπως λέει ο Π. Βιντάλ-Νακε στο βιβλίο του «Ο Μαύρος κυνηγός» (εκ. Νέα Σύνορα): *«Η πολιτική θρησκεία αντιπαράκειται στον κόσμο των κλειστών ομάδων και των Μυστηρίων και οι δύο αυτές όψεις δεν θα είναι χωρίς συνέπειες για την ίδια τη φιλοσοφία που θα μοιράζεται πάντα, ως τα χρόνια του Αριστοτέλη, ανάμεσα στην δημόσια εμφάνιση, το "σκάνδαλο" (από τον Εμπεδοκλή ως τον Σωκράτη) και την αναχώρηση στους κήπους της Ακαδημίας, μεταξύ δηλ. Εσωτερισμού και Εξωτερισμού».*

Οι πλατωνικοί διάλογοι θα μεταφραστούν από τον Μαρσίλιο Φιτσίνο το 1469 απευθείας από τα ελληνικά πρωτότυπα, που έφεραν στη Φλωρεντία ο Πλήθων και άλλοι βυζαντινοί σοφοί. Αλλά πριν απ' αυτά τα έργα, και με εντολή του Κόζιμο των Μεδίκων -του μαικήνα του - ο Φιτσίνο θα μεταφράσει τα Ερμητικά κείμενα που μόλις είχαν φθάσει στην αυλή των Μεδίκων το 1463 από τη Μακεδονία. Η μετάφραση του Φιτσίνο και τα σχόλια του πάνω στα Ερμητικά κείμενα θα ασκήσουν τεράστια επίδραση σε όλη την φιλοσοφία της Αναγέννησης, όπως απέδειξε η Γέητς στο βιβλίο της "Giordano Bruno and the Hermetic Tradition". Τους αποδίδεται πολύ μακρινή αρχαιότητα και θεωρούνται η πηγή της σοφίας των αρχαίων Αιγυπτίων απ' όπου θα αντλήσουν τις ιδέες τους οι μεταγενέστεροι φωτισμένοι Έλληνες φιλόσοφοι.

Αυτό το νέο φιλοσοφικό ρεύμα της Αναγέννησης επιχειρεί να πιεί από τις πιο αρχέγονες πηγές, από τους "Πρώτους θεολόγους", όπως τους ονομάζουν, τον Ερμή τον Τρισμέγιστο, τον Ζωροάστρη, τον Ορφέα, τον Μωυσή. Την ίδια εποχή μεταφράζονται επίσης τα «Χαλδαιϊκά λόγια», οι Ορφικοί Ύμνοι

και άλλα κείμενα στα οποία αποδίδεται μεγάλη σημασία, τόσο λόγω της υποτιθέμενης αρχαιότητάς τους όσο και της βαθειάς σοφίας τους, που ενέπνευσαν έναν Πυθαγόρα και έναν Πλάτωνα.

Γεννιέται επίσης μεγάλο ενδιαφέρον για τα εσωτερικά καββαλιστικά κείμενα των Εβραίων, με πρωτοπόρο τον μαθητή του Φιτσίνο, Πίκο ντέλλα Μιράντολα, που επιχειρεί να τα συνδυάσει με τον Ερμητισμό και τον Πλατωνισμό. Έτσι Πλατωνισμός, Ερμητισμός και Καββαλισμός θα αποτελέσουν το «φιλοσοφικό χρώμα» ή πλαίσιο στο οποίο οι Φυσικοί Φιλόσοφοι της Αναγέννησης στην πλειοψηφία τους θα καλλιεργήσουν τις σκέψεις τους προσπαθώντας να τις συμβιβάσουν, να τις προσαρμόσουν και να τις εναρμονίσουν με τον Χριστιανισμό.

Κι αυτό είναι ένα άλλο χαρακτηριστικό των Εσωτερικών ή Φυσικών Φιλοσόφων της Αναγέννησης σε αντίθεση με τους Ουμανιστές: ενώ οι δεύτεροι δεν ενδιαφέρονται ή δεν ασχολούνται με θρησκευτικά, θεολογικά ή φιλοσοφικά θέματα, οι πρώτοι θέλουν να εναρμονίσουν την αρχαία φιλοσοφία με τον Χριστιανισμό, θεωρώντας την πρώτη σαν προάγγελο του δεύτερου και αναζητώντας μια ενιαία, παγκόσμια και διαχρονική θρησκεία στην οποία να αλληλοσυμπληρώνονται οι επιστήμες της Φύσης με τη θεολογία και τη φιλοσοφία.

Το ζήτημα της αυθεντικότητας των Ερμητικών κειμένων

Ένας από τους κύριους παράγοντες που συνετέλεσε στην τεράστια επιτυχία του Ερμητισμού στο πολιτιστικό και φιλοσοφικό πλαίσιο της Αναγέννησης και που επηρέασε και ενέπνευσε τόσους στοχαστές για δύο ολόκληρους αιώνες σ' όλη την Ευρώπη, είναι η υποτιθέμενη αρχαιότητα των κειμένων του. Θεωρήθηκαν αυθεντικά έργα της αρχέγονης σοφίας της Αιγύπτου στα οποία στηρίχτηκε όλη η μετέπειτα φιλοσοφία.

Όταν όμως ο Ισαάκ Καζομπόν το 1614 απέδειξε με τη φιλολογική ανάλυση ότι τα Ερμητικά κείμενα ήταν έργα που γράφτηκαν στους πρώτους αιώνες του Χριστιανισμού - πιθανόν από Χριστιανούς Γνωστικούς - και όχι το αποκορύφωμα της πανάρχαιας σοφίας ενός Αιγυπτίου Ιεροφάντη, όλο σχεδόν το φιλοσοφικό οικοδόμημα της Αναγέννησης κλονίστηκε.

Ο Καζομπόν δεν αμφισβήτησε την πιθανότητα να υπήρξε στην αρχαιότητα κάποιος Ερμής Τρισμέγιστος, αλλά τα λεγόμενα Ερμητικά κείμενα δεν μπορούσε να τα είχε γράψει

αυτός ούτε ήταν προχριστιανικά. Έτσι στέρεψε εκείνη η αρχαιότατη πηγή σοφίας και θεωρήθηκε ότι ο Πυθαγόρας, ο Πλάτωνας, ο Πλωτίνος δεν θα μπορούσαν να έχουν εμπνευστεί από τον Ερμητισμό. Με το να χάσουν τα Ερμητικά κείμενα το κύρος της αυθεντικότητας, χάθηκε επίσης και όλη η ερμητική φιλολογία στην οποία βασιζόταν η φυσική μαγεία, η αστρολογία και άλλες απόκρυφες επιστήμες που είχαν κυρίως σ' αυτή τα θεμέλιά τους, περνώντας από τους πυθαγόρειους και τους πλατωνικούς φιλοσόφους. Έτσι παρουσιαζόταν ο Ερμητισμός ως πλαστογραφία του πλατωνισμού που είχε γίνει από κάποιους χριστιανούς λογίους της υστερο-αλεξανδρινής εποχής.

Αυτή η νέα θεώρηση είναι που σύρει ουσιαστικά τη διαχωριστική γραμμή μεταξύ της Αναγέννησης και της σύγχρονης εποχής, όπως πολύ σωστά επισημαίνει η Γέητς.

Είναι όμως πράγματι έτσι;

Στο ζήτημα αυτό πρέπει να ξεχωρίσουμε δύο στοιχεία: το πρώτο αφορά στην ύπαρξη πραγματικών αιγυπτιακών δοξασιών στα Ερμητικά κείμενα, παρόλο που είναι μεταγενέστερα, και το δεύτερο έχει να κάνει με τη διαφορά και τη συνύπαρξη δύο νοοτροπιών στην Αναγέννηση, τη συμβολική και απόκρυφη από τη μια μεριά, και την επιστημονική από την άλλη, όπως τόνισε ο B. Vickers. Και ίσως σ' αυτό το τελευταίο στοιχείο πρέπει ν' αποδώσουμε τη διαχωριστική γραμμή μεταξύ των φιλοσόφων της Φύσης της Αναγέννησης και της επιστήμης της σύγχρονης εποχής που εγκαινιάζει ο Γαλιλαίος.

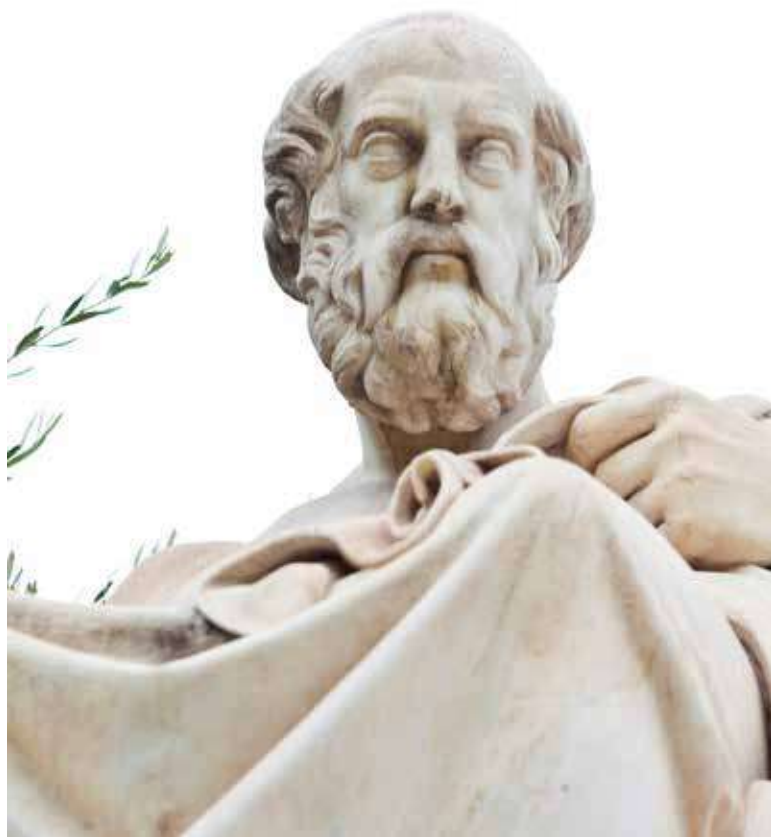
Σχετικά με το πρώτο στοιχείο, κάποιοι ερευνητές - ανάμεσά τους ο Bloomfield - δέχονται την ύπαρξη κάποιας επίδρασης αρχέγονων αιγυπτιακών δοξασιών σ' αυτά τα κείμενα. Ο ίδιος λέει: «Αυτά τα κείμενα είναι στην πλειοψηφία τους έργα αιγυπτίων νεοπλατωνικών φιλοσόφων, βαθειά επηρεασμένων από τον Στωικισμό, τον Ιουδαϊσμό, την περσική θεολογία και πολύ πιθανόν από αυτόχθονες αιγυπτιακές δοξασίες, καθώς επίσης και από τον Πλάτωνα, ειδικά από τον "Τίμαιο" του. Όλα αυτά τα γραπτά αποτελούσαν ίσως τη βίβλο μιας μυστηριώδους αιγυπτιακής θρησκείας, που ο ουσιαστικός της πυρήνας τοποθετείται πιθανόν στον 2ο π.Χ. αιώνα». Η αντίληψη αυτή έχει ενισχυθεί τελευταία χάρη στην ανακάλυψη μιας έκδοσης του "Ασκληπιού" - ενός από τα κύρια ερμητικά κείμενα - σε κοπτική γλώσσα, που χρονολογείται μερικούς αιώνες π.Χ. Προσωπικά πιστεύω ότι τα Ερμητικά κείμενα αποτελούν

μια νεοπλατωνική προσαρμογή των αρχαίων εσωτερικών διδασκαλιών της Αιγύπτου στα δεδομένα της πρώιμης Αλεξανδρινής εποχής. Επομένως δεν αμφισβητούνται οι πηγές του Αναγεννησιακού Εσωτερισμού, γιατί άλλο πράγμα είναι η αυθεντικότητα των κειμένων ως προς την χρονολόγησή τους και άλλο η αυθεντικότητα και η εγκυρότητα του περιεχομένου τους αυτού καθ' εαυτού.

Αυτή υπήρξε και η άποψη των λεγόμενων Πλατωνιστών του Cambridge, της Σχολής των Άγγλων φιλοσόφων, κύριοι εκπρόσωποι της οποίας ήταν ο H. More και ο R. Cudworth, που τον 17ο αιώνα διατήρησε πολλά από τα θέματα και τις παραδόσεις του αναγεννησιακού πλατωνισμού και ερμητισμού. Παρόλο που γνώριζαν και αποδέχτηκαν την κριτική του Καζομπόν στα Ερμητικά κείμενα, όσον αφορά στην χρονολόγησή τους, συνέχισαν να θεωρούν άξιες σεβασμού και γνήσιες αιγυπτιακής προέλευσης, πολλές από τις διδασκαλίες που εμπεριέχονται σ' αυτά τα κείμενα.

Σχετικά τώρα με το δεύτερο στοιχείο, της συνύπαρξης δηλ. της απόκρυφης και της επιστημονικής νοοτροπίας στην Αναγέννηση, είναι ένα γεγονός που δεν πρέπει να ξεχνάμε, και το οποίο εκφράστηκε ξεκάθαρα στην περίφημη διαμάχη του Κέπλερ με τον Ρ. Φλουντ στις αρχές του 17ου αιώνα. Θα ήταν όμως μεγάλο λάθος να πιστέψει κανείς ότι η μία αποκλείει την άλλη εκ φύσεως. Η λεγόμενη απόκρυφη, μαγική, μυθική ή συμβολική νοοτροπία δεν συγκρούεται με την επιστημονική, και αντίθετα. Παράδειγμα από τη μία έχουμε τον ίδιο τον Κέπλερ, που μαζί με τις αστρονομικές και μαθηματικές του έρευνες ασχολιόταν με πυθαγορικές και εσωτερικές αναζητήσεις, και τον Κοπέρνικο, τον Φ. Βάκωνα και τον Νεύτωνα, ο οποίος έδινε περισσότερη σημασία στις αληθινές του μελέτες παρά στις φυσικές και μαθηματικές του έρευνες περί βαρύτητας, όπως το αποδεικνύουν οι επιστολές του στον J. Locke. Από την άλλη, άνθρωποι θεωρούμενοι "μάγοι" και αλχημιστές στην εποχή τους, όπως ο Ρογήρος Βάκων ή ο Παράκελσος, αποτελούν αδιαμφισβήτητα παραδείγματα προδρόμων της σύγχρονης πειραματικής επιστήμης.

Παρόλα αυτά, αρκετές φορές στην ιστορία της ανθρώπινης σκέψης οι δύο αυτές νοοτροπίες θεωρήθηκαν αντιμετώπιες, ακόμα και διαμετρικά αντίθετες και ασυμβίβαστες. Ένα λάθος που πληρώθηκε ακριβά κάθε φορά που επικρατούσε υπερβολικά ή αποκλειστικά η μία πάνω στην άλλη, οδηγώντας

την σκέψη σε παρεκτροπές που καθυστερούσαν συνήθως την αρμονική και ολοκληρωμένη εξέλιξη του πολιτισμού.

Ένα τέτοιο παράδειγμα το έχουμε στη σημερινή εποχή, όπου η υπερβολική τεχνολογική ανάπτυξη και η επικράτηση των υλιστικών και μηχανιστικών επιστημονικών θεωρήσεων οδήγησε στο στέρεμα της ανθρώπινης φαντασίας και στην κατάρρευση της πνευματικότητας και της αντίληψης για το μεταφυσικό. Και ενώ σαν αντίδραση σ' αυτό, και ακολουθώντας το εκκρεμές της ιστορίας, παρατηρείται το φαινόμενο μιας τάσης επιστροφής στο απόκρυφο, αυτό που πραγματικά χρειάζεται ο κόσμος σήμερα είναι μια εναρμόνιση των δύο αυτών νοοτροπιών.

Η «ΝΕΑ ΑΚΑΔΗΜΙΑ» και οι επιδράσεις της

Σύμφωνα με μία εσωτερική παράδοση που ανέφερε η Ε. Π. Μπλαβάτσκι τον προηγούμενο αιώνα και σχολιάζει ο G. Livraga στο βιβλίο του «Εισαγωγή στη Μυστική Διδασκαλία», κάθε τελευταίο τέταρτο του αιώνα η κοινότητα των Διδασκάλων της Σοφίας, γνωστή ως Λευκή Αδελφότητα, κάνει μια ειδική προσπάθεια διαφώτισης των ανθρώπων της Δύσης ιδρύοντας, μέσω μεγάλων ψυχών και μυημένων, φιλοσοφικές κινήσεις που προσπαθούν ν' αναβιώσουν την παραδοσιακή σοφία. Ένας

προσεκτικός μελετητής της ιστορίας της φιλοσοφίας μπορεί να διακρίνει τα ίχνη τέτοιων προσπαθειών μέσα από τους αιώνες.

Στο πλαίσιο μιας τέτοιας θεώρησης θα μπορούσαμε να εντάξουμε την ίδρυση της Πλατωνικής Ακαδημίας της Φλωρεντίας από τον Μαρσίλιο Φιτσίνο γύρω στο 1465, καθώς και τη φιλοσοφική δράση του G. Bruno από το 1576 ως το 1592, έτος της σύλληψης και φυλάκισής του από την Ιερά Εξέταση. Η επίδραση όμως και των δύο στη φιλοσοφία των επόμενων αιώνων συνεχίστηκε έντονη.

Η ίδρυση μιας Ακαδημίας στη Φλωρεντία που ν' αναβιώνει τα πλατωνικά πρότυπα και να συγκεντρώνει τις φιλοσοφικές μελέτες των καλύτερων μυαλών της εποχής, ήταν μία ιδέα που είχε φυτώσει στην καρδιά του μορφωμένου ηγεμόνα των Μεδίκων και του συμβούλου του Μ. Φιτσίνο, ο σοφός του Βυζαντίου Πλήθων Γεμιστός, όταν φιλοξενήθηκε απ' αυτούς στη Φλωρεντία. Μετά από μια περίοδο διαμόρφωσης και επαφής του Φιτσίνο με τα αρχαία ελληνικά φιλοσοφικά κείμενα - και αφού μετέφρασε τα Ερμητικά και Πλατωνικά έργα - η ιδέα καρποφορεί με θαυμάσια αποτελέσματα. Σε λίγα χρόνια, και με την ενίσχυση του μαθητή του Πίκο ντέλλα Μιράντολα, ο Φιτσίνο έχει αλληλογραφία και μαθητές σ' όλη την Ιταλία και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Το αναγεννησιακό πνεύμα που

αργότερα θα διοχετευθεί εν μέρει με την Μεταρρύθμιση, βρίσκει μεγάλη απήχηση και ελπίδα χριστιανικής ανανέωσης στην προσπάθεια της Ακαδημίας της Φλωρεντίας, πόλης που ήταν τότε η πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης. Τόσο ο πλατωνικός ερμητισμός του Φιτσίνο όσο και οι καββαλιστικές αντιλήψεις του Πίκο βρίσκουν πρόσφορο έδαφος σε φιλοσόφους όπως ο Ρούχλιν, ο Παράκελσος, ο Τριθέμιος, ο Κορνήλιος Αγρίππας, ο Μπρούνο, ο Καμπανέλλα, ο Τόμας Μορ και πολλοί άλλοι, καθώς και σε καλλιτέχνες όπως ο Μποτιτσέλλι, ο Άλμπερτ Ντύρερ, ο Ντα Βίντσι, ο Μιχαήλ Άγγελος, ο Πιντουρίκιο, ο Τιντορέττο κ.α. Οι τοιχογραφίες που ζωγράφησε ο Πιντουρίκιο στην Αίθουσα των Αγίων στο Βατικανό για τον Πάπα Αλέξανδρο ΣΤ' στα τέλη του 15ου αιώνα δείχνουν, με τον έντονο ερμητικό τους χαρακτήρα, μέχρι ποιο σημείο η Αγία Έδρα είχε δεχθεί τις αντιλήψεις του Φιτσίνο.

Έντονες όμως υπήρξαν και οι αντιδράσεις στους κόλπους της καθολικής εκκλησίας που δεν έβλεπε με καλό μάτι την εισβολή των ερμητικών αιγυπτιακών και ελληνικών ιδεών και του καββαλιστικού εσωτερισμού στο επίσημο χριστιανικό δόγμα που είχε τόσο "στέρεα" θεμελιώσει ο αριστοτελισμός του Θωμά Ακινάτη. Κι' έτσι δεν άργησαν να έρθουν οι πολεμικές και οι διώξεις των φιλοσόφων της Φύσης και των εσωτεριστών.

Όλοι τους σχεδόν τις υπέστησαν με αποκορύφωμα, τον θάνατο στην πυρά του G. Bruno στη Ρώμη το 1600 μΧ.

Προδρόμους στη σκέψη του Φιτσίνο και των συνεχιστών του μπορούμε να θεωρήσουμε τον Ρ. Βάκωνα, τον Ράυμοντ Λούλλ, τον Άγιο Αλβέρτο τον Μέγα, τον καρδινάλιο Ν. Κουζάνο, τον Δάντη, τον Ντουνς Σκώτο, και ακόμα πιο πριν, τον Άγιο Αυγουστίνο και τον Ψευδό - Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη.

Αλλά με τους περισσότερους απ' αυτούς τους φιλοσόφους ασχολούμαστε στις διάφορες μονογραφίες. Ας αναφερθούμε λίγο τώρα στις κύριες κατευθυντήριες ιδέες της Νέας Ακαδημίας που θα αποτελέσουν τον κύριο κοινό άξονα των εσωτεριστών φιλοσόφων της Αναγέννησης.

Ο Φιτσίνο, αντίθετα από τους προγενέστερους του Ουμανιστές, επεχείρησε να δώσει μία ολοκληρωμένη θεώρηση του σύμπαντος, και τα γραπτά του, ιδίως το βιβλίο του «Πλατωνική Θεολογία» και τα τρία βιβλία του «Περί Ζωής», παρουσιάζουν ένα σύστημα ιδεών πολύ περίπλοκο, που δεν θ' αφήσουν ανεπηρέαστο, για τρεις αιώνες τουλάχιστον, κανέναν μεταγενέστερο φιλόσοφο της Δύσης.

Κληρονόμησε από τις νεοπλατωνικές, ερμητικές και μεσαιωνικές πηγές του την αντίληψη για ένα σύμπαν δομημένο με μία μεγάλη Ιεραρχία, στην οποία κάθε ον έχει τη θέση του και τον δικό του βαθμό τελειότητας, αρχίζοντας από τον Θεό στην κορυφή και κατεβαίνοντας μέσα από τις ιεραρχίες των αγγέλων και των ψυχών, στις ουράνιες σφαίρες και τις στοιχειακές, φτάνοντας στα διάφορα είδη των ζώων, των φυτών και των ορυκτών μέχρι την πρωταρχική, άμορφη ύλη. Το σύστημα όμως της Νέας Ακαδημίας παρουσιάζει κάποιες τροποποιήσεις σε σχέση με τα αντίστοιχα παλαιότερα συστήματα.

Πρώτα απ' όλα αυτή η Ιεραρχία διατάσσεται σ' ένα σχήμα με 5 βασικές Ουσίες: τον Θεό, το αγγελικό πνεύμα, τη λογική ψυχή, την ποιότητα και το σώμα. Έτσι θεωρεί την ανθρώπινη ψυχή - την κατ' εξοχήν λογική ουσία -στη μέση του κοσμοθεωρητικού του συστήματος, τονίζοντας την Ανθρώπινη Αξιοπρέπεια, θέμα πολύ αγαπητό στον Πίκο καθώς και στους εσωτεριστές αναγεννησιακούς φιλοσόφους γενικά. Η Αξιοπρέπεια και το μεγαλείο του ανθρώπου του δίνουν την ελευθερία να μετακινείται τόσο προς τα πάνω στην Κοσμική Κλίμακα, για να πλησιάσει το Θεό όσο και προς τα κάτω, για να γίνει κτήνος. Αυτή τη δυνατότητα επιλογής και χρήσης της ελευθερίας την έχει μόνο ο άνθρωπος - θα πει ο Πίκο -και από

κει προέρχεται η ξεχωριστή του αξία και μεγαλοπρέπεια στο σύμπαν.

Ενάντιοι σ' ένα στατικό σύμπαν, οι φιλόσοφοι της Ακαδημίας αντιλαμβάνονται μια δυναμική ενότητα στο σύμπαν, όπου τα διάφορα μέρη και βαθμοί του κρατούνται ενωμένοι μέσα από ενεργές δυνάμεις, ειδικά από την Αγάπη, όπως εξηγεί ο Πλάτωνας στο «Συμπόσιο». Έτσι ο Φιτσίνο αναβιώνει τη νεοπλατωνική διδασκαλία της Ψυχής του Κόσμου και δημιουργεί ένα Φυσικό Σύστημα αλληλεπιδράσεων σ' όλους τους κόσμους - νοητικούς, ψυχικούς και φυσικούς- βασισμένο στην Αστρολογία και στη Φυσική Μαγεία.

Η Ψυχή είναι για τον Φιτσίνο το μεγαλύτερο από τα θαύματα της Φύσης, γιατί συνδυάζει τα πάντα, είναι το κέντρο των πάντων κι έχει τις δυνάμεις των πάντων. Γι' αυτό η Ψυχή είναι Έρωτας, Αγάπη, γιατί ενώνει τα πάντα και τα κρατάει ενωμένα. Την Ψυχή μπορεί να την θεωρήσει κανείς δικαιολογημένο κέντρο της Φύσης, μέσο όρο των πάντων, σύνδεση και διάρθρωση του σύμπαντος.

Ένα άλλο σημαντικό σημείο στη φιλοσοφία της Ακαδημίας της Φλωρεντίας είναι η θεώρησή της για την πνευματική ή θεωρητική ζωή, βασισμένη στην άμεση βίωση της εσωτερικής εμπειρίας, μέχρις ότου η ψυχή φτάσει στην έκσταση, στη θέαση του Θεού. Μέσα λοιπόν από τον εξαγνισμό, λείει ο Φιτσίνο, η Ψυχή ανεβαίνει σταδιακά προς υψηλότερους βαθμούς αλήθειας, αποσυρόμενη από το σώμα και τα εξωτερικά ερεθίσματα, μέχρι που φτάνει στη Σφαίρα των Αστέρων ή την Αστρική Σφαίρα, και από κει μπορεί να φτάσει στην άμεση γνώση και θέαση του Θεού.

Εδώ πρέπει να επισημάνουμε ότι ο Φιτσίνο καθιέρωσε για την ψυχή την ονομασία «Αστρικό Σώμα», επειδή συνδέεται άμεσα με την Σφαίρα των Αστρων και των ουράνιων δυνάμεων. Από τότε αυτή η ορολογία για τον ανθρώπινο ψυχισμό, έδρα των δυνάμεων του συναισθήματος και της αγάπης, παρέμεινε στην εσωτερική φιλοσοφία. Αυτή η μυστικιστική εμπειρία που χαρακτηρίζει τον νεοπλατωνισμό, διαφέρει ελάχιστα από τα ανάλογα πνευματικά βιώματα που περιγράφει η Ινδική φιλοσοφία.

Σαν συνέπεια αυτών των θεωρήσεων, και με την ανάλυση διαφόρων επιχειρημάτων, ο Φιτσίνο συμπεραίνει την αθανασία της Ψυχής, θέμα στο οποίο θα αφιερώσει ένα ολόκληρο έργο, την «Πλατωνική Θεολογία», που έχει τον υπότιτλο «Περί

της αθανασίας των ψυχών». Η επίδραση αυτού του έργου στη φιλοσοφία και στη θεολογία της εποχής του αλλά και αργότερα, υπήρξε πολύ σημαντική. Αρκεί να αναφέρουμε ότι συνέβαλε καθοριστικά στο να καθιερωθεί η αθανασία της ψυχής ως επίσημο δόγμα της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας στη Σύνοδο του Λατερανού το 1512, δεκατρία χρόνια μετά τον θάνατό του.

Τέλος ένα ακόμα χαρακτηριστικό της φιλοσοφίας της Ακαδημίας και των μεταγενέστερων εσωτεριστών φιλοσόφων της αναγεννησιακής σκέψης είναι η Οικουμενική τάση. Το όραμα δηλ. για τη δημιουργία και την εγκαθίδρυση μιας παγκόσμιας θρησκείας βασισμένης στη Φύση και το Πνεύμα, που να ενώνει τις διάφορες πίστεις. Μέθοδός του θα ήταν οι συγκριτικές μελέτες και η πνευματική έρευνα της αλήθειας. Ένα τέτοιο όραμα ήταν αναγκαίο στην παρακμασμένη Ευρώπη της εποχής εκείνης που σύντομα θα έβλεπε - πράγμα που φαινόταν από τότε - τις αιματηρές συγκρούσεις που θα επέφερε η Μεταρρύθμιση και η Αντιμεταρρύθμιση. Από την άλλη μεριά κανείς δεν αρνιόταν ότι σε επίπεδο κουλτούρας και πολιτισμού, τόσο οι Εβραίοι στην Ισπανία όσο και οι Άραβες μουσουλμάνοι στην Ανατολή, είχαν το προβάδισμα.

Πρόδρομος αυτού του οράματος της ένωσης των θρησκειών υπήρξε ο Ραϋμόνδος Λουλλ, ο τόσο αγαπητός στους μεταγενέστερους εσωτεριστές της Αναγέννησης και ειδικά στον G. Bruno. Στο «βιβλίο του παγανιστή και των Τριών σοφών» ο Λουλλ λέει: *«Ω Θεέ! Τι ευτυχία αν χάρη στην αρετή αυτών των δένδρων (τα σύμβολα των θείων αρετών), όλοι οι άνθρωποι μπορούσαμε να έχουμε την ίδια πίστη και τον ίδιο νόμο! Τι ευτυχία αν εξαφανίζονταν από τους ανθρώπους η μνησικακία και η κακή θέληση που τους κάνουν ν' αλληλοσπαράζονται λόγω της πολλαπλότητας των πίστewν και των αιρέσεων και των αντιθέσεών τους! Κι αν, εφόσον δεν υπάρχει παρά ένας μοναδικός Θεός, πατέρας, δημιουργός και κύριος των όσων είναι, όλοι οι λαοί να ενώνονταν για να γίνουν ένα, και αυτό να γινόταν πάνω στον σωστό δρόμο και να είχαμε όλοι μαζί μία πίστη και ένα νόμο και να δοξάζαμε και να λατρεύαμε τον Κύριο μας, τον Θεό!»*

Το όραμα μιας παγκόσμιας αδελφότητας, χωρίς διακρίσεις φυλής, πιστεύω, κοινωνικής τάξης, χρώματος, κλπ. και της συγκριτικής μελέτης των θρησκειών, των φιλοσοφιών κλπ. αποτέλεσε από την εποχή του Λουλλ (άκμασε γύρω στο

1280) τη σημαντική κινητήρια δύναμη των εσωτεριστών φιλοσόφων της Αναγέννησης. Σ' αυτό το μεγάλο όραμα θα πρέπει να ενταχθούν - καθεμιά με τις ιδιαιτερότητές της - οι διάφορες ιδανικές πολιτείες που προτάθηκαν τότε: η πόλη Αντοσεντύν του βιβλίου Πικάτριξ, η Ουτοπία του Τόμας Μωρ, η Νέα Ατλαντίδα του Φ. Βάκωνα και η Πόλη του Ήλιου του Θ. Καμπανέλλα, όλες εμπνευσμένες περισσότερο ή λιγότερο από την «Πολιτεία» του Πλάτωνα.

Ιδιαίτερη σημασία αποκτά το Μεγάλο αυτό όραμα στο έργο του G. Bruno, ο οποίος θεωρούσε τον εαυτό του χρισμένο για να εκτελέσει την ενοποιητική αυτή αποστολή. Γι' αυτό προσπαθούσε πάντοτε να επηρεάσει και να πείσει τους μεγάλους της εποχής του, ακόμα και βασιλείς, ως και τον ίδιο τον Πάπα. Και αυτή η έμμονη ιδέα είναι που τον οδήγησε τελικά στον θάνατο στην πυρά.

Όπως είναι εύκολο να μαντέψει κανείς, οι ανθρώπινοι εγωισμοί, τα συμφέροντα και οι φανατισμοί που κρύβονται και οχυρώνονται πάντοτε πίσω από τις διαφοροποιημένες ανθρώπινες ομάδες, δεν επέτρεψαν να πραγματοποιηθεί ένα τέτοιο «επικίνδυνο» ενωτικό όραμα και όλοι οι υποστηρικτές του διώχτηκαν. Τα έργα τους θεωρήθηκαν απαγορευμένα στο λεγόμενο Index της Καθολικής Εκκλησίας και τα ονόματά τους αποσιωπήθηκαν ακόμα και στους μετέπειτα αιώνες, παρόλο που είχε ήδη καταργηθεί επίσημα η Ιερά Εξέταση. Για παράδειγμα, ακόμα και ο Λάιμπνιτς φοβάται, εκατό χρόνια αργότερα, να αναφέρει τον G. Bruno στα γραπτά του.

Έτσι όλες αυτές οι εσωτερικές αντιλήψεις των Φυσικών φιλοσόφων της Αναγέννησης αναγκάστηκαν, καθώς έμπαινε ο 17ος αιώνας, να περάσουν στο περιθώριο και να προσπαθήσουν να επιβιώσουν από το ανελέητο κυνηγητό του φανατισμού και του δογματισμού μέσα από τον σχηματισμό διάφορων μυστικών εταιρειών. Και αυτό είναι ένα πολύ ενδιαφέρον αλλά ελάχιστα εξερευνημένο κεφάλαιο της ιστορίας της δυτικής σκέψης.

Μια από αυτές τις ομάδες είναι των Ροδόσταυρων, η οποία, αν και φαίνεται ότι λειτουργούσε πριν από την εποχή αυτή - ο Παράκελσος, ο Τριθέμιος και ο Αγρίππας π.χ. θεωρούνταν Ροδόσταυροι - δεν αποτελούσε όμως οργανωμένη ομάδα. Αυτό θα γίνει στις αρχές του 17ου αιώνα με τη δημοσίευση του πρώτου τους μανιφέστο, τη "Fama Fraternitatis" (1614). Πρόσφατες έρευνες της Yates από το Πανεπιστήμιο του

Λονδίνου, θεωρούν τον Bruno εμπνευστή αυτής της ομάδας, όταν ήταν φιλοξενούμενος στο Πανεπιστήμιο της Βιττεμβέργης στη Γερμανία και δίδασκε εκεί. Ίσως κάποιοι διανοούμενοι της Μεταρρύθμισης - ας μην ξεχνάμε ότι το προσωπικό έμβλημα του Λούθηρου ήταν ένας σταυρός μέσα σ' ένα ρόδο -επηηρεασμένοι από τον Νόλιο φιλόσοφο αποτέλεσαν τον πρώτο πυρήνα αυτής της ομάδας και ασπάστηκαν το όραμα μιας παγκόσμιας ανανέωσης σ' ένα ερμητικό πλαίσιο, όπως πρέσβευαν ο Bruno και ο Καμπανέλλα.

Έχει επίσης διατυπωθεί η υπόθεση -B.E. Jones, Arnold, FA Yates, κ.α. -ότι υπήρξε κάποια πιθανή επίδραση ή συμβολή του Bruno στον σχηματισμό του Βρετανικού Τεκτονισμού, ειδικά στον πυρήνα του στην αυλή της Ελισάβετ, στον οποίο ίσως ανήκε ο Σερ Φίλιπ Σίντνεϋ. Τίποτε δεν είναι βέβαιο όμως, εφόσον η πρώτη ιστορική μαρτυρία για την ύπαρξη του Ελευθεροτεκτονισμού στην Αγγλία, σαν οργανωμένου θεσμού, έγινε το 1646, όταν ο Ηλίας Ασμολ δηλώνει στο ημερολόγιό του ότι μυήθηκε σε μια Στοά της Ουάρριγκτον.

Πολλά είναι αυτά που οφείλει η σύγχρονη σκέψη τόσο στον τομέα της φιλοσοφίας όσο και στον τομέα της επιστήμης και της τέχνης σ' αυτήν τη θαυμάσια, πλούσια σε ιδέες, έργα και οραματισμούς, εσωτερική φιλοσοφική κίνηση της Αναγέννησης. Ήταν δυο αιώνες που χάραζαν βαθειά και σηματοδότησαν τη σύγχρονη σκέψη σε διάφορους τομείς και εξακολουθούν, μέσα από διάφορα κανάλια, να ποτίζουν με τα γόνιμα και μυστικιστικά νερά τους τα πολιτιστικά εδάφη της σημερινής εποχής. Ειδικά την τελευταία δεκαετία του 20ου αιώνα κατά την οποία το βλέμμα πολλών κορυφαιών διανοουμένων και επιστημόνων στράφηκε βαθμιαία, αργά αλλά σταθερά, προς μια νέα κατεύθυνση, τη διάσταση που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε του "Εσωτερικού", δηλ. των κρυμμένων αληθειών και αιτιών, αυτών που βρίσκονται κάτω από την επιφάνεια των πραγμάτων.

Σημείωση

(1) Ενώ οι Ουμανιστές, στο φιλοσοφικό επίπεδο, ασχολήθηκαν ως επί το πλείστον με την Ηθική φιλοσοφία/την πέμπτη από τις "ύλες" τους, οι Φυσικοί φιλόσοφοι ασχολούνται μ' όλους τους υπόλοιπους τομείς της φιλοσοφικής δραστηριότητας καθώς και με άλλες επιστήμες και τέχνες της εποχής (από φιλοσοφική αλλά και πειραματική άποψη) όπως τις επιστήμες της Φύσης, τα μαθηματικά, την οπτική, τη μουσική, την αλχημεία - την τότε χημεία - την αστρονομία και αστρολογία, την ψυχολογία, την ιατρική, κλπ. καθώς και με τις λεγόμενες απόκρυφες επιστήμες. Γι' αυτό άλλωστε ονομάζονται έτσι, ως αναβιωτές των προσωκρατικών φυσικών φιλοσόφων, του Πυθαγορισμού, του Πλατωνισμού και του Νεοπλατωνισμού.

Βιβλιογραφία

- F.A. YATES, GIORDANO BRUNO & THE HERMETIC TRADITION, ROUTLEDGE & KEGAN PAUL LTD. LONDON 1969
- D.P. WALKER, SPIRITUAL & DEMONIC MAGIC FROM FICINO TO CAMPANELLA, THE WARBURG INSTITUTE, UNIVERSITY OF LONDON 1958
- P.O. KRISTELLER, OCHO FILOSOFOS DEL RENACIMIENTO ITALIANO, FONDO DE CULTURA ECONOMICA, 1970
- G.A. LIVRAGA, Εισαγωγή στη Μυστική Διδασκαλία, Εκ. Νέα Ακρόπολη, Αθήνα 1985

Ευρωπαϊκή Αναγέννηση

Κείμενο: Ιωάννα Μούσπη

Με τον όρο Αναγέννηση (Rinascimento) χαρακτηρίζεται ένα πολυσύνθετο και εξαιρετικά περίπλοκο φαινόμενο που σημειώνει το πέρασμα από το Μεσαίωνα στη σύγχρονη εποχή. Οι μεγάλοι Ιταλοί ποιητές Πετράρχης και Βοκκάκιος (14ος αιώνας) είναι οι πρώτοι που θεώρησαν την περίοδο στην οποία ζούσαν ως εποχή σκότους και νύχτας, σε αντίθεση με το φως και τη λαμπρότητα της αρχαιότητας, και προανήγγειλαν με τα έργα τους την επερχόμενη μεταβολή.

Η Αναγέννηση είχε τις ρίζες της στην εκ νέου ανακάλυψη των ηθικών, πνευματικών και καλλιτεχνικών αξιών που αναπτύχθηκαν στην αρχαιότητα στη Μεσογειακή Λεκάνη. Έστρεψε το ενδιαφέρον της στον ελληνορωμαϊκό κυρίως κόσμο, αλλά και στις παραδόσεις των Αιγυπτίων, Εβραίων και Χαλδαίων.

Απελευθερωμένη από το δογματισμό της μεσαιωνικής περιόδου, δημιούργησε νέες μορφές έκφρασης και άνοιξε νέους ορίζοντες προσφέροντας μια νέα εικόνα για τον άνθρωπο και για τον κόσμο. Η συμβολή της εκφράστηκε σε όλους τους τομείς του πολιτισμού: τέχνη, λογοτεχνία, επιστήμη, φιλοσοφία, μέσα από μεγάλες μορφές που αναβίωσαν την αρχαία αίγλη. Και αυτό το πέτυχε σε λιγότερο από δύο αιώνες.

Αυτήν την κρίσιμη ιστορική στιγμή συναντάμε ξεκάθαρα για άλλη μια φορά την παρουσία μεγάλων ιστορικών

προσωπικοτήτων και την ύπαρξη συγκεκριμένων ανθρώπινων πυρήνων, τόσο στο Βυζάντιο όσο και στη Δύση. Έργο των πρώτων ήταν να διασώσουν την αρχαία γνώση που είχε διατηρηθεί στο Βυζάντιο μετά από την πτώση της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας και να τη μεταφέρουν, όταν αυτό έπεσε στα χέρια των Τούρκων, στη Δυτική Ευρώπη. Και έργο των δεύτερων ήταν να προετοιμάσουν το έδαφος και να δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες για να ανθίσει πάλι αυτή η γνώση στη Δύση, για να ανακαλύψει ξανά ο κόσμος τις ρίζες του, την παραδοσιακή σοφία, και να δοθεί μια νέα ισχυρή ώθηση στο ιστορικό γίγνεσθαι.

Για άλλη μια φορά η Ιεραρχία επαγρύπνησε για τη διάσωση και για την μεταλαμπάδευση της γνώσης από έναν κόσμο που έδυε, σ' έναν άλλο που ξαναγεννιόταν. Αν κάθε φορά που η ανθρωπότητα βρίσκεται σε περίοδο παρακμής, δεν υπήρχαν άνθρωποι που να διαφυλάττουν τις κατακτημένες γνώσεις, τις αξίες και τη σοφία του παρελθόντος, που παρασύρονται από την πτώση ενός πολιτισμού και κινδυνεύουν να χαθούν, τότε οι σκοτεινές περιόδους της ιστορίας θα διαρκούσαν πολύ περισσότερο και η επιστροφή σε μια νέα εποχή ακμής θα ήταν πολύ πιο αργή και κοπιαστική.

Το ξεκίνημα της Αναγέννησης έγινε με τη μετάβαση στην Ιταλία βυζαντινών λογίων πριν από την πτώση της Κωνσταντινούπολης και με την επαφή και την ανταλλαγή ιδεών

που έγινε στη διάρκεια της Συνόδου Φεράρας-Φλωρεντίας μεταξύ της ιταλικής και της βυζαντινής αντιπροσωπείας. Ο πρώτος λοιπόν πυρήνας δημιουργήθηκε στη Φλωρεντία και μετά το αναγεννησιακό πνεύμα εξαπλώθηκε αργά ή γρήγορα τον 15ο και 16ο αιώνα σε όλη την Ευρώπη.

Σ' αυτήν την πόλη και στα περίχωρά της γεννήθηκαν ή συγκεντρώθηκαν μέσα σε λίγες μόλις δεκαετίες μεγάλες μορφές: φιλόσοφοι, καλλιτέχνες, πολιτικοί, μαϊκήνες που είχαν ως αποστολή τη δημιουργία μιας νέας αναγέννησης, μιας νέας φωτεινής εποχής για την Ευρώπη. Το έδαφος είχε ήδη προετοιμαστεί από το trecento (14ο αιώνα) και στο quattrocento (15ο αιώνα) έχουμε τη μεγάλη πολιτιστική έκρηξη.

Καλλιτέχνες όπως ο Μπρουνελλέσκι και ο Ντονατέλλο μελέτησαν τα αρχαία ερείπια και εμπνεύστηκαν από αυτά. Φιλόσοφοι όπως ο Φιτσίνο, ο Πίκο ντελλα Μιράντολα, ο Τζιορντάνο Μπρούνο και ο Τομμάσσο Καμπανέλλα εντρυφήσαν σε αρχαία κείμενα όλης της Μεσογειακής Λεκάνης μετατρέποντάς τα σε ζωντανή φιλοσοφία. Ζωγράφοι όπως ο Ραφαήλ, ο Μποττιτσέλλι και ο Μιχαήλ Άγγελος ασχολήθηκαν με μύθους και σύμβολα για να γονιμοποιήσουν τη φαντασία τους και να ανανεώσουν την καλλιτεχνική έκφραση. Και μορφές όπως του Λεονάρντο ντα Βίντσι, συγκέντρωσαν στο πρόσωπό τους, με την ευρύτητα και την πολλαπλότητα των πνευματικών τους ενδιαφερόντων, όλα τα ιδεώδη της Αναγέννησης. Δημιούργησαν το πρότυπο του οικουμενικού ανθρώπου.

Η Πλατωνική Ακαδημία της Φλωρεντίας

Σταθμός της Αναγέννησης στον τομέα της φιλοσοφίας ήταν η συνάντηση στη Φλωρεντία, στα πλαίσια της Συνόδου που προαναφέραμε, του πλατωνικού φιλοσόφου Πλήθωνα Γεμιστού με τον ηγέτη της πόλης Κόζιμο των Μεδίκων. Αποτέλεσμά της υπήρξε η ίδρυση, το 1462, της Πλατωνικής Ακαδημίας.

Ο Κόζιμο ενδιαφερόταν πολύ για τη φιλοσοφία, την τέχνη, τη λογοτεχνία και είχε αρκετές γνώσεις της ελληνικής, εβραϊκής και αραβικής γλώσσας. Ήταν εξαιρετικά γενναιόδωρος και μετέβαλε τη Φλωρεντία σε εστία πνευματικής δραστηριότητας, που μόνο με την Αθήνα της κλασικής εποχής μπορεί να

συγκριθεί. Συγκέντρωσε γύρω του τους μεγαλύτερους καλλιτέχνες και λόγιους της εποχής του και ξόδεψε μεγάλο μέρος της τεράστιας περιουσίας του για την αγορά κλασικών χειρογράφων, που του τα έφερναν από την Αλεξάνδρεια και την Ελλάδα, και φρόντιζε για τη μετάφρασή τους. Έτσι η περίοδος της Αναγέννησης στη Φλωρεντία ταυτίζεται με την ιστορία του Οίκου των Μεδίκων, που έγιναν υποστηρικτές και ηθικοί και υλικοί ενισχυτές κάθε πνευματικής και καλλιτεχνικής εκδήλωσης.

Στον Κόζιμο βλέπουμε να αναβιώνουν τα χαρακτηριστικά που διακρίνουν τους μεγάλους μύστες που έχουν ως έργο να δώσουν στους ανθρώπους, μέσα από την ισχυρή πολιτική

«Η τωρινή μας λήθη και ο ύπνος δεν θα διαρκέσουν για πάντα. Τα σύννεφα θα σκορπιστούν και οι διάδοχοί μας θα μπορέσουν να γυρίσουν στους κόλπους του αγνού φωτός των αρχαίων εποχών».

Πετράρχης, Αφρική (IX, 453), 1338

τους βούληση, μια μεγάλη πολιτιστική και πνευματική ώθηση που αφορά τις τέχνες, τις επιστήμες και τα γράμματα. Και στη συγκεκριμένη περίπτωση το έργο αυτό δεν σταματάει στο πρόσωπο του Κόζιμο. Επεκτείνεται και σε άλλα μέλη της οικογένειας των Μεδίκων, με πιο χαρακτηριστικά παραδείγματα τον εγγονό του Κόζιμο, Λορέντζο τον Μεγαλοπρεπή και το γιο του Λορέντζο, Τζιοβάννι, που έγινε γνωστός ως Πάπας Λέων Ι'. Και οι δύο γαλουχήθηκαν με τις αρχές της Πλατωνικής Ακαδημίας και ενστερνίστηκαν και διέδωσαν τα αναγεννησιακά ιδεώδη.

Η Πλατωνική Ακαδημία της Φλωρεντίας αποτέλεσε τον κοινό άξονα όλων των «μάγων» ή φυσικών φιλοσόφων της Αναγέννησης και συνδέθηκαν μαζί της τα λαμπρότερα πνεύματα της εποχής: καλλιτέχνες, πολιτικοί, λόγιοι και επιστήμονες, όπως οι Μεδικοί, ο Πίκο ντελλα Μιράντολα, ο Πολιτσιάνο, ο Λαντίνιο, ο ντα Βίντσι, ο Μιχαήλ Άγγελος, ο Μποττιτσέλλι, ο Ραφαήλ, ο Αλμπέρτι, ο Καστιλιόνε και άλλοι.

Ο διευθυντής της, Μαρσίλιο Φιτσίνο, με τις μεταφράσεις του έφερε πάλι στο προσκήνιο όλη την ξεχασμένη γνώση: τους

πλατωνικούς διαλόγους, τους Νεοπλατωνικούς φιλοσόφους, τους Ορφικούς Ύμνους, το Corpus Hermeticum. Και με τα δικά του έργα, κυρίως την «Πλατωνική Θεολογία» και τα τρία βιβλία «Περί Ζωής» επιχείρησε να δώσει μια ολοκληρωμένη

«Ο νους του καλλιτέχνη παίρνει για μοντέλο τον θείο νου... Η ζωγραφική είναι επιστήμη και γνήσια κόρη της φύσης, επειδή η φύση τη γεννάει. Θα μπορούσαμε δικαιοματικά να την ονομάσουμε... συγγενή του Θεού».

Λεονάρντο ντα Βίντσι

θεώρηση του σύμπαντος, ένα σύστημα ιδεών που δεν άφησε ανεπηρέαστο -για τρεις τουλάχιστον αιώνες- κανένα μεταγενέστερο φιλόσοφο της Δύσης.

Αναβίωσε τη νεοπλατωνική διδασκαλία της Ψυχής του Κόσμου και δημιούργησε ένα φυσικό σύστημα

αλληλεπιδράσεων σε όλους τους κόσμους -νοητικούς, ψυχικούς και φυσικούς- βασισμένο στην αστρολογία και στη φυσική μαγεία. Το βιβλίο του «Πλατωνική Θεολογία», με υπότιτλο «Περί της αθανασίας των ψυχών», επέδρασε ουσιαστικά στη φιλοσοφία και τη θεολογία της εποχής του και αξίζει να σημειωθεί ότι συνέβαλε καθοριστικά στο να καθιερωθεί η αθανασία της ψυχής ως επίσημο δόγμα της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας στη Σύνοδο του Λατερανού το 1512, δεκατρία χρόνια μετά το θάνατό του.

Μια άλλη εξέχουσα φυσιογνωμία της Πλατωνικής Ακαδημίας ήταν ο Πίκο ντελλα Μιράντολα, ένα εξαιρετικά προικισμένο άτομο με τεράστια ευρυμάθεια, που στη διάρκεια της σύντομης και ταραχώδους ζωής του προκάλεσε κατάπληξη στους συγχρόνους του. Δεκατεσσάρων χρόνων ήταν ήδη δεινός ρήτορας, νεαρότατος παρακολούθησε στα καλύτερα πανεπιστήμια της εποχής του νομικά, φιλοσοφία και λογοτεχνία. Μιλούσε πολλές ξένες γλώσσες της εποχής του αλλά και αρχαίες, όπως αρχαία ελληνικά, λατινικά, αραβικά, εβραϊκά, κ.α.

Στις 900 θέσεις του προσπάθησε να συνδυάσει τις κυριότερες φιλοσοφικές παραδόσεις με το χριστιανισμό και στο εισαγωγικό του έργο Για την αξιοπρέπεια του ανθρώπου επαναπροσδιορίζει τη θέση του ανθρώπου στον κόσμο. «Σε τοποθέτησα στο μέσον αυτού του κόσμου για να βλέπεις ευκολότερα γύρω σου και να ξεχωρίζεις τι υπάρχει μέσα στον κόσμο. Δεν σε έκανα ούτε θνητό ούτε αθάνατο, ούτε ουράνιο ούτε επίγειο, για να γίνεις ο ίδιος πλάστης του εαυτού σου. Είναι δυνατόν εκφυλιζόμενος να κατέβεις στο επίπεδο του κτήνους, μπορείς όμως αναγεννώμενος να μοιάσεις με το Θεό»¹.

Τόσο ο πλατωνικός ερμητισμός του Φιτσίνο όσο και οι καββαλιστικές αντιλήψεις του Πίκο βρήκαν πρόσφορο έδαφος σε φιλοσόφους όπως ο Ρούχλιν, ο Παράκελσος, ο Τριθέμιος, ο Κορνήλιος Αγρίππας, ο Τζων Ντι, ο Μπρούνο, ο Καμπανέλλα, ο Τόμας Μορ και πολλοί άλλοι, καθώς και σε μεγάλους καλλιτέχνες όπως ο Βερόκκιο, ο Μποττιτσέλλι, ο Ντα Βίντσι, ο Μιχαήλ Άγγελος, ο Πιντουρίκιο, ο Τιντορέττο, ο Άλμπρεχτ Ντύρερ κ.α. Οι τοιχογραφίες που ζωγράφησε π.χ. ο Πιντουρίκιο στην Αίθουσα των Αγίων στο Βατικανό για τον πάπα Αλέξανδρο ΣΤ' στα τέλη του 15ου αιώνα δείχνουν, με τον έντονα ερμητικό

τους χαρακτήρα, σε ποιο σημείο η Αγία Έδρα είχε δεχτεί τις αντιλήψεις του Φιτσίνο.

Ένα άλλο κέντρο πλατωνικών φιλοσοφικών σπουδών, λιγότερο γνωστό, δημιουργήθηκε από τον Βησσαρίωνα, μαθητή του Πλήθωνα, με το όνομα “Βησσαριώνειος Ακαδημία” στη Ρώμη και αναδείχτηκε σε ένα από τα κυριότερα κέντρα συνάντησης των σπουδαιότερων εκπροσώπων της Ιταλικής Αναγέννησης.

Στον τομέα της τέχνης η αλλαγή κατεύθυνσης εκδηλώνεται εντυπωσιακότερα από οποιονδήποτε άλλο. Στο τέλος του 15ου αιώνα οι πόλεις της Ιταλίας, Φλωρεντία, Ρώμη, Βενετία και Μιλάνο φθάνουν στο καλλιτεχνικό τους απόγειο. Ανάμεσα στους μεγάλους πάτρωνες της τέχνης συγκαταλέγονται και πάπες, όπως ο Ιούλιος ο Β΄ και δύο μέλη της οικογένειας των Μεδίκων, ο Λέων Ι΄ και ο Κλήμης Ζ΄. Κάτω από την ηγεσία τους η Ρώμη έγινε πόλος έλξης των καλλιτεχνών απ’ όλη την Ευρώπη, το अपαραμίλλο κέντρο της ιταλικής τέχνης, που βίωνε μια νέα «χρυσή εποχή».

Παράλληλα επίσης με τις χριστιανικές απεικονίσεις, οι καλλιτέχνες παρουσιάζουν συμβολικές συνθέσεις από την «παγανιστική» μυθολογία. Ανακαλύπτουν ξανά τη δύναμη των συμβόλων και την τέλεια διαισθητική κατανόηση που αυτά προσφέρουν στους ανθρώπους, όντας φορείς ανώτερων πραγματικοτήτων και κρυμμένων αληθειών.

Έτσι η ιδεαλιστική και μεταφυσική αισθητική του Νεοπλατωνισμού, όπως εκφράστηκε από την Πλατωνική Ακαδημία, επηρέασε βαθιά την τέχνη της εποχής. Μύθοι, σύμβολα και ερμητικές αλληγορίες βρίσκουν μια νέα κυρίαρχη θέση στην αναγεννησιακή καλλιτεχνική δημιουργία. Ο Μποττιτσέλλι ζωγραφίζει τους πίνακές του υπό την καθοδήγηση του Φιτσίνο και οι αλληγορίες και τα σύμβολα που εμπεριέχονται σ’ αυτούς απηχούν τις πλατωνικές και ερμητικές αντιλήψεις του φιλοσόφου. Αλλά και στην οροφή της Καπέλλα Σιζτίνα είναι επίσης έκδηλη η επίδραση του Φιτσίνο στον Μιχαήλ Άγγελο, ο οποίος, όταν ήταν έφηβος, είχε τραφεί με τις αντιλήψεις της Πλατωνικής Ακαδημίας στο περιβάλλον των Μεδίκων.

Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι η φιλοσοφία συνδέθηκε γενικότερα με την τέχνη στην Αναγέννηση, όχι μόνο γιατί προσδιόρισε από την αρχή τον πνευματικό ορίζοντα της καλλιτεχνικής δημιουργίας, αλλά και γιατί ουμανιστές, φυσικοί

φιλόσοφοι και καλλιτέχνες συνεργάζονται συχνά πάνω στις ζωγραφικές συνθέσεις. Ο Λεόν Μπαττίστα Αλμπέρτι, μεγάλος καλλιτέχνης, ουμανιστής και θεωρητικός της τέχνης, προέτρεπε τους καλλιτέχνες να συμβουλευόνται τους φιλοσόφους και να αντλούν από το θησαυρό της σοφίας τους θέματα άξια να απεικονιστούν με το πινέλο ή τη σμίλη.

Φυσική Φιλοσοφία

Όπως έχει διαπιστωθεί σήμερα, δύο ήταν τα κύρια ρεύματα σκέψης που κυριαρχούσαν αυτήν την εποχή στην Ιταλία: από τη μια μεριά του Ουμανισμού και από την άλλη της αναβίωσης του Πλατωνισμού και του Ερμητισμού² με τη λεγόμενη Φυσική Φιλοσοφία, η οποία μπορεί να χαρακτηριστεί ως Εσωτερική.

Οι Ουμανιστές, όπως ο Πομπόνιο Λέτο, ο Λορέντζο Βάλλα, ο Πιέτρο Μπέμπο, ο Έρασμος, κ.α. είχαν στρέψει το ενδιαφέρον τους στους κλασικούς Λατίνους συγγραφείς και στην αποκατάστασή τους από τη βάρβαρη μεταχείριση που είχαν υποστεί από τους σχολαστικούς μοναχούς του Μεσαίωνα. Στο φιλοσοφικό επίπεδο ασχολήθηκαν κυρίως με την ηθική φιλοσοφία.

Αντίθετα οι πλατωνικοί και φυσικοί φιλόσοφοι ή οι λεγόμενοι «μάγοι» της Αναγέννησης –οι οποίοι είναι και οι λιγότερο γνωστοί– στρέφουν το βλέμμα περισσότερο προς τα ελληνικά κλασικά κείμενα, κυρίως τον Πλάτωνα, τα οποία

Οι μελλοντικοί καιροί δεν θ’ αρνηθούν ότι δεν φοβήθηκα το θάνατο, δεν νικήθηκα για πολύ από κανέναν και προτίμησα ένα θαρραλέο θάνατο από μια δειλή ζωή.

Τζορντάνο Μπρούνο

αρχίζουν να φέρνουν στη Δύση οι λόγιοι του Βυζαντίου, αλλά και προς το εσωτερικό ρεύμα του Ερμητισμού, έχοντας μια ολιστική αντίληψη πραγμάτων.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό τους είναι η οικουμενική τους τάση, όραμα όλων των εσωτερικών φιλοσόφων ανεξαρτήτως εποχής. Επιδιώκουν τη δημιουργία μιας παγκόσμιας αδελφότητας, χωρίς φυλετικές, θρησκευτικές ή κοινωνικές διακρίσεις, δίνοντας μεγαλύτερη σημασία σ’ αυτά που ενώνουν

τους ανθρώπους παρά σ' αυτά που τους χωρίζουν. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο και στην ελπίδα για καλύτερους τρόπους διακυβέρνησης των λαών, εντάσσονται οι διάφορες ιδανικές πολιτείες με τις ιδιαιτερότητές τους, που γράφτηκαν αυτήν την εποχή, όλες με πρότυπο την Πολιτεία του Πλάτωνα. Έτσι ο Τομάσσο Καμπανέλλα γράφει την «Πολιτεία του Ήλιου» και φιλόσοφοι που στη διάρκεια της

ζωής τους απέκτησαν πολιτική εμπειρία, έφθασαν σε ανώτατες κυβερνητικές θέσεις κι έγιναν Λόρδοι Καγκελλάριοι της Αγγλίας, όπως ο Τόμας Μωρ και ο Φράνσις Μπέικον, έγραψαν την «Ουτοπία» και τη «Νέα Ατλαντίδα» αντίστοιχα.

Οι «μάγοι» της φιλοσοφίας

Οι «μάγοι» της Αναγέννησης και οι πρόδρομοί τους είναι οι πρώτοι στη νεότερη εποχή που ασχολήθηκαν με το πείραμα, που άλλαξαν την εικόνα του κόσμου και δημιούργησαν μια νέα αντίληψη για τη σχέση του ανθρώπου με το σύμπαν. Είναι οι μεγάλοι επαναστάτες και μεταρρυθμιστές της φιλοσοφικής και της επιστημονικής γνώσης και οι ιδέες τους ήταν τόσο πρωτοποριακές, που ξεσήκωσαν θύελλα αντιδράσεων. Κάποιοι από αυτούς κατασκευοφαντήθηκαν με σφοδρότητα, υπέστησαν διώξεις, φυλακίστηκαν, κήκαν ακόμη και στην πυρά, όπως ο Μπρούνο. Γι' αυτούς ο κόσμος ήταν ένα πλέγμα ζωντανών δυνάμεων και πίστευαν ότι οι ίδιοι ήταν σε θέση όχι μόνο να τις ανακαλύψουν, αλλά και να τις χειριστούν και να τις αξιοποιήσουν κατάλληλα.

Η λέξη μαγεία ήταν και στην εποχή τους έντονα αμφιλεγόμενη και αρνητικά φορτισμένη και ήθελαν να την αποκαταστήσουν στην αρχική της έννοια. Γι' αυτούς μαγεία ήταν η γνώση των νόμων της φύσης -γνωστών και απόκρυφων- και ο χειρισμός αυτών των νόμων προς όφελος της

ανθρωπότητας. Μ' αυτό το πνεύμα ο Πίκο ντελλα Μιράντολα στις 900 Θέσεις του οριοθετεί το είδος της μαγείας που ο ίδιος και οι άλλοι φιλόσοφοι ασκούσαν στην εποχή του και κάνει σαφή διαχωρισμό ανάμεσα στη μαύρη μαγεία, την οποία καταδικάζει απερίφραστα, και στη φυσική μαγεία, τη βαθύτερη έρευνα του φυσικού κόσμου, την οποία ορίζει ως το πρακτικό μέρος της επιστήμης.

Και ο Παράκελσος τονίζει αυτόν το διαχωρισμό γράφοντας: *«Η μαγεία και η μαγγανεία είναι δύο διαφορετικά πράγματα. Υπάρχει τόση διαφορά μεταξύ τους όση ανάμεσα στο φως και το σκοτάδι, όση ανάμεσα στο άσπρο και το μαύρο».*

Για τον Τριθέμιο: *«Η λέξη μαγεία (magia) είναι ο περσικός όρος γι' αυτό που στα λατινικά ονομάζεται σοφία (sapientia). Μ' αυτήν την έννοια, μάγοι είναι οι σοφοί...»*³.

Ο Τζορντάνο Μπρούνο ήταν ο τελευταίος «μάγος» της Αναγέννησης, ο τελευταίος εκπρόσωπος του νεοπλατωνικού και ερμητικού ρεύματος. Έγραψε πολλά έργα και ταξίδεψε πολύ σ' όλη την Ευρώπη και στις βασιλικές αυλές θέλοντας να διαδώσει τη φιλοσοφία του. Κήκε το 1600 στην πυρά από την Ιερά Εξέταση. Οι φιλοσοφικές του ιδέες, οι κοσμολογικές του αντιλήψεις για την ύπαρξη άπειρων κόσμων και οι μνημοτεχνικές του μέθοδοι μόλις τα τελευταία χρόνια άρχισαν να εκτιμώνται, καθιστώντας τον πρωτοπόρο στη νέα χιλιετία.

Ο Μπρούνο δέχεται την ύπαρξη τριών διαστάσεων στο σύμπαν, που συνοψίζουν τους άπειρους κόσμους που πρεσβεύει και οι οποίοι βρίσκονται σε συνεχή αλληλεπίδραση που είναι η βάση κάθε μαγείας: *«Οι μάγοι έχουν σαν αξίωμα... ότι ο Θεός επιδρά πάνω στους θεούς... και ο Θεός κατεβαίνει μέσω του κόσμου στο ζώο. Το ζώο επίσης ανεβαίνει στο Θεό από τον κόσμο. Ο Θεός βρίσκεται στην κορυφή της σκάλας, σαν αγνή ενέργεια και ενεργητική δύναμη. Στη βάση της σκάλας είναι η ύλη, η αγνή παθητική δύναμη, στα βάθη της οποίας όλα μπορούν να γίνουν, όπως και Εκείνος όλα μπορεί να τα κάνει από τα ουράνια ύψη»*⁴.

Ο μάγος λοιπόν, σύμφωνα με τον Μπρούνο, ασχολείται με τη σωστή διοχέτευση της ενέργειας ανάμεσα στους κόσμους, χρησιμοποιώντας την κατάλληλη τεχνική. Πρέπει επομένως να είναι γνώστης της επιστήμης του και της τεχνικής της, να είναι δηλαδή σοφός.

Ο Μπρούνο συνδύαζε στο πρόσωπό του τον επιστήμονα και το φιλόσοφο στην πληρότητά τους. Ήταν ένας ερμητικός φιλόσοφος, βαθύς γνώστης της αρχαίας αιγυπτιακής επιστήμης

και μαγείας, την οποία προσπάθησε να επαναφέρει στη νεογέννητη επιστημονική σκέψη της Δύσης. Η επιστήμη του είναι μυστηριακή, προχωρά πολύ πιο πέρα από τα φαινόμενα, τις μαθηματικές σχέσεις, την παρατήρηση γενικά της ορατής φύσης, και αγκαλιάζει το άπειρο, το μυστήριο.

Ο 17ος αιώνας δεν κράτησε φιλική στάση απέναντί του. Εξάιρεση αποτέλεσε ο Κέπλερ, ο οποίος μάλιστα κατέκρινε το Γαλιλαίο επειδή δεν απέδωσε φόρο τιμής στον Μπρούνο.

Τον 19ο αιώνα στην Ιταλία και στη Γερμανία ο Μπρούνο έγινε θρυλικό πρόσωπο και συμβόλιζε την πάλη για την ελευθερία της σκέψης. Η στάση αυτή έφθασε στο κατακόρυφο, όταν τριάντα χιλιάδες άνθρωποι συγκεντρώθηκαν για να τον τιμήσουν στα αποκαλυπτήρια του μνημείου του που έγινε στο Campo dei fiori της Ρώμης, παρά την έντονη αντίδραση του Βατικανού.

«... Και όμως κινείται!»

Την ίδια περίοδο η μείωση της εκκλησιαστικής εξουσίας επέτρεψε στους επιστήμονες να εξερευνήσουν νέες ιδέες με λιγότερο φόβο και να τις κάνουν γνωστές, αν και η Ιερά Εξέταση λειτουργούσε ακόμη. Ο Γαλιλαίος και ο Κοπέρνικος παρουσίασαν μια άλλη εικόνα του κόσμου. Η γη έπαψε να θεωρείται ακίνητη και επίπεδη και να αποτελεί κέντρο. Οι άνθρωποι έμαθαν ότι κέντρο είναι ο ήλιος και ότι η γη περιστρέφεται γύρω του, γεγονός που επηρέασε αργότερα την πολιτική αντίληψη για το προβάδισμα του ηγεμόνα (ήλιος) απέναντι στην εκκλησία που ταυτιζόταν με τη γη.

Η εφεύρεση της τυπογραφίας έφερε επανάσταση στον τρόπο μετάδοσης της γνώσης. Το βιβλίο άρχισε σταδιακά να γίνεται προσιτό σ' ένα όλο και πλατύτερο κοινό. Γύρω στο 1455 κυκλοφόρησαν τα πρώτα έντυπα και μέσα σε τριάντα χρόνια η νέα τεχνολογία πήρε μεγάλες διαστάσεις στη Δυτική Ευρώπη.

Οι μεγάλοι αναζητητές της Αναγέννησης ήταν άνθρωποι πολύπλευροι και συνδυάζαν την επιστημονική έρευνα και το πείραμα με την τέχνη, τη μαγεία και τη φιλοσοφία.

Έτσι έχουμε επιστήμονες, όπως τον Κέπλερ, για παράδειγμα, ο οποίος μαζί με τις αστρονομικές και μαθηματικές του έρευνες ασχολούταν με εσωτερικές αναζητήσεις και τον Νεύτωνα, ο οποίος έδινε περισσότερη σημασία στις αλχημικές του μελέτες παρά στις φυσικές και μαθηματικές του έρευνες για τη

βαρύτητα, όπως φαίνεται από τα γράμματα που έστειλε στον Τζον Λοκ.

Όμως η ολιστική και πρωτοποριακή αυτή προσέγγιση της επιστημονικής έρευνας, που συνδυάζε αρμονικά και θεωρούσε συμπληρωματικές και όχι αντίθετες την ορθολογιστική αντίληψη και τη μαγική νοοτροπία και έδινε θέση στη φαντασία και στη διαίσθηση, δεν διάρκεσε πολύ. Με την είσοδο στον 17ο αιώνα ανακόπτεται, και η μόνη γραμμή που επικρατεί από τότε μέχρι σήμερα είναι η ορθολογιστική.

Ο 15ος και ο 16ος αιώνας είναι επίσης η εποχή των ανακαλύψεων. Η πρόοδος της ναυπηγικής, η ανακάλυψη παλιών χαρτών, η γνώση της πλοήγησης με υπολογισμό της θέσης των άστρων διευκόλυνε τους τολμηρούς θαλασσοπόρους στο έργο τους. Όταν πρώτα η Ισπανία και η Πορτογαλία και αργότερα η Αγγλία άρχισαν να ταξιδεύουν στους ωκεανούς, ο μικρός φεουδαρχικός κόσμος κατέρρευσε.

Με τις εξερευνήσεις η εικόνα του κόσμου άλλαξε. Ξέφυγε από τα στενά ευρωπαϊκά πλαίσια και αγκάλιασε τον πλανήτη. Η σφαιρικότητα της γης δεν ήταν πια μόνο μια επιστημονική θεωρία, αλλά απτή πραγματικότητα. Τα ταξίδια τόσο προς τη Δύση όσο και προς την Ανατολή διεύρυναν το πνεύμα των ανθρώπων, τους έβγαλαν από τον απομονωτισμό τους και τους έφεραν σ' επαφή με άλλους λαούς, την ύπαρξη των οποίων αγνοούσαν.

«Αν επιτρέπεται να μιλάμε για μια χρυσή εποχή αυτή ασφαλώς θα είναι εκείνη που γεννά χρυσά πνεύματα».

Επιστολή του Μαρσίλιο Φιτσίνο

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1) On the Dignity of Man, Pico della Mirandola, Εκδ. Hackett Publishing Company, Inc
- 2) Ερμητισμός: ρεύμα σκέψης που συνδυάζει Φιλοσοφία και Επιστήμη με Μυστικισμό-Θρησκεία
- 3) Trithemius and magical theology, Noel L. Brann
- 4) Η Μαγεία κατά τον Jordano Bruno, άρθρο στο περιοδικό Νέα Ακρόπολη, τεύχος 99

Αναγεννησιακή Τέχνη

Κείμενο: Γιώργος Βαρελάς

Με τον όρο Αναγεννησιακή τέχνη αναφερόμαστε στην καλλιτεχνική δημιουργία κατά την ιστορική περίοδο της Αναγέννησης. Είναι δύσκολο να οριοθετηθεί χρονικά, ωστόσο θεωρούμε πως ξεκίνησε στην Ιταλία τον 15ο αιώνα και διαδόθηκε στην υπόλοιπη Ευρώπη, με διαφορετικούς όμως ρυθμούς και σε διαφορετικό βαθμό ανάλογα με τη γεωγραφική περιοχή. Τον 16ο αιώνα έφθασε στο απόγειό της σε πολλές χώρες.

Ένας από τους κύριους παράγοντες που επηρέασαν την πολιτισμική αλλαγή στην αντίληψη της τέχνης ήταν η επιρροή της ελληνικής γλυπτικής και ζωγραφικής. Στην πραγματικότητα, πολλές πτυχές της Αναγέννησης είναι αρκετά παρόμοιες με εκείνες που υπήρχαν στα καλλιτεχνικά έργα της Αρχαίας Ελλάδας.

Τα μεγάλα επιτεύγματα στην τυπογραφία δημιούργησαν τις συνθήκες για μια αναβίωση της αρχαιότητας μέσω των

ελληνικών κειμένων και η αναγέννηση χαρακτηρίστηκε από έντονη πολιτισμική συνάφεια με τον Αρχαίο κόσμο. Στον χώρο της τέχνης επιχειρήθηκε η ανάδειξη των αρχαίων μύθων, οι οποίοι με τη σειρά τους εμπλούτισαν σημαντικά τη θεματολογία της. Παράλληλα, αρχαιολογικές ανακαλύψεις ενέπνευσαν τους αρχιτέκτονες και γλύπτες της εποχής. Οι Ιταλοί καλλιτέχνες της εποχής μελετούσαν ελληνικά κείμενα, έργα και τέχνη για να τα χρησιμοποιήσουν ως έμπνευση για τις δημιουργίες τους.

Ήδη από την εποχή του Giotto στην Ιταλία, «όταν επαινούσαν έναν ποιητή ή έναν καλλιτέχνη, έλεγαν πώς η δουλειά του ήταν εξίσου καλή με των αρχαίων», αυτό ίσχυε βέβαια και στην περίπτωση του Giotto όπου εγκωμιαζόταν ως ο ζωγράφος που οδήγησε σε μια αληθινή αναβίωση της τέχνης.

Ωστόσο, η Αναγέννηση παρά το γεγονός ότι δανείζεται από την αρχαιότητα θέματα, μορφές και στοιχεία, τα μεταπλάθει, τους δίνει καινούρια δύναμη και διάσταση αποφεύγοντας την αντιγραφή.

Η Αναγεννησιακή τέχνη δεν χαρακτηρίστηκε από μια επιστροφή στο παρελθόν, αντίθετα, οι νέες τεχνικές σε συνδυασμό με το νέο πολιτικό, κοινωνικό και επιστημονικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε εκείνη την εποχή, επέτρεψαν στους καλλιτέχνες να καινοτομήσουν.

Όπως για παράδειγμα η χρήση του λαδιού στη ζωγραφική που διευρύνει τις δυνατότητες των καλλιτεχνών. Η περίφημη Μόνα Λίζα του Λεονάρντο ντα Βίντσι είναι αποτέλεσμα της τεχνικής του sfumato που διευκολύνεται από τη χρήση του λαδιού στα χρώματα.

Οι επιστήμονες και οι γιατροί διεύρυναν σημαντικά τη γνώση γύρω από την ανθρώπινη ανατομία. Η γνώση αυτή μεταφέρθηκε και στο σχέδιο, τη ζωγραφική και τη γλυπτική, όπως πιστοποιούν με τον καλύτερο τρόπο ο Άνθρωπος του Βιτρούβιου του Λεονάρντο ντα Βίντσι ή τα περίφημα χαρακτηριστικά του Άλμπρεχτ Ντύρερ. Καθορίζεται ένα σύστημα ιδανικών αναλογιών και έχουμε πιστές αναπαραστάσεις του ανθρώπινου σώματος.

Επιπλέον η τυπογραφία στα μέσα του 15ου αιώνα μ.Χ. καθώς επίσης και οι νέες τεχνικές χάραξης (ξυλογραφία) επιτρέπουν την αναπαραγωγή και εξάπλωση των καλλιτεχνικών έργων σε όλη την Ευρώπη.

Ένα άλλο χαρακτηριστικό της Αναγέννησης σε αντίθεση με την περίοδο του Μεσαίωνα, είναι ότι η καλλιτεχνική δημιουργία που αρχικά ήταν πρωτίστως στραμμένη σε θρησκευτικά θέματα, τώρα στρέφεται σε ανθρωπιστικά και μυθολογικά θέματα. Η ανανέωση της φιλοσοφικής σκέψης παρέχει στους καλλιτέχνες νέες ιδέες και ειδικότερα ο νεοπλατωνισμός που θέτει τον άνθρωπο στο κέντρο του κόσμου.

Φάσεις - Καλλιτέχνες

Ο Vasari χώριζε την αναγέννηση σε τρεις φάσεις: Η πρώτη φάση περιέχει τους Cimabue, Giotto, Arnolfo di Cambio, η δεύτερη φάση τους Masaccio, Brunelleschi, Donatello και η τρίτη περιστρέφεται γύρω από τον Leonardo da Vinci και κορυφώνεται στον Michelangelo. Τα δύο στοιχεία που οδηγούν αυτή την ανάπτυξη είναι, σύμφωνα με τον Vasari, η αυξανόμενη επίγνωση της κλασικής αρχαιότητας και η αυξανόμενη επιθυμία για μελέτη και μίμηση της φύσης.

Τομείς

α. Αρχιτεκτονική

Η αρχιτεκτονική γοθικού ρυθμού του μεσαίωνα εκφραζόταν με κατακόρυφες γραμμές και αυστηρότητα. Στην Αναγέννηση, η αρχιτεκτονική δίνει έμφαση στις οριζόντιες γραμμές και επιδιώκει την αρμονία στην τελική σύνθεση. Η αρχιτεκτονική της αναγέννησης χαρακτηρίζεται από μια αναβίωση των ρωμαϊκών προτύπων με κύρια στοιχεία τις μαθηματικές αναλογίες και την «καθαρότητα» στις γεωμετρικές μορφές.

Ο Μπρουνελέσκι επηρεαζόμενος από το Πάνθεον κατασκευάζει τον Θόλο της Santa de Flores στην Φλωρεντία. Η κατασκευή θόλων αποτελεί ένα από τα βασικά γνωρίσματα της περιόδου.

Σημαντικές μορφές στην αρχιτεκτονική της εποχής αποτελούν οι Λεόν Μπατίστα Αλμπέρτι, Ντονάτο Αντζελο Μπραμάντε, Φίλιππο Μπρουνελέσκι, Λεονάρντο ντα Βίντσι και Αντρέα Παλλάντιο.

Οι αρχιτέκτονες της αναγέννησης συνδέονται επώνυμα με τις δημιουργίες τους, σε αντίθεση με τη μεσαιωνική περίοδο όπου οι αρχιτέκτονες είναι τις περισσότερες φορές άγνωστοι.

Επιπλέον υπάρχει έντονο το στοιχείο της διακόσμησης, με θέματα δανεισμένα από την αρχαιότητα, τα οποία διανθίζουν τις προσόψεις και το εσωτερικό των κτηρίων.

β. Ζωγραφική

Το πεδίο της ζωγραφικής επεκτάθηκε σε νέες εφαρμογές όπως η ζωγραφική των θόλων των κτηρίων, η διακόσμηση και η ξυλογραφία, και γνώρισε έναν μεγάλο αριθμό τεχνικών καινοτομιών όπως η τεχνική του sfumato, και η προοπτική στην οπτική γωνία. Η ένταξη της προοπτικής στα καλλιτεχνικά έργα αποκαλύπτει μία καθολική αλλαγή αντίληψης του χώρου. Η μεσαιωνική τέχνη ήταν επίπεδη. Σαν να μην γινόταν αντιληπτή η τριασδιάστατη υπόσταση του χώρου. Στην Αναγέννηση τα

έργα αποκτούν όγκο και βάθος. Εμφανίζεται μία λαμπρότητα και ένα μεγαλύτερο βάθος στην απεικόνιση, ειδικότερα στη δημιουργία σκιών. Ο Μυστικός δείπνος του Λεονάρντο ντα Βίντσι και η σχολή των Αθηνών του Ραφαήλ αποκαλύπτουν μία άριστη γνώση των κανόνων της προοπτικής.

γ. Γλυπτική

Ο ρεαλισμός και η πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας γίνονται αντικείμενο της γλυπτικής. Υιοθετούνται θέματα της ελληνικής και ρωμαϊκής μυθολογίας. Τα αγάλματα αποδίδονται με πραγματικές ανθρώπινες αναλογίες ή και με μεγαλύτερα μεγέθη, όπως το περίφημο έργο Δαβίδ του Μιχαήλ Άγγελου. Οι καλλιτέχνες προσπαθούν να μιμηθούν τα αρχαία πρότυπα, κυρίως σε ό,τι αφορά στην αναπαράσταση της κίνησης. Επιπλέον τα χάλκινα γλυπτά γνωρίζουν άνθηση. Τα γλυπτά έργα της εποχής δεν εξυπηρετούν αποκλειστικά διακοσμητικούς σκοπούς αλλά αποκτούν τα ίδια καλλιτεχνική οντότητα. Τέλος, οι αναπαραστάσεις του γυμνού ανθρώπινου σώματος δεν αποτελούν πλέον ταμπού όπως γινόταν στον Μεσαίωνα.

Βιβλιογραφία

- Giorgio Vasari, Καλλιτέχνες της Αναγέννησης, Εκδόσεις Κανάκη
- <https://slideplayer.gr/slide/3753360/>
- http://ikee.lib.auth.gr/record/339272/files/MPARGIOTAS_ALEKSIOS-XRISTOU_ANASTASIS.pdf

Αναγεννησιακή Μουσική

Κείμενο: Γιώργος Βαρελάς

Με τον όρο Αναγεννησιακή μουσική αναφερόμαστε στη μουσική της εποχής της Αναγέννησης του 14ου αιώνα η οποία επηρέασε άμεσα τη ζωή των ανθρώπων.

Οι ιδέες του ανθρωπισμού, που διαδόθηκαν αυτή την περίοδο, προβάλλουν τον άνθρωπο ως μονάδα ελεύθερη, ανεξάρτητη, δημιουργική, με ξεχωριστή προσωπικότητα.

Ανάλογα η μουσική αυτής της περιόδου χαρακτηρίζεται από έντονο ανθρωπισμό, τάσεις φιλοσοφικές και επιστροφή στα αρχαία Ελληνικά γράμματα. Καλλιτέχνες και φιλόσοφοι στράφηκαν στον αρχαίο ελληνορωμαϊκό πολιτισμό, για να «αναγεννήσουν» τις παραμελημένες από τον Μεσαίωνα αξίες των γραμμάτων και των τεχνών.

Η επιστροφή στην αρχαία ποίηση, οδήγησε ανάλογα στη σύνθεση της μουσικής της Αναγέννησης επάνω σε αυτά τα πρότυπα. Επίσης η μουσική της Αναγέννησης ήρθε πιο κοντά στους απλούς ανθρώπους και στη φύση, σε αντίθεση με το απόλυτο και θρησκόληπτο πνεύμα του Μεσαίωνα.

Τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά είναι:

- Συνεχίζεται η πολυφωνική παράδοση του Μεσαίωνα. Όμως τώρα οι συνθέτες χρησιμοποιούν πιο απαλές συγχορδίες.
- Οι φωνές σχηματίζουν πλέον πλήρεις τρίφωνες συγχορδίες.
- Ο ήχος ακούγεται πιο γεμάτος. Με αυτό τον τρόπο προετοιμάζεται το ομοφωνικό ύφος, που θα καθιερωθεί αρκετά αργότερα.
- Η ανακάλυψη της μουσικής τυπογραφίας έδωσε ώθηση στη διακίνηση των μουσικών ιδεών. Αυτό το γεγονός σε συνδυασμό με την αλλαγή της ποιότητας και του σχήματος του χαρτιού, οδήγησε σε αλλαγή της μουσικής σημειογραφίας.
- Οι μελωδίες γίνονται πιο απλές και φυσικές. Η μελωδική γραμμή οδηγείται από την αναπνοή του τραγουδιστή, με αποτέλεσμα να ακούγεται αβίαστη, δίνοντας την αίσθηση της ηρεμίας.

είναι γραμμένα στα αγγλικά για την αγγλικανική εκκλησία, ονομάζεται ύμνος.

Χαρακτηριστικοί συνθέτες αυτού του είδους: ο Ζοσκέν Ντεπρέ και ο Παλαιστρίνα

Το **χορικό** (choral) ήταν είδος τραγουδιού που καθιέρωσε ο θρησκευτικός μεταρρυθμιστής Μαρτίνος Λούθηρος στην προτεσταντική εκκλησία. Γραφόταν συνήθως για τέσσερεις φωνές με τη μελωδία στην ψηλότερη.

Ο Λούθηρος έγραψε πολλά χορικά. Αργότερα μεγάλοι συνθέτες, όπως ο Μπαχ, μεγαλούργησαν χρησιμοποιώντας χορικά στις συνθέσεις τους.

Η **Λειτουργία** (Missa, Mass) είναι τμήμα του τυπικού της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας. Ήταν γραμμένη στη λατινική γλώσσα, τη γλώσσα του Ευαγγελίου και μουσικό υλικό της ήταν το γρηγοριανό μέλος.

Χαρακτηριστικοί συνθέτες ο Ζοσκέν Ντεπρέ και ο Παλαιστρίνα. Αργότερα, στην εποχή του Μπαρόκ, ο Μπαχ με τη «Λειτουργία σε σι ελάσσονα» και ο Μπετόβεν με τη λειτουργία του “Missa Solemnis”, έβαλαν τη σφραγίδα τους σ’ αυτό το μουσικό είδος.

Είδη κοσμικής φωνητικής μουσικής:

Το **μαδριγάλι** (madrigal) είναι είδος φωνητικής μουσικής συνήθως τετράφωνη που γεννήθηκε στο Μεσαίωνα, αλλά φτάνει στη μεγαλύτερη ακμή του το 16ο αιώνα. Ήταν είδος πολύ αγαπητό στους συνθέτες και πάνω σ’ αυτό έκαναν τους πολυφωνικούς πειραματισμούς τους.

Τα **τραγούδια με λαϊκά ή και θρησκευτικά θέματα** συναντώνται σε κάθε χώρα με διαφορετικό όνομα. Σανσόν στη Γαλλία, Λίντ στη Γερμανία, Βιλανθίκο στην Ισπανία, Φρότολα και Βιλανέλα στην Ιταλία, Άιρε στην Αγγλία.

Συνθέτες

α. Αρχική φάση:

Στη Γαλλία και στη Φλάνδρα (Κάτω Χώρες), δημιουργούνται τα πρώτα μουσικά κέντρα της Αναγέννησης. Οι Γαλλοφλαμανδοί συνθέτες γράφουν τα έργα τους με ένα νέο, γεμάτο και διάφανο ήχο. Έφτασαν την τέχνη της πολυφωνίας σε θαυμαστό επίπεδο.

Ο Ζιλ Μπενσουά (Gilles Bincois, 1400; -1460), μεγάλος τεχνίτης του τραγουδιού, ήταν από τους πιο σημαντικούς

- Κάνουν την εμφάνισή τους τα πρώτα καθαρά οργανικά μουσικά κομμάτια. Τα μουσικά όργανα, μέχρι τότε, συνόδευαν απλώς τα φωνητικά έργα.
- Γράφονται όλο και περισσότερα έργα κοσμικής μουσικής, σε αντίθεση με τη σχεδόν αποκλειστικά θρησκευτική μουσική του Μεσαίωνα.

Είδη θρησκευτικής φωνητικής μουσικής:

Το **μοτέτο**, (motet) είναι ένα μουσικό κομμάτι για μια εκκλησιαστική λειτουργία (Ρωμαιοκαθολική ως επί το πλείστον) που τραγουδιέται από μια χορωδία χωρίς τη χρήση οργάνων. Οι στίχοι είναι συνήθως στα λατινικά. Εάν τα λόγια

συνθέτες αυτής της περιόδου. Υπήρξε διευθυντής της χορωδίας στην αυλή του Φίλιππου του Αγαθού.

Από τους μεγάλους πρωτοπόρους αυτής της σχολής ήταν ο Γκιγιώμ Ντιφαί (Guillaume Dufay, 1400-1474). Ταξίδεψε πολλές φορές στην Ιταλία, γνώρισε τη μουσική της και ταυτόχρονα την επηρέασε. Συνέθεσε κυρίως μοτέτα, λειτουργίες, σανσόν και μπαλάντες.

β. Ενδιάμεση φάση:

Η επόμενη γενιά των Γαλλο-φλαμανδών αναπτύσσει την τεχνική της αντίστιξης, που είναι το βασικό εργαλείο της πολυφωνικής μουσικής. Την εποχή αυτή καθιερώνεται και η τετραφωνία στις χορωδίες.

Η γνώση της αντιστικτικής τεχνικής, (δηλαδή η τέχνη της σύνθεσης μουσικής με το συνδυασμό διαφορετικών μερών-φωνών με τρόπο που να ακούγεται ωραία), επιτρέπει στους συνθέτες να γράφουν πολλές φωνές, που η μία να μοιάζει με την άλλη (μίμηση), ενώ ταυτόχρονα να συνηχούν αρμονικά. Έτσι το μουσικό έργο αποκτά κίνηση και πλαστικότητα, ενώ μέσα από τη μίμηση η μουσική φράση ακούγεται πολλές φορές και γίνεται οικεία.

Ο Ιοχάνες Όκεγκεμ (Johannes Ockegem, 1410 – 1497), ταξίδεψε στην Ιταλία και την Ισπανία και έγινε αρχιμουσικός στην αυλή του Λουδοβίκου. Εφάρμοσε την τεχνική της μίμησης. Έγραψε λειτουργίες, μοτέτα σανσόν και ένα ρέκβιεμ (νεκρώσιμη ακολουθία).

Είναι το παλιότερο ρέκβιεμ που έχει σωθεί.

Ο Ζοσκέν Ντεπρέ, είναι η μεγάλη ηγετική μορφή αυτής της περιόδου. Γνώριζε τόσο καλά την αντίστιξη, ώστε πολλοί έλεγαν ότι η μουσική του έμοιαζε περισσότερο με μαθηματικές ασκήσεις.

Είναι ο κρίκος που συνδέει την πρώτη φάση της Αναγέννησης με την ύστερη, των συνθετών Παλαιστρίνα και Ορλάντο ντι Λάσο. Έγραψε μοτέτα, λειτουργίες, σανσόν, βιλανέλες και φρότολες.

γ. Ύστερη φάση

Ο Τζιοβάνι Πιερλουίτζι ντα Παλεστρίνα (Giovanni Pierluigi da Palestrina, 1525-1594, γεννήθηκε στη Ρώμη. Ήταν αναμφισβήτητα ο πιο γνωστός συνθέτης της Αναγέννησης και ένας από τους πιο σημαντικούς σε όλη την ιστορία της

μουσικής. Το έργο του θεωρείται πρότυπο της σύνθεσης χωρίς οργανική συνοδεία (a cappella). Έγραψε μοτέτα, λειτουργίες και ύμνους. Η λειτουργία του Πάπα Μάρκελου είναι από τα πιο σημαντικά έργα του.

Σε μια σημαντική εκκλησιαστική σύνοδο, πολλοί εκπρόσωποι της εκκλησίας προτείνουν την κατάργηση της πολυφωνίας. Ο λόγος είναι ότι οι πιστοί εξ αιτίας της δυσκολεύονται να παρακολουθήσουν το κείμενο. Ο Παλεστρίνα τότε γράφει μια πολυφωνική λειτουργία με τόσο κατανοητό και σαφές κείμενο που ο Πάπας Μάρκελος θαυμάζοντας το έργο, επιτρέπει τελικά την πολυφωνική σύνθεση.

δ. Η Βενετσιάνικη σχολή

Κατά το δεύτερο μισό του 16ου αιώνα σημαντικό μουσικό κέντρο γίνεται η Βενετία.

Ο Τζιοβάνι Γκαμπριέλι (Giovanni Gabrieli, 1557-1612), πειραματίζεται χρησιμοποιώντας δύο χορωδίες τοποθετημένες σε διαφορετικά σημεία μέσα στον ναό του Αγίου Μάρκου. Συνθέτει επίσης τα πρώτα ορχηστρικά έργα. Τα όργανα παίζουν εναλλάξ με τις χορωδιακές ομάδες, δημιουργώντας ένα πολύ εντυπωσιακό ηχητικό αποτέλεσμα.

Στη Βενετία έζησε και ο αξιόλογος Έλληνας συνθέτης Φραγκίσκος Λεονταρίτης (1518-1572), που γεννήθηκε στην Κρήτη. Έργα του Φραγκίσκου Λεονταρίτη όπως το "Così va Chi ha Ventura" και "Trenta Capilli da la Castell a' Mare"

Οι συνθέτες της Βενετσιάνικης σχολής, όπως ο Αντρέα Γκαμπριέλι και ο ανιψιός του Τζιοβάνι Γκαμπριέλι, ο Κλαούντιο Μοντεβέρντι και άλλοι, οδηγούν τη μουσική σε μια νέα εποχή, που το ύφος της αρχίζει να διαμορφώνεται σιγά-σιγά στη μουσική της περιόδου μπαρόκ.

Ο Ορλάντο ντι Λάσο (Orlando di Lasso, 1532-1594), έγραψε θαυμάσια μαδριγάλια. Μαδριγάλια, επίσης, έγραψε ο Βενετσιάνος Κλαούντιο Μοντεβέρντι (Claudio Monteverdi, 1567-1643), όπως και στην Αγγλία ο Τόμας Μόρλεϊ (Thomas Morley, 1557-1603) ένας από τους μεγάλους τεχνίτες του είδους.

Βιβλιογραφία

- Εμίλ Βυλερμόζ, Ιστορία της Μουσικής, Εκδόσεις υποδομή
- <http://www.pmgjp.org/01in/barokpage/anagenisi.htm>
- <https://el.alegsonline.com/art/60527>

Αναγεννησιακός Ουμανισμός

Κείμενο: Δημήτρης Χουρδάκης

Πριν πολλά χρόνια, ο Μαρσίλιο Φιτσίνο είχε πει: *“Αν επιτρέπεται να μιλάμε για μια χρυσή εποχή αυτή ασφαλώς θα είναι εκείνη που γεννά χρυσά πνεύματα”*. Φυσικά εννοούσε την εποχή που γεννά “χρυσούς” ανθρώπους, ανθρώπους που ζουν με τα χαρακτηριστικά του χρυσαφιού, που οι υψηλές αξίες τους είναι σταθερές και δεν αλλοιώνονται ανάλογα με τις περιστάσεις, όπως σκουριάζουν τα υπόλοιπα μέταλλα. Είναι εύπλαστοι, λαμπεροί και ζεστοί, με το χρώμα του Ήλιου.

Στη σημερινή εποχή, τέτοιοι άνθρωποι σπανίζουν, καθώς η συνηθισμένη ψυχολογία και νοοτροπία του ανθρώπου είναι περισσότερο κοντόφθαλμη και φοβισμένη. Όσοι φιλοσοφούν την ιστορία, γνωρίζουν ότι τέτοιες εποχές σαν τη δική μας έχουν υπάρξει πολλές φορές. Η πιο κοντινή σε εμάς ήταν ο Ευρωπαϊκός μεσαίωνας, που ξεκίνησε με τη διάλυση της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας τον 5ο αιώνα μ.Χ. Ο μεσαίωνας είναι μια “μέση” εποχή (Middleage στα Αγγλικά), μια εποχή που στέκεται ανάμεσα στην αρχαία και στη νεότερη ιστορία. Στον μεσαίωνα υπήρχε φτώχεια και έλλειψη υγιεινής για τον περισσότερο κόσμο, επιδημίες, όπως η πανούκλα, και

πολλές αρρώστιες. Διάλυση των κοινωνικών συστημάτων, τρομοκρατία, ληστείες και γενικά αναταραχές. Οι άνθρωποι δεν είχαν κάποια μόρφωση, ήταν πολύ ενοχικοί, φοβισμένοι, δαιμονοποιούσαν το κάθε άγνωστο φαινόμενο, δεν είχαν όνειρα, ήταν περισσότερο βίαιοι, άπληστοι και άτιμοι. Η καθημερινότητα των ανθρώπων ήταν ανάμεσα στα χωράφια, στο σπίτι και στην εκκλησία. Οι άνδρες ήταν γεωργοί, τεχνίτες και οι γυναίκες ήταν κλεισμένες μέσα στο σπίτι, με μοναδική ασχολία τη φροντίδα της οικογένειας. Το σαπούνι ήταν είδος πολυτελείας. Οι άνθρωποι πίστευαν ότι στα δάση ζούσαν μυθικά πλάσματα που καταβροχθίζουν τους ανθρώπους. Οι κατοικίες ήταν κυρίως μέσα στα κάστρα, για να προστατεύονται από τους ληστές. Κράτος δεν υπήρχε με τη σημερινή σημασία και κάθε χώρα ήταν χωρισμένη σε απέραντες εκτάσεις γης, που λέγονταν φέουδα. Κάθε φέουδο ήταν αυτοδιοίκητη και ανεξάρτητη περιοχή με δικό του στρατό και υπηκόους. Οι γαιοκτήμονες, μαζί με τον ανώτερο κλήρο, αποτελούσαν την τάξη των ευγενών με πολλά προνόμια. Ο πολύς κόσμος ζούσε μέσα στη φτώχεια και στις δυσκολίες, γι' αυτό και ο μέσος όρος ζωής ήταν τα 30 έτη, ενώ υπερήλικες θεωρούνταν όσοι

άγγιζαν τα 50 έτη. Η τέχνη, κυρίως εκκλησιαστική, απεικόνιζε ανθρώπους που δεν γελούν και η θρησκεία τους ήθελε υποταγμένους σε έναν Θεό που αν δεν Τον ευχαριστούσαν, Αυτός τους τιμωρούσε. Χωρίς μόρφωση και χωρίς εσωτερική χαρά, έζησαν εκατομμύρια άνθρωποι από τον 5ο έως τον 15ο αιώνα.

Μέσα σε αυτά τα 1000 χρόνια, έζησαν άνθρωποι και ομάδες ανθρώπων, που σκοπός τους ήταν να συγκεντρώσουν και να διαφυλάξουν τη γνώση των μεγάλων πολιτισμών, ώστε, όταν έρθει η ώρα, να φανερωθεί και πάλι το πνεύμα των μεγάλων Ιδεωδών. Αυτή η ώρα ήρθε τον 15ο αιώνα και ο τόπος που θα ξαναγεννιόταν αυτό το “χρυσό παιδί” ήταν η Φλωρεντία της γειτονικής μας Ιταλίας.

Έτσι, γεννιέται αυτό που σήμερα ονομάζουμε Αναγεννησιακός Ουμανισμός. Δηλαδή, η πνευματική κίνηση, που εκδηλώθηκε στη δυτική Ευρώπη, από το 1400 έως και το 1650 μΧ. Ουμανισμός σημαίνει ανθρωπισμός. Το χαρακτηριστικό του είναι ότι θέτει τον άνθρωπο στο κέντρο του ενδιαφέροντος των επιστημών και των τεχνών. Η μελέτη και ανάπτυξη του ανθρώπου στράφηκε από τη θρησκεία προς την επιστήμη, από τον Παράδεισο, προς τη Γη.

Στην ουμανιστική περίοδο αναπτύσσεται η επιστήμη, για να βοηθήσει τον άνθρωπο να ζήσει καλύτερα, μέσα από την ιατρική, τη φυσική, τη χημεία, την οικονομία κ.α. Χτίζεται μια επιστήμη για να μας εξηγήει, όχι μονάχα το “πως” των πραγμάτων, αλλά ταυτόχρονα και το “γιατί” και για ποιο σκοπό. Μια επιστήμη ελεύθερη από προκαταλήψεις, ανενόχλητη από πολιτικές και ιδεολογικές πιέσεις, η οποία δίνει ένα ανθρώπινο αίσθημα στην εξήγηση της ζωής.

Αναπτύσσεται η τέχνη για να εκφράσει το όμορφο, το κάλλος, τη δόξα, τη λάμψη, μέσα από τη ζωγραφική, τη γλυπτική, τη μουσική, την αρχιτεκτονική, τη λογοτεχνία, την ποίηση. Μια τέχνη που μεταδίδει και εμπνέει ιδέες, συναισθήματα ευγενικά και όμορφα. Εκφράζεται η θρησκεία ή ο μυστικισμός, ώστε να έρθει ο κάθε άνθρωπος κοντά στο Ιερό και το αιώνιο, το αληθινά ελεύθερο και θεϊκό, που μιλάει για τον Θεό και την αθανασία της ψυχής.

Εφαρμόζεται στην καθημερινότητα η φιλοσοφία, που επιτρέπει στον άνθρωπο να βρει ένα νόημα για να ζει και τρόπους για να είναι ολοκληρωμένος και ευτυχισμένος, να έχει έναν υψηλό αλλά και χειροπιαστό σκοπό στη ζωή του, έναν

δρόμο μαθητείας που βαδίζοντάς τον, βήμα – βήμα, προχωρά προς τη δική του αναγέννηση.

Η ιστορία, που είναι για μας δασκάλα ζωής, μας έδειξε ότι υπήρξαν κάποια σημαντικά γεγονότα, που ώθησαν τον αναγεννησιακό ουμανισμό. Ένα πρώτο γεγονός ήταν η Σύνοδος της Φεράρας – Φλωρεντίας το 1438, που έφερε κοντά μεγάλους λόγιους και οικονομικούς και πολιτικούς παράγοντες της εποχής. Αργότερα, το 1455 ο Γουτεμβέργιος ολοκλήρωσε την πρώτη τυπογραφική μηχανή και τύπωσε το πρώτο βιβλίο, τη Βίβλο. Η εξέλιξη της τυπογραφίας ήταν πολύ μεγάλο τεχνολογικό άλμα, διότι έως τότε όλα τα βιβλία και τα αντίτυπά τους γράφονταν με το χέρι, ενώ από την ανακάλυψη των τυπογραφικών μηχανών και μετά, τυπώνονταν και διαδίδονταν πολύ πιο εύκολα και γρήγορα. Το 1459 ο Κόζιμο των Μεδίκων ίδρυσε μια Πλατωνική ακαδημία και όρισε ως μεγάλο δάσκαλο τον Μαρσίλιο Φιτσίνο. Η ακαδημία διαμόρφωσε πολλούς ανθρώπους και επηρέασε σημαντικά τη διαμόρφωση του πνεύματος. Φυσικά ο ουμανισμός δεν θα μπορούσε να μην αφήσει το αποτύπωμά του στην πολιτική και στην κοινωνία. Τότε γράφτηκαν τρία βιβλία ορόσημο, που αφορούν μια νέα φανταστική ιδανική κοινωνία: Η “Ουτοπία” του Τόμας Μορ το 1516, η “Πόλη του Ήλιου” του Τομάζο Καμπανέλα το 1602 και η “Νέα Ατλαντίδα” του Σερ Φράνσις Μπέικον το 1626. Μέσα στα βιβλία αυτά βλέπουμε πώς είναι οι κοινωνίες όταν υπάρχει δικαιοσύνη, ελευθερία, ολιστική εκπαίδευση, ηρωισμός και συμβίωση ανάμεσα στους ανθρώπους.

Αυτή η εποχή γέννησε τους ανθρώπους που είχαν καθαρές καρδιές, ανοιχτά μυαλά και δυνατά χέρια και ήταν αυτοί που σήμερα ονομάζουμε Αναγεννησιακούς Ουμανιστές.

Στην τέχνη, ήταν οι: Λεονάρντο Ντα Βίντσι, Μιχαήλ Άγγελος, Ραφαήλ, Ντονατέλλο, Μποτιτσέλι, Βερόκιο, Τιτσιάνο, Δομίνικος Θεοτοκόπουλος, κ.α

Στην επιστήμη, ο Αλμπέρτι, ο Μπρουνελέσκι, ο Παράκελσος, ο Νικόλαος Κοπέρνικος, ο Γαλιλαίος Γαλιλέι, ο Πιοχάνες Κέπλερ κ.α

Στον μυστικισμό και στη Φιλοσοφία ήταν ο Γεώργιος Γεμιστός ή Πλήθων, ο Μαρσίλιο Φιτσίνο, ο Τζορντάνο Μπρούνο, ο Πίκο ντε λα Μιράντολα, ο Τομάζο Καμπανέλα, ο Έρασμος κ.α

Στην πολιτική, ο Τόμας Μορ, ο Κόζιμο των Μεδίκων, ο Φράνσις Μπέικον κ.α

Κάποιοι, αν όχι οι περισσότεροι από τους παραπάνω, ανήκαν σε πάνω από μία κατηγορία, πχ. ο Λεονάρντο Ντα Βίντσι ήταν καλλιτέχνης, επιστήμονας και φιλόσοφος. Αυτή η σφαιρική ενασχόληση με πολλά αντικείμενα είναι χαρακτηριστικό του αναγεννησιακού ουμανισμού και είναι αυτό που φτιάχνει τον Homo Universalis, τον καθολικό, συμπαντικό, ολοκληρωμένο άνθρωπο.

Ίσως είναι σημαντικό να θυμίσουμε ότι ο αναγεννησιακός ουμανισμός αλλάζει πολύ μια εποχή, αλλά δεν την φθάνει σε μια τελειότητα. Δηλαδή, οι Ουμανιστές είναι άνθρωποι που αντιμετωπίζουν πολλά προβλήματα και αντιξοότητες στη ζωή τους. Κάποιες αντιξοότητες προέρχονται από τα πολιτικά συμφέροντα που έχουν βουλευτεί από τα παλιά συστήματα, άλλες προέρχονται από τον φθόνο ή τη μισαλλοδοξία των ανθρώπων. Επειδή αυτοί οι άνθρωποι είναι μπροστά από την εποχή τους ή έχουν προσωπικές ιδιαιτερότητες, είναι φυσικό ο πολύς κόσμος να μην μπορεί να τους κατανοήσει και να τους αποδεχτεί. Έτσι, από τη μία έχουν ένα μεγάλο ταλέντο, αλλά αν δεν αγωνιστούν σκληρά, το ταλέντο αυτό δεν θα βγει στην επιφάνεια και ο κόσμος, ο οποίος δεν είναι προετοιμασμένος για μία μεγάλη αλλαγή, δεν θα καταλάβει το μήνυμά τους.

Ουμανισμός δεν είναι απλώς η αποδοχή της διαφορετικότητας των ανθρώπων, ούτε είναι απλώς μία

εθελοντική βοήθεια προς τους αδύναμους. Ο υψηλός σκοπός του Ουμανισμού είναι να μας εξευγενίσει, να κάνει τις καρδιές μας πιο ευαίσθητες, τον νου μας πιο καθαρό, με διάκριση, μας βρίσκει πολλούς λόγους να εργαζόμαστε με χαρά, μας κάνει πιο δημιουργικούς, πιο φυσικούς, πιο ευτυχημένους. Μας μαθαίνει τη σημασία της ευημερίας, τόσο του κάθε ανθρώπου ξεχωριστά, όσο και ολόκληρης της κοινωνίας.

Σήμερα, μετά από τέσσερις αιώνες περίπου, κάθε φορά που κάποιος επισκέπτεται τη Φλωρεντία, τη Ρώμη, τη Βενετία και άλλες πόλεις που επηρεάστηκαν από την αναγέννηση, συναντά τα μεγάλα “πέτρινα βιβλία”, δηλαδή τα κτίρια, τα αγάλματα και τα έργα τέχνης, που έφτιαζαν οι πρόγονοί μας και έχτισαν με τέτοιο τρόπο, ώστε να μαθαίνουν οι ενδιαφερόμενοι τι σημαίνει αναγέννηση. Βλέπουμε τον “Δαυίδ” ή την “Πιετά” του Μικελάντζελο, την “Προσκύνηση των Μάγων” ή τον “Μυστικό Δείπνο” του Λεονάρντο Ντα Βίντσι, τη “Σχολή των Αθηνών” του Ραφαήλ, τη Βασιλική του Αγίου Πέτρου στο Βατικανό, τον θόλο του Μπρουνελέσκι της Σάντα Μαρία ντελ Φιόρε, και άλλα πολλά. Αισθανόμαστε τη λεπτότητα και τη χάρη, το άνοιγμα του νου, την ευγένεια και τη δόξα που έχουν τα μεγάλα ιδεώδη και γινόμαστε κι εμείς για λίγη ώρα, κάτι από τα στοιχεία με τα οποία φτιάχτηκαν αυτά τα αριστουργήματα.

Αν δεν νιώθουμε έτσι, μην βιαστούμε να συμπεράνουμε ότι δεν υπάρχει το όμορφο ή κάτι σπουδαίο, επειδή μερικές φορές χρειαζόμαστε χρόνο. Ίσως χρειάζεται να μελετήσουμε, να ωριμάσουμε, να μάθουμε να κλείνουμε τα μάτια της καθημερινής λογικής και να ανοίγουμε τα μάτια της διαίσθησης, της καρδιάς, αυτά που βλέπουν την αιωνιότητα.

Όλα αυτά δίνουν ένα υψηλό νόημα στη ζωή μας, πάνω από τις επιτυχίες και τις αποτυχίες, πάνω από αυτό που νομίζουμε ως καλό ή κακό και το νόημα αυτό οδηγεί σε έναν σκοπό, να ανακαλύψουμε ξανά, το όμορφο, το αληθές, το δίκαιο και το αγαθό, γύρω μας και μέσα μας. Τέτοιες ήταν οι διδασκαλίες, που ενέπνεαν στους μαθητές της Πλατωνικής ακαδημίας του Φιτσίνο, εμπνέουν σήμερα, εμπνέουν τους ανθρώπους σε όλες τις εποχές.

Πηγές:

- “Φωτεινές εποχές της ανθρωπότητας” – Συγγραφική ομάδα, Ε.Ν.Α
- “Μπαίνουμε σ ένα νέο μεσαίωνα;” – Συγγραφική ομάδα, Ε.Ν.Α
- “Η αναγέννηση” - Will Durant
- “Ιστορία του Ευρωπαϊκού Πνεύματος” - Παναγιώτης Κανελόπουλος

Η Άνοιξη, σύμβολο ανανέωσης

Κείμενο: Delia Steinberg Guzmán

Είναι μόλις λίγες μέρες που έφτασε η Άνοιξη και για όλους, νέους ή όχι, η εποχή αυτή φέρνει ένα αίσθημα ανανέωσης και ελπίδας. Έτσι, τουλάχιστον για μια μέρα, φανταζόμαστε ότι τα πράγματα πρόκειται να ανθίσουν, ότι πρόκειται να πάνε καλύτερα, ότι τείνουν προς ένα μέλλον που προσπαθούμε να οραματιστούμε ευτυχισμένο.

Αλλά αυτό το συναίσθημα δεν διαρκεί πέρα από εκείνη την ημέρα, ούτε και οι προσπάθειές μας να δημιουργήσουμε μια Άνοιξη όλο τον χρόνο.

Σαν άνθρωποι με αμνησία που έχουν χάσει τη μνήμη της ανάγνωσης, αν και έχουν διαβάσει πολύ, κοιτάμε χωρίς να βλέπουμε και καταλαβαίνουμε χωρίς να κατανοούμε τους ρυθμούς της φύσης. Μια αμυδρή, κρυμμένη, εσωτερική φωνή μας λέει ότι η άνοιξη δεν είναι απλώς μια από τις εποχές του χρόνου, άλλη μια από πολλές στιγμές, αλλά ότι το πρασίνισμα της φύσης είναι ένα μήνυμα, μια γλώσσα που θέλει να μας μεταφέρει κάτι, αν και δεν γνωρίζουμε τι. Μιμούμενοι, όπως μόνο κάποιος που έχει λησμονήσει μπορεί να κάνει, ντυνόμαστε με ανοιχτά χρώματα, αρχίζουμε να νιώθουμε τη ζέστη «ψυχολογικά» και εξωτερικοποιούμε μια επιθυμία για ανανέωση που συχνά δεν είναι κάτι πέρα από μια καλή, γενική καθαριότητα στο δωμάτιό μας.

Και εκεί είναι που παύουμε να κατανοούμε τη γλώσσα της φύσης. Είναι αλήθεια ότι ντύνεται με καινούργια ρούχα την Άνοιξη. Ντύνεται όμως κάθε Άνοιξη, χρόνο με τον χρόνο, ανυποχώρητα, με άπειρη, σχεδόν υπεράνθρωπη υπομονή. Και στη φύση, μετά την Άνοιξη έρχεται το Καλοκαίρι, δηλαδή μετά την ανανέωση των μορφών, έρχονται οι καρποί αυτής της ανανέωσης, η ενσάρκωση της επιθυμίας να ανθίσουν αυτά που αρχικά ήταν απλώς σπόροι.

Όμως, οι άνθρωποι είμαστε κατώτεροι των περιστάσεων... Καταφέρνουμε να αντιληφθούμε μια ανανέωση, αλλά δεν

είμαστε σταθεροί σε αυτό. Δεν κάνουμε την εξέλιξη τρόπο δράσης στη ζωή μας, και χρόνο με τον χρόνο, αντί να αφαιρούμε συνειδητά το παλιό δέρμα, χρειαζόμαστε την ώθηση και τα χτυπήματα της ζωής, άλλοτε για ευχαρίστηση, άλλοτε για πόνο, άλλοτε για να συλλογιστούμε το ημερολόγιο όταν είναι επιτέλους Άνοιξη. Ούτε έχουμε την επιμονή που συνεπάγεται να συνεχίσουμε μέχρι ένα Καλοκαίρι που άρχισε να γεννιέται την Άνοιξη. Ικανοποιούμαστε με παρορμήσεις που πεθαίνουν αμέσως μόλις γεννηθούν. Μας αρκούν φευγαλέες ματιές φωτός αντί να σπάσουμε οριστικά το σκοτάδι. Μας φαίνεται ότι ο σπόρος είναι αρκετός χωρίς καν να υποψιαζόμαστε ότι περιέχει ήδη το μελλοντικό δέντρο. Και, στην καλύτερη, θέλουμε να μεγαλώσει το φυτό από τον σπόρο χωρίς να κάνουμε τίποτα, χωρίς να το ποτίζουμε, χωρίς να το φροντίζουμε, χωρίς να το βάζουμε να δέχεται τις ενεργητικές ακτίνες του ήλιου.

Ας θυμηθούμε ότι ο καρπός περιέχεται ήδη στον σπόρο και το να μη φροντίζουμε τον σπόρο είναι ένα έγκλημα που απειλεί τον καρπό περισσότερο από το να κάναμε κακό απευθείας σε αυτόν τον ίδιο. Το να σκοτώνουμε έναν σπόρο, να του αρνούμαστε την προσπάθειά μας, είναι σαν να σκοτώνουμε το μέλλον στο παρόν. Και το να ονειρευόμαστε το δέντρο του μέλλοντος χωρίς να ξεκινάμε με το να φροντίζουμε τους σπόρους, είναι σαν να περιοριζόμαστε στο επίπεδο της ονειροπόλησης χωρίς καμία πρακτικότητα.

Σήμερα, την Άνοιξη, είναι η στιγμή. Σήμερα μπορούμε να επιλέξουμε τον σπόρο του δέντρου του μέλλοντός μας. Σήμερα μπορούμε να αποφασίσουμε πώς θα είναι τα κλαδιά και τα φύλλα που θα μας δώσουν σκιά αύριο. Και για όσους από εμάς θέλουμε να χτίσουμε Ακροπόλεις, ψηλές πόλεις με ανυψωμένες ψυχές, σήμερα είναι η ώρα να καλλιεργήσουμε τον σπόρο που κοιμάται στον καθένα μας περιμένοντας το ιερό νερό (αγιασμό) της γνώσης και της πίστης.

Η Αφροδίτη της Μήλου

Κείμενο: Jorge Ángel Livraga

Και τα δύο έργα της ελληνοιστικής περιόδου, που φυλάσσονται στο Μουσείο του Λούβρου στο Παρίσι, αποτυπώνουν σε πεντελικό και παριανό μάρμαρο τις ενσαρκωμένες εκφράσεις δύο θεοτήτων: της Νίκης και της Αφροδίτης. Συνοψίζουν επίσης δύο κρυμμένα μυστήρια που βασανίζουν, συνοδεύουν ή δοξάζουν τον άνθρωπο από την εμφάνισή του στη Γη: τον Πόλεμο και τον Έρωτα. Σε αυτόν τον επίπεδο κόσμο, όπου η ναοκρατία έχει αντικαταστήσει τον πόλεμο με τη διαμάχη και την αγάπη με το σεξ, οι δύο αυτές υπέροχες εικόνες μας πηγαινούν πίσω στους προγόνους μας, αγνούς και αξιοθαύμαστους.

Καμία από τις δύο δεν μπορεί να γίνει κατανοητή από τον βιαστικό τουρίστα. Είναι απαραίτητο να διαλογιστεί κανείς, για τουλάχιστον μια ώρα μπροστά στο καθένα για να απορροφήσει την ουσία του.

Η Νίκη, ένας γυναικείος κορμός ντυμένος με χιτώνες που κυματίζουν από τον άνεμο και υποστηριζόμενη από ισχυρά φτερά, στέκεται στην πλήρη ενός πέτρινου πλοίου, μας μιλά για τον θρίαμβο επί του κακού, για δόξα και ανάταση ενόψει ενός ανιδιοτελούς και μεγαλειώδους ιδεώδους.

Είναι ο Ιερός Πόλεμος. Ο θρίαμβος επί του σκότους, της άγνοιας και του φόβου. Στο πλευρό της αισθάνεται κανείς την ηχηρή κραυγή των μεθυσμένων από την περιπέτεια κωπηλατών που κωπηλατούν προς έναν προορισμό δίχως λιμάνι, την θάλασσας και τον αέρα που σχίζεται από τις ηχηρές κραυγές των γλάρων. Από κάτω βρυχώνται οι μαύροι ωκεανοί, ψηλά φωτίζει η δόξα του Απόλλωνα, και ο Αίολος φυσά έναν βαρύ και αλμυρό άνεμο.

Μας μιλά για εκείνη την παράλογη και ισχυρή δόξα που μεταμορφώνει τον άνθρωπο σε Θεό, για τη διεύρυνση της ψυχής σε μια μαγική κραυγή, χωρίς λέξεις, μακριά και ατέρμονη, για λαϊμούς φουσκωμένους από ένα παλιό και μονότονο, ρυθμικό και παντοτινό τραγούδι. Είναι η ίδια η εικόνα του θανάτου, της διάλυσης στον άπειρο χώρο, της συνειδητής και απεριόριστης αθανασίας, χωρίς κολάσεις ή παραδείσους.

Η Αφροδίτη είναι η αντίθεσή της και το συμπλήρωμά της. Αν η Νίκη είναι η στατική ένταση έτοιμη να εκραγεί σε κοσμική σκόνη, η Αφροδίτη είναι η σύλληψη, σε μια στιγμή, της γεμάτης χάρης κίνησης της μεγάλης καμπύλης ενός κύματος όταν αναπηδά πάνω στον εαυτό του. Το περήφανο αλλά τρυφερό

κεφάλι της υψώνεται πάνω από έναν κορμό γεμάτο ζωή και ελπίδα, ενώ τα μαλλιά της πέφτουν διαμέσου της καθετότητας και της κίνησης. Δεν είναι σταματημένη σε αυτή τη θέση, αλλά στέκει έκπληκτη εκεί. Είναι η Κυθέρεια Αφροδίτη και η Παρθένος. Είναι η πύρινη αγάπη και η αγνότητα φτιαγμένη από περηφάνια και θρίαμβο πάνω στο υλικό και φευγαλέο. Και τα δύο ταυτόχρονα.

Είναι το αρχέγονο σπήλαιο της Μεγάλης Ουράνιας Μητέρας και είναι η μικρή κοιλότητα που προστατεύεται ανάμεσα στα δεμένα χέρια δύο ερωτευμένων. Είναι το καταφύγιο, είναι η ζωή πάνω στην οποία συνοψίζεται η Ψυχή. Στο πλευρό της αισθανόμαστε σαν παιδιά διακατεχόμενα από μια αγάπη χωρίς φόβο, χωρίς ορθολογισμό, χωρίς τη μελλοντική σκέψη και τη μνήμη της απόλαυσης. Γεμάτη έλεος, στα μάτια της είμαστε όμορφοι και αγαπητοί. Είναι η φωτιά που ψιθυρίζει μυστηριωδώς ενώ το χιόνι πέφτει έξω. Είναι το Μεγάλο Καταφύγιο. Είναι ο καμπύλος και φωτεινός χώρος που μας οδηγεί στην τελική επανένωση όλων, πέρα από τους αποχαιρετισμούς και τους θανάτους.

Τόσο διαφορετικές και όμως εξυψώνουν την Ψυχή, η μία προς τα έξω και προς τα μέσα η άλλη και μέσα σε αυτή την ένταση δημιουργούν το πνευματικό αίσθημα της ένωσης Ηθικής και Αισθητικής. Δεν μπορούν να κριθούν ή να αναλυθούν από ειδικούς ή αυθεντίες. Μπορούν μόνο να λατρευτούν και να βιωθούν. Και όντας για όλους, ο καθένας τις βλέπει σαν δικές του. Καμία από τις δύο δεν έχει φύλακες ή φρουρούς... Ποιος ο λόγος...; Όλοι έχουμε λίγη Δόξα και Αγάπη σε κάποια εσωτερική μας γωνιά... Το να τις καταστρέψει κανείς θα ήταν σαν να καταστρέφει τον εαυτό του.

και η Νίκη της Σαμοθράκης

ΝΑ

ΝΕΑ ΑΚΡΟΠΟΛΗ

Ποιοί είμαστε:

Η Νέα Ακρόπολη είναι ένας Διεθνής Πολιτιστικός και Φιλοσοφικός Οργανισμός που δραστηριοποιείται σε περισσότερες από 55 χώρες στον κόσμο και έχει ως σκοπό να ενεργοποιήσει την εσωτερική δύναμη του ατόμου, προωθώντας τον ανθρώπινο πολιτισμό, τον αυθεντικό εθελοντισμό και την πρακτική φιλοσοφία.

Οι 3 αρχές μας

1 - Συναδελφосύνη

Η προώθηση ενός Ιδεώδους παγκόσμιας συναδελφосύνης βασισμένο στο σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, πέρα από τις διαφορές μας, φυλετικές, μορφωτικές, θρησκευτικές, κοινωνικές κ.ά.

2 - Γνώση

Η αγάπη για τη σοφία, η οποία μέσα από τη συγκριτική μελέτη των φιλοσοφιών, θρησκειών, επιστημών και τεχνών, προωθεί τη γνώση για το σύμπαν, τη φύση και τον άνθρωπο.

3 - Ανάπτυξη

Η ανάπτυξη των καλύτερων στοιχείων του ανθρώπου, με την προώθηση και την ένταξή του στη φύση και την κοινωνία, όχι ως απλό παρατηρητή αλλά ως ενεργό συμμετέχοντα σ' έναν κόσμο που χρειάζεται βελτίωση.

Ο στόχος μας

Προτείνουμε ένα Νέο Ανθρωπισμό, μια νέα Φιλοσοφική προσέγγιση του κόσμου και του Εαυτού μας. Νέα και συγχρόνως αρχαία, βασισμένη στη Σοφία του παρελθόντος αλλά προσαρμοσμένη στο σήμερα, στις σύγχρονες ανάγκες μας και με οραματισμό για το μέλλον.

...η
αναζήτηση
της Σοφίας
που γίνεται
τρόπος ζωής
και δίνει
νόημα στην
ύπαρξή
μας

Τι είναι για μας η φιλοσοφία

Η φιλοσοφία είναι η **σοφία της καθημερινής ζωής**. Το να φιλοσοφείς είναι πολύ απλά να είσαι «παρών» στη ζωή, στους άλλους και στον εαυτό σου.

Δεν είναι μια διανοητική προσέγγιση αλλά πάνω απ' όλα ένας τρόπος ζωής προσιτός σε όλους και αποτελείται από την εφαρμογή των διδασκαλιών των σοφών όλων των εποχών.

Γιατί Φιλοσοφία σημαίνει να συνδιαλεγόμαστε με τον εαυτό μας, να ερχόμαστε σε επαφή με ιδέες κι όχι με απόψεις και να κάνουμε **σωστές επιλογές ελεύθερα**.

προσφέρει
το οξυγόνο
της ψυχής,
ένα Όραμα
για να
Είσαι

Τι είναι για μας ο πολιτισμός

Στη Νέα Ακρόπολη αναγνωρίζουμε την ανάγκη να διασώσουμε και να αναπτύξουμε, μέσα από μια ολιστική προσέγγιση, την τέχνη, την επιστήμη, το μυστικισμό και την πολιτική ως την τέχνη της αρμονικής συνύπαρξης. Δεν μαθαίνουμε απλά για κάθε πολιτισμό αλλά **χτίζουμε τον πολιτισμό και την κουλτούρα μέσα στον καθένα**.

Γιατί ο Πολιτισμός διευρύνει την κατανόησή μας για τη ζωή και τον κόσμο και μας φέρνει πιο κοντά στον άνθρωπο μέσα από ένα πνεύμα σεβασμού, αλληλεγγύης και αλληλοκατανόησης.

είναι μια
αυθεντική
στάση
καρδιάς,
ένα κανάλι
Δύναμης
και Ζωής

Τι είναι για μας ο εθελοντισμός

Ο Εθελοντισμός είναι μια **αυθεντική στάση καρδιάς** πέρα από τις μόδες.

Η Νέα Ακρόπολη προσφέρει στην κοινωνία ένα πεδίο μέσα από το οποίο μπορεί ο άνθρωπος αναπτύσσοντας τις αξίες της ένωσης, της αλληλεγγύης, της ανεκτικότητας, της υπευθυνότητας, να οδηγηθεί στη βελτίωση τόσο του εαυτού του όσο και της κοινωνίας στην οποία ζει.

Γιατί το σκοτάδι δεν νικείται με χτυπήματα αλλά με Φως!

Κόζιμο των Μεδίκων, ο μέντορας της Αναγέννησης

Κείμενο: Ορέστης Παππάς

Ο οίκος των Μεδίκων ήταν μια από τις σημαντικότερες οικογένειες της Φλωρεντίας, η οποία διαδραμάτισε πρωταγωνιστικό ρόλο στην κοινωνική, πολιτική και πολιτιστική ζωή τόσο της Φλωρεντίας, όσο και ολόκληρης της Ιταλίας, κατά την περίοδο της Αναγέννησης. Αρχή της κυριαρχίας των Μεδίκων θεωρείται η διακυβέρνηση της Δημοκρατίας της Φλωρεντίας από τον Κόζιμο των Μεδίκων. Ο Κόζιμο ήταν ένας πολύ ικανός, εργατικός και καλλιεργημένος άνθρωπος, με σπουδαία επιχειρηματική ικανότητα, αλλά και τεράστια αγάπη για την τέχνη και τη φιλοσοφία.

Ο Κόζιμο γεννήθηκε στη Φλωρεντία το 1389. Ήταν γιός του Τζιοβάνι ντι Μπίτσι, του ιδρυτή της Τράπεζας των Μεδίκων. Ο Κόζιμο, το 1420, ανέλαβε την ηγεσία της Τράπεζας και λίγα χρόνια αργότερα, το 1429, όταν ο πατέρας του πέθανε, κληρονόμησε την μεγάλη του περιουσία, ενώ το ίδιο έτος εκλέχθηκε μέλος της Σινιορία της Φλωρεντίας. Μετά από μια σύντομη εξορία στη Βενετία, λόγω πολιτικών αντιπαραθέσεων

με άλλους σημαντικούς οίκους της εποχής, όπως οι Αλμπίτσι, επέστρεψε στη Φλωρεντία και κυριάρχησε στην πολιτική ζωή της πόλης για τα επόμενα τριάντα έτη.

Ηγέτης της Δημοκρατίας της Φλωρεντίας

Ο Κόζιμο σύντομα έφτασε στην ηγεσία της πόλης, ως πρώτος μεταξύ ίσων στο δημοκρατικό καθεστώς της Φλωρεντίας. Παράλληλα, άνθρωποι της εμπιστοσύνης του κατείχαν σημαντικές θέσεις της πόλης. Κάποια στιγμή που η Βενετία συμάχησε με τη Νάπολη, δύο πόλεις με εχθρικά αισθήματα για τους Μεδίκους, ο Κόζιμο συμάχησε με τον Φραντζέσκο Σφόρτσα του Μιλάνου. Η ειρήνη που προέκυψε από την ισορροπία των δυνάμεων αυτών κράτησε σχεδόν πενήντα έτη και αυτός ήταν ένας βασικός παράγοντας για να ανθήσει και να αναπτυχθεί η Αναγέννηση.

Η τεράστια αγάπη του Κόζιμο για τη φιλοσοφία και τις καλές τέχνες οδήγησε στη μεταμόρφωση της Φλωρεντίας σε εστία πνευματικής δραστηριότητας που μόνο με την Αθήνα

του χρυσού αιώνα μπορεί να συγκριθεί. Συγκέντρωσε γύρω του λόγιους και καλλιτέχνες που αναμόρφωσαν το κλίμα της εποχής.

Συμβολή στην Αναγέννηση και την τέχνη

Ο Κόζιμο, ως προστάτης των Τεχνών και των Γραμμάτων, δαπάνησε γενναιόδωρα την περιουσία του για τον εξωραϊσμό της Φλωρεντίας. Ο ίδιος είχε δηλώσει ότι *«για 50 έτη κέρδιζα χρήματα και τα ξόδευα για τη δόξα του Θεού και τη δική μου ανάμνηση. Δαπανούσα για τη Φλωρεντία με μεγαλύτερη ευχαρίστηση από ότι τα αποκτούσα με την επιχείρησή μου»*.

Η ακμή της τέχνης είναι ένα από τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία της περιόδου της Αναγέννησης. Ο Κόζιμο είχε σημαντικό πρωταγωνισμό προς αυτήν την κατεύθυνση. Υπήρξε προστάτης του Φιλίππο Λίππι. Παρήγγειλε στον Ντονατέλο τον διάσημο "Δαβίδ" και την "Ιουδήθ που αποκεφαλίζει τον Ολοφέρν", αγάλματα που βρίσκονται στη Στοά των Λογχοφόρων. Επίσης, υπό την αιγίδα του κτίστηκε το μεγαλύτερο από τα έργα με τα οποία εμπλουτίστηκε η πόλη, ο τρούλος της Σάντα Μαρία ντελ Φιόρε και έτσι ολοκληρώθηκε ο ναός, με αρχιτέκτονα τον Μπρουνελέσκι. Τα επόμενα χρόνια μάλιστα, οι Μέδικοι ήταν αυτοί που χορήγησαν καλλιτέχνες όπως ο Σάντρο Μποτιτσέλι και ο Λεονάρντο ντα Βίντσι.

Ουμανισμός και Βιβλιοθήκες

Μία ομάδα μορφωμένων ανδρών εισήγαγε τον Κόζιμο στη φιλοσοφία του ανθρωπισμού και ζήτησαν τη βοήθειά του για τη διατήρηση των βιβλίων. Ο Κόζιμο από μικρό παιδί αγαπούσε το ουμανιστικό κίνημα και με ευχαρίστηση επιχορηγούσε την προσπάθεια ανανέωσης του ελληνορωμαϊκού πολιτισμού μέσω της λογοτεχνίας. Οι ουμανιστές ήταν αυτοί που του προκάλεσαν το ενδιαφέρον συλλογής βιβλίων. Πέρα από αυστηρός τραπεζίτης υπήρξε και ένας ιδιαίτερα ρομαντικός βιβλιόφιλος, που αναζητούσε βιβλία και υποστήριζε κάθε επιχείρηση προς αναζήτηση ενός ακόμη έργου αρχαίου συγγραφέα.

Το 1444 ίδρυσε την πρώτη δημόσια Βιβλιοθήκη στη Φλωρεντία, στο Σαν Μάρκο. Έδωσε τα χρήματα για την επισκευή του κτηρίου και την προμήθεια μιας καλής συλλογής βιβλίων, που οι αναγνώστες χρησιμοποιούσαν χωρίς να πληρώσουν. Η χρηματοδότηση ενός τέτοιου έργου τον έθεσε

σε εξέχουσα θέση στην πόλη. Έχτισε άλλες δύο βιβλιοθήκες, όλες στον ρυθμό της Αναγέννησης.

Ακαδημία της Φλωρεντίας και Νεοπλατωνισμός

Ο Κόζιμο στη Σύνοδο της Φλωρεντίας το 1439 επηρεάστηκε από τις διαλέξεις του Γεώργιου Γεμιστού ή Πλήθωνος και ήρθε σε επαφή με τις νεοπλατωνικές ιδέες. Μαζί με τον νεαρό ουμανιστή φιλόσοφο Μαρσίλιο Φιτσίνο, που ήταν γιός του προσωπικού του γιατρού, αποφάσισαν να αναβιώσουν τον Νεοπλατωνισμό.

Καρπός αυτής της προσπάθειας ήταν η ίδρυση στη Φλωρεντία της νέας Πλατωνικής Ακαδημίας το 1459. Σχολάρχης της Ακαδημίας θα αναλάβει ο Φιτσίνο, στον οποίο ανατέθηκε από τον Κόζιμο να μεταφράσει στα λατινικά όλα τα έργα του Πλάτωνα. Τα επόμενα χρόνια θα μεταφραστούν μια σειρά από σημαντικά νεοπλατωνικά έργα όπως οι Έννεάδες του Πλωτίνου και διάφορα έργα του Πορφυρίου, του Ιαμβλίχου, του Πρόκλου και άλλων, που επί χριστιανισμού είχαν πέσει στην αφάνεια. Με τη δράση αυτή μειώθηκε η επιρροή του Σχολαστικισμού στον χώρο της φιλοσοφίας της εποχής και αυξήθηκε το ενδιαφέρον για τον πλατωνισμό, τον ορφισμό και τον ερμητισμό.

Ο Φιτσίνο, στον πρόλογο της μετάφρασης των Εννεάδων, γράφει: «Ο μεγάλος Κόζιμο .... όταν συνερχόταν η Σύνοδος των δύο Εκκλησιών ..... πήγε να ακούσει τις ομιλίες ενός Έλληνα φιλοσόφου που ονομαζόταν Γεμιστός Πλήθων. Καθώς εκείνος ανέπτυσε τα μυστήρια του Πλατωνισμού, έμοιαζε ως άλλος Πλάτων. Αυτή η φλογερή φωνή ξύπνησε στο βαθύ πνεύμα του Κόζιμο την ιδέα να δημιουργήσει με την πρώτη ευνοϊκή ευκαιρία, μια Πλατωνική Ακαδημία».

Η Ακαδημία θα συνεχίσει το σημαντικό της έργο και μετά τον θάνατο του Κόζιμο. Το 1471 κυκλοφόρησε στα λατινικά η μετάφραση του «Corpus Hermeticum» από τον Φιτσίνο, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ένα νέο κύμα εσωτερικής φιλοσοφικής σκέψης στην Ευρώπη. Η Ακαδημία θα μολιάσει

με τις ιδέες της το κίνημα της Αναγέννησης και θα συμβάλει στην περαιτέρω διάδοσή του. Μαθητής του Φιτσίνο ήταν ο σπουδαίος εσωτεριστής φιλόσοφος Πίκο ντε λα Μιράντολα, ένας από τους σημαντικότερους φιλοσόφους της Αναγέννησης.

Το τέλος

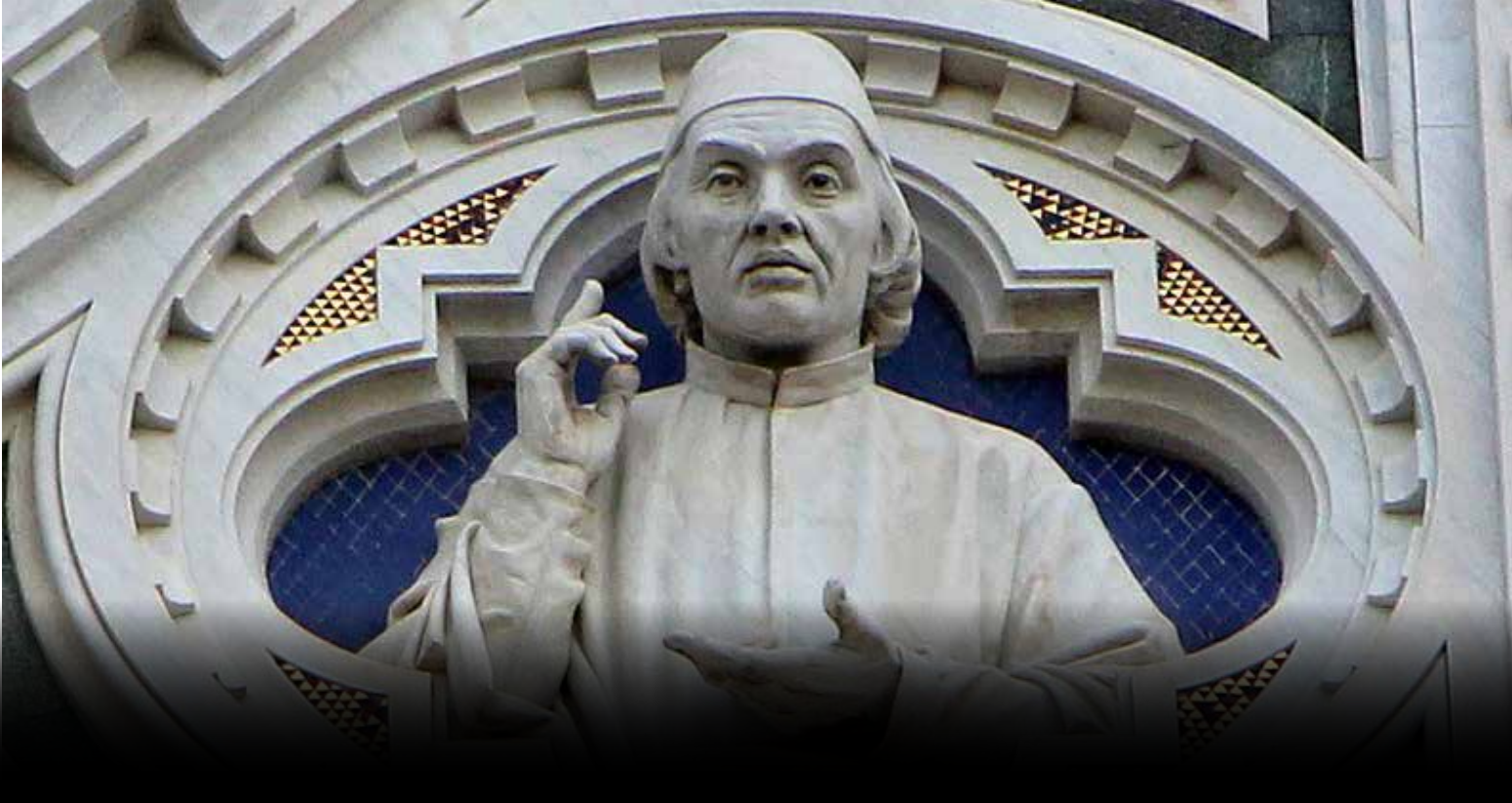
Ο Κόζιμο απεβίωσε το 1464 στη βίλα του στο Κορέτζι και τάφηκε στο ναό του Σαν Λορέντσο. Η Σινιορία¹ του απένειμε μεταθανάτια τον τίτλο του Κικέρωνα «πατήρ της πατρίδος». Η επίδρασή του στην πνευματική ζωή της Αναγέννησης είναι αναμφίβολα τεράστια, τόσο λόγω της χρηματοδότησης της επαναφοράς των κλασικών συγγραμμάτων, όσο και λόγω της ώθησης που προώθησε όσον αφορά στις τέχνες, στις επιστήμες και στα γράμματα.

Η ώθηση αυτή όχι απλά δεν σταμάτησε με τον θάνατο του Κόζιμο, αλλά συνεχίστηκε από τον Οίκο των Μεδίκων για πολλά χρόνια ακόμα. Ο Κόζιμο είχε αναλάβει προσωπικά τη μόρφωση του εγγονού του Λαυρέντιου με τον νέο τρόπο σπουδών, το «Studi Humanitatis». Ο Λαυρέντιος στην πορεία θα γίνει σπουδαίος κυβερνήτης της Φλωρεντίας, από το 1469 μέχρι το 1492 με ανάλογο έργο με τον παππού του, γεγονός που θα οδηγήσει στο να μείνει στην ιστορία ως Λαυρέντιος ο Μεγαλοπρεπής.

Ο Οίκος των Μεδίκων συνέχισε να ασκεί τεράστια επιρροή τους επόμενους αιώνες με πολλά μέλη της οικογένειας να αναλαμβάνουν σημαντικές θέσεις της κοινωνικής ιεραρχίας, όπως ο Τζιοβάνι των Μεδίκων που έγινε ο Πάπας Λέων Γ' ή η Αικατερίνη των Μεδίκων που έγινε Βασίλισσα της Γαλλίας. Τίποτα από όλα αυτά δεν θα είχε γίνει, ούτε η πολιτική κυριαρχία των Μεδίκων, ούτε η ανάπτυξη της αναγεννησιακής τέχνης, ούτε η επαναφορά του ενδιαφέροντος της πλατωνικής και ερμητικής φιλοσοφίας, αν δεν είχαν μπει οι βάσεις που προαναφέρθηκαν από τον Κόζιμο των Μεδίκων.

Υποσημείωση

¹ Μορφή πολεμικής και κοινωνικής συγκρότησης κατά τον Μεσαίωνα και, ιδίως στην Ιταλία, μορφή πολιτεύματος η οποία επικράτησε στις ιταλικές πόλεις-κράτη από τα μέσα του 13ου αιώνα ως τις αρχές του 16ου αιώνα, αντικαθιστώντας τους δημοκρατικούς θεσμούς, στην οποία την εξουσία ασκούσε ο σινιόρε, ο άρχοντας, ο δεσπότης.

Μαρσίλιο Φιτσίνο

Κείμενο: Παναγιώτης Γιαννακούρας

Στο πέρασμα των αιώνων, καθώς οι εποχές και οι πολιτισμοί αλλάζουν σκυτάλη στην πορεία εξέλιξης της ανθρωπότητας, καθώς οι μεσαιώνες διαδέχονται τις χρυσές εποχές και αντίστροφα, εμφανίζονται άνθρωποι-κινητήρες που αποτελούν σημεία-κλειδιά για τις κοινωνικές, πολιτιστικές και ιστορικές αλλαγές.

Ένας τέτοιος άνθρωπος ήταν ο Μαρσίλιο Φιτσίνο (1433–1499), που με το έργο του επηρέασε καταλυτικά την πρώιμη ιταλική Αναγέννηση. Είχε επαφή με κάθε διανοούμενο, καλλιτέχνη και συγγραφέα της εποχής του, ενώ βοήθησε με τις μεταφράσεις του να αναζωπυρωθεί το πλατωνικό και νεοπλατωνικό πνεύμα ύστερα από πολλούς αιώνες. Το μήνυμά του δεν αφορά μόνο στους σύγχρονούς του αλλά σε όλη την ανθρωπότητα, άρα είναι ένα μήνυμα διαχρονικό και επίκαιρο.

Η σκέψη του Φιτσίνο κατέχει μια μοναδική θέση στην ιστορία της φιλοσοφίας, καθώς είναι μια γέφυρα ανάμεσα στον σκοταδισμό του μεσαίωνα και τον Ουμανισμό της Αναγέννησης. Το ογκώδες έργο του καλύπτει τα πάντα, από τον νόμο και τη δικαιοσύνη μέχρι την αστρολογία και την αλχημεία, ενσωματώνοντας όλες τις τέχνες και τις επιστήμες

σε ένα πνευματικό και θεϊκό τρόπο ζωής, όπως φαίνεται στο έργο του «Τα Τρία Βιβλία της Ζωής».

Ο Φιτσίνο γεννήθηκε νότια της Φλωρεντίας στις 19 Οκτωβρίου του 1433. Πατέρας του ήταν ο Diotifeci d' Agnolo, ένας γιατρός της αυλής των Μεδίκων. Εκπαιδεύτηκε στην ιατρική, τις ελευθέριας τέχνες και τη φιλοσοφία.

Το ένθερμο ενδιαφέρον που έδειξε από νεαρή ηλικία για τη μελέτη των πλατωνικών κειμένων στα ελληνικά τον ώθησαν στο να μάθει τη συγκεκριμένη γλώσσα. Αυτή η γνώση του επέτρεψε να εργαστεί για τους Μεδίκους ως λόγιος σε μια προνομιακή θέση.

Λίγα είναι γνωστά για τα νεανικά χρόνια του Φιτσίνο, και πραγματικά η βιογραφία του συμπληρώνεται από τις μεταφράσεις και τις μελέτες του. Δεν έχουμε ενδείξεις ότι ταξίδεψε εκτός της επικράτειας της Φλωρεντίας, αν και διατηρούσε αλληλογραφία με λόγιους, πολιτικούς και κληρικούς όχι μόνο από τη σημερινή Ιταλία, αλλά και όλη την Ευρώπη.

Είχε επίσης γνώσεις αστρονομίας και αστρολογίας, καθώς όπως αναφέρει ο ίδιος «τα αόρατα πράγματα του Θεού, δηλαδή

οι αγγελικές θεότητες, γίνονται ορατά και κατανοητά μέσω των αστερισμών».

Το 1438 πραγματοποιήθηκε μια συνάντηση που έμελλε να αλλάξει τον ρου της ιστορίας. Εκείνη τη χρονιά συγκροτήθηκε η Σύνοδος Φεράρας-Φλωρεντίας, με σκοπό να συζητηθούν πολιτικά και θρησκευτικά ζητήματα μεταξύ της Δυτικής και της Ανατολικής Εκκλησίας, καθώς και η πιθανότητα επανένωσής τους. Στα πλαίσια της Συνόδου, ο Κόζιμο των Μεδίκων γνώρισε τον Πλήθωνα Γεμιστό, έναν ένθερμο πλατωνιστή, ο οποίος του ενέπνευσε την ιδέα να ιδρύσει μια Πλατωνική Ακαδημία στη Φλωρεντία. Με αυτόν τον σκοπό, το 1462, ο Κόζιμο επέλεξε τον Φιτσίνο και του παραχώρησε μια βίλα στο Careggi για να μεταφράσει πολλά ελληνικά χειρόγραφα.

Το αρχικό ενδιαφέρον του Φιτσίνο για τη φιλοσοφία του Αριστοτέλη θα μετατραπεί σε αγάπη για τη διδασκαλία του Πλάτωνα, κι έτσι θα γίνει στον αιώνα του ένας από τους πιο σημαντικούς υποστηρικτές του. Προτείνοντας μια μέθοδο ενασχόλησης με τη φιλοσοφία, θεωρεί τον Αριστοτέλη ως προθάλαμο για να κατανοήσει κανείς τη βαθύτερη σκέψη του Πλάτωνα.

Σε ηλικία είκοσι εννιά ετών έγινε διευθυντής της Ακαδημίας, η οποία εξελίχθηκε σε έναν πνευματικό φάρο με τον οποίο συνδέθηκαν όλα τα λαμπρά πνεύματα της εποχής, δηλαδή καλλιτέχνες, πολιτικοί και επιστήμονες όπως οι Μέδικοι, ο

Ντα Βίντσι, ο Μιχαήλ Άγγελος, ο Μποτιτσέλι, ο Ραφαήλ, ο Αλμπέρτι, ο Πίκο ντε λα Μιράντολα και άλλοι.

Μέχρι το 1469, Ο Φιτσίνο είχε φέρει επανάσταση στη δυτική φιλοσοφία ολοκληρώνοντας την πλήρη μετάφραση όλων των έργων του Πλάτωνα. Μεταξύ αυτής της εποχής και του 1474 έγραψε πολλά σχόλια πάνω στα έργα, χειροτονήθηκε ιερέας και ξεκίνησε την *Theologica Platonica*. Το 1474 έγραψε το *De Christiane religio*, κείμενα στα οποία διαμόρφωσε τη φιλοσοφία του σχετικά με την ιδιότητα του φωτός, του θείου, του ωραίου, του έρωτα και της ψυχής. Κατά τη δεκαετία του 1480, επικεντρώθηκε κυρίως στη μετάφραση του Πλωτίνου και άλλων νεοπλατωνικών συγγραφέων από την ύστερη αρχαιότητα, ολοκληρώνοντάς τα το 1492.

Στην καρδιά της σκέψης αυτού του αυτοαποκαλούμενου “γιατρού των ψυχών”, βρίσκεται ένας χριστιανικός εσωτερισμός που προσπαθεί να συνθέσει τις πιο πολυμελείς πτυχές του Νεοπλατωνισμού, του Ερμητισμού και των Χαλδαϊκών Μαντειών, οραματιζόμενος μια μεγάλη αρχαία θεολογία από την οποία πηγάζουν όλες αυτές οι μεγάλες παραδόσεις. Αυτή η θεολογία δεν περιορίζεται σε έναν υπερβολικό ασκητισμό, ούτε βιώνεται επιπόλαια από έναν χαλαρό Επικουρισμό, αλλά προέρχεται από μια θεϊκή παρουσία μέσα στη φυσική μας εμπειρία. Ο Φιτσίνο πίστευε πως πίσω από τις διαφοροποιήσεις στις μορφές και τους τρόπους, στις σχολές σκέψης βρισκόταν

μία κρυμμένη κλωστή που τις ενώνει. Μία κρυμμένη Σοφία και μία κοινή αλήθεια πέρα από τους ανταγωνισμούς.

Στο έργο του καθιερώνεται μια οντολογική ιεραρχία που συμπληρώνει τα Νεοπλατωνικά συστήματα, ιδιαίτερα αυτό του Πλωτίνου. Ο Θεός είναι η πρωταρχική αρχή, απηχώντας το Ένα του Πλάτωνα. Το επόμενο επίπεδο είναι εκείνο του αγγελικού νου, το οποίο λειτουργεί ως δοχείο στο οποίο η λογική ψυχή μπορεί να βιώσει τους θησαυρούς της μέσω μιας ιδιότητας που ο Ficino αποκαλεί «Ποιότητα». Κάτω από αυτό βρίσκεται το χαμηλότερο και πιο βασικό επίπεδο, η ύλη, που βρίσκεται σε αυτή τη θέση λόγω της τάσης που έχει η φύση της να φθείρεται, όμως παρόλα αυτά εξακολουθεί να είναι προϊόν θεϊκής δημιουργίας. Κεντρική θέση κατέχει η ψυχή, καθώς αυτή ελέγχει την πορεία εμπλοκής με την ύλη από τη μια και την επιστροφή στον Θεό από την άλλη, μέσω των σχέσεων συμπάθειας που διέπουν τον κόσμο.

Ο Φιτσίνο χρησιμοποίησε την έννοια του πνεύματος, μέσω του οποίου προάγεται ο έρωτας, στον οποίο ο Φιτσίνο προσέδωσε τεράστια σημασία. Ο έρωτας είναι η επιθυμία για το ωραίο και οδηγεί τελικά στον Θεό, ως την πλήρωση της ανθρώπινης φύσης. Το κύριο ενδιαφέρον του Φιτσίνο παρέμεινε η ανάπτυξη του ανθρώπου στο πλήρες ανάστημά του, στο Θείο.

Ο Έρωσ είναι στο επίκεντρο της σκέψης του Φιτσίνο. Για εκείνον η Αφροδίτη ήταν η ενσάρκωση κάθε Αρετής, η μεγαλοψυχία της απλώνεται στη γόνιμη γη.

Όσον αφορά στην αθανασία της ψυχής, ο Φιτσίνο την υπερασπίστηκε εμφατικά, συνδυάζοντας τον πλατωνισμό με την ιουδαιοχριστιανική παράδοση, αποκρούοντας για παράδειγμα τη μετενάρκωση, την οποία απέδωσε στον Πυθαγόρα.

Ο Φιτσίνο δίνει έμφαση στην ικανότητα του ανθρώπου να χρησιμοποιεί τον λόγο και να μπορεί να διεισδύει πίσω από τα φαινόμενα και τις αντιφάσεις. Μόνο με αυτή μπορεί κάποιος να κατανοήσει τα κείμενά του. Βασικό στοιχείο τους είναι η κλασική μυθολογία διαποτισμένη από τη χριστιανική Αρετή. Αυτή η μυθολογία έγινε δημοφιλές θέμα στη Φλωρεντινή ζωγραφική και γλυπτική, κληρονομώντας από τους Νεοπλατωνικούς την έννοια του μύθου ως αλληγορικό όχημα για την αναζήτηση και εύρεση θεολογικών, ηθικών και ψυχολογικών αληθειών.

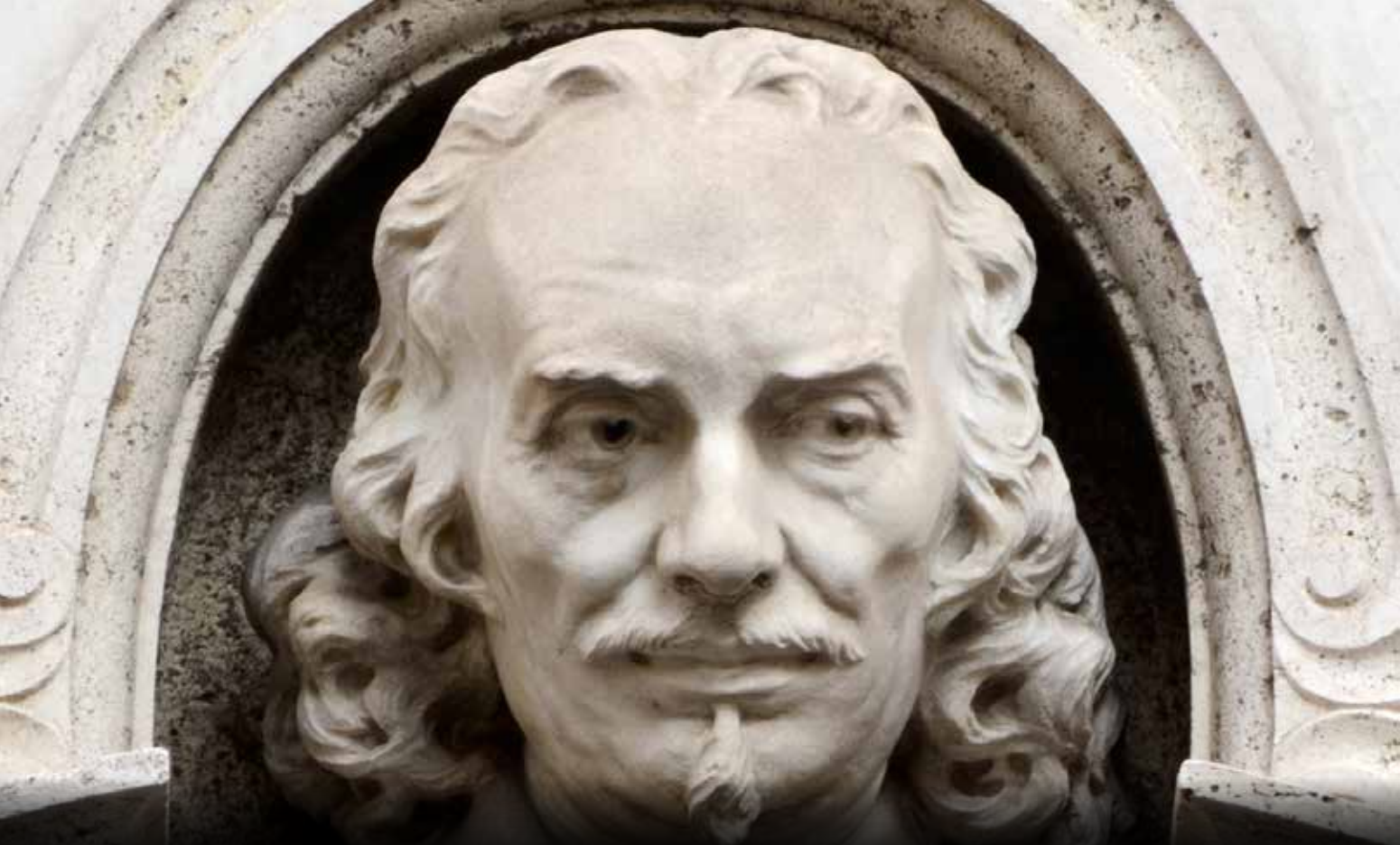

Η συμβολική σκέψη, η έννοια του ήρωα -του ανθρώπου που είναι κύριος της μοίρας του- η δυνατότητα της προσωπικής λύτρωσης και η «άνοδος στον Όλυμπο», η ιδέα του ολιστικού ανθρώπου (Homo Universalis) ήταν ιδέες οι οποίες ενέπνευσαν τη σκέψη του Φιτσίνο, που με τη σειρά της άναψε πνευματικούς φάρους βγάζοντας τη δυτική Ευρώπη από έναν μεσαιώνα χιλίων χρόνων.

Ίσως είναι η στιγμή -σε μια εποχή έντονης αστάθειας, σύγχυσης και ανασφάλειας σε όλο τον κόσμο- να επιτρέψουμε να ανθίσουν μέσα μας οι ίδιοι σπόροι και να ανάψουν οι ίδιοι φάροι.

Βιβλιογραφία:

- Η αναγέννηση στη Φλωρεντία, η γέννηση μιας νέας τέχνης, A. Richard Turner, University Studio Press, 2011
- Stanford Encyclopedia of Philosophy
- Marsilio Ficino and the 15th Century Platonic Revival, Aaron Della Cioppa
- Ficino, Marsilio. Platonic Theology. Cambridge: Harvard University Press, 2001
- The Neoplatonic Revival, Anon., Theosophy Magazine, February, 1938

Μπερνίνι: Γλυπτική και Μυθολογία

Κείμενο: Νίκος Σαρλάς

Τα γλυπτά του Gian Lorenzo Bernini που είναι εμπνευσμένα από τη μυθολογία έχουν κάτι το διαφορετικό. Έχουν μία τέλεια κίνηση που σε ωθεί να βλέπεις μία σκηνή του μύθου να εκτυλίσσεται μπροστά στα μάτια σου. Η τελειότητά τους και οι λεπτομέρειές τους σε κάνουν να ξεχνάς ότι είναι από σκληρό μάρμαρο, για λίγα λεπτά πιστεύεις ότι έχεις μπροστά στα μάτια σου ήρωες και θεούς να αισθάνονται και να εκπέμπουν δέος.

Για να κατανοήσουμε την εμφάνιση αυτού του ιδιαίτερου καλλιτέχνη χρειάζεται να ξετυλίξουμε το υφαντό της ιστορίας και να εισχωρήσουμε στην εποχή του. Ο Μπερνίνι γεννήθηκε το 1598 στη Νάπολη, την εποχή οι μεγάλοι καλλιτέχνες της αναγέννησης άρχισαν να περνούν στην έννοια του μύθου. Όλες οι τεχντροπίες για έναν εξαιρετο πίνακα ζωγραφικής ή ένα άγαλμα με σωστές αναλογίες διδάσκονταν στα εργαστήρια τέχνης. Οι καλλιτέχνες της αναγέννησης περνώντας ο ένας

στον άλλον το νήμα της γνώσης, κατάφεραν να επαναφέρουν την τέχνη του αρχαίου ελληνικού και ρωμαϊκού πνεύματος που είχε ολότελα χαθεί μέσα στον Μεσαίωνα και να την εξελίξουν. Κάθε ικανός καλλιτέχνης του 17ου αιώνα μπορούσε να κάνει έναν εξαιρετο πίνακα που να μπορεί να σταθεί δίπλα σε έναν του Ντα Βίντσι ή του Μιχαήλ Αγγελου ή αντίστοιχα σε ένα άγαλμα του Ντονατέλο.

Ο Μπερνίνι όμως κατάφερε να ξεχωρίσει ως παιδί θαύμα σε ηλικία 16 ετών ξεπερνώντας μάλιστα τις γλυπτικές ικανότητες του επίσης γλύπτη πατέρα του. Τον ανακάλυψε ο Καρδινάλιος Σκιπίωνος Μποργκέζε και τον υιοθέτησε δίνοντάς του όλες τις υλικές δυνατότητες να μεγαλουργήσει. Πήρε όλα τα εφόδια που του έδωσε η αναγέννηση και πέρασε την γλυπτική σε ένα άλλο στάδιο όπου το συναίσθημα και η κίνηση πρωταγωνιστούν. Σήμερα θεωρείται ένας από τους σπουδαιότερους γλύπτες του 17ου αιώνα. Ο Μπερνίνι ως πατέρας του ιταλικού Μπαρόκ

εκφράζει τον σκοπό αυτής της τεχνοτροπίας που δεν ήταν άλλος από το να προκαλέσει δέος και να εξυψώσει τον άνθρωπο μέσα από τα συναισθήματα.

Μπαίνοντας στη Βίλα Μποργκέζε ένα μικρό μουσείο όπου έχει τα κυριότερα αριστουργήματα του Μπερνίνι το πρώτο πράγμα που αντικρίζει κάποιος είναι η Αρπαγή της Περσεφόνης στο κέντρο της αίθουσας. Είναι μία γλυπτική σύνθεση που δημιούργησε το 1621-1622 σε ηλικία μόλις 23 ετών. Από μακριά ακόμα μαγνητίζει και είναι δύσκολο να πάρει κάποιος τα μάτια του, καθώς πλησιάζει να δει όλες τις λεπτομέρειες. Ο Μπερνίνι σχεδίαζε τα γλυπτά έχοντας κατά νου μια συγκεκριμένη οπτική γωνία. Έτσι ήταν τοποθετημένα αρχικά στη Βίλα Μπορτζέζε ώστε η πρώτη ματιά των θεατών να είναι η δραματική στιγμή της αφήγησης. Σήμερα είναι στο κέντρο της αίθουσας ως ένα από τα κυριότερα γλυπτά της έκθεσης και δίνει στον θεατή τη δυνατότητα να το θαυμάσει από όλες τις πλευρές.

Μπροστά μας βλέπουμε μία ιστορία να είναι σε παύση σε μία καθόλου τυχαία στιγμή. Η στιγμή που ο Άδης αρπάζει την Περσεφώνη είναι μέσα στον μύθο η κυριότερη σκηνή. Λόγω αυτής της στιγμής γίνονται όλα και λόγω αυτής της στιγμής η Περσεφώνη βρίσκει το πεπρωμένο της. Μετά από αυτήν τη σκηνή θα εξελιχθούν μία σειρά από γεγονότα που θα της δώσουν τη διπλή υπόστασή της στην ελληνική μυθολογία. Η Περσεφώνη, βασίλισσα του κάτω κόσμου που κυβερνά δίπλα στον Άδη ως ισάξιά του και η κόρη της θεάς Δήμητρας, πηγή έμπνευσης και χαράς για τη θεά της γεωργίας και συνάμα θεά της ζωής.

Είναι η στιγμή που η Περσεφώνη ενώ έψαχνε τον έρωτα αρνείται να τον γνωρίσει, αρνείται να μπει σε δοκιμασία. Κλαίει και τα δάκρυά της διαγράφονται στο μάρμαρο, αγωνίζεται και τα χέρια της αντιστέκονται απελπισμένα χτυπώντας το πρόσωπο του εστεμμένου βασιλιά της. Αρνείται να κοιτάξει την κατεύθυνση που την πηγαίνει πιο κοντά στον χαμό όλων όσων γνώριζε. Ο μανδύας της έχει αποκαλύψει το γυμνό κορμί της καθώς έχει πέσει από την αντίστασή της. Εκείνο στέκεται πάνω στα πλευρά του μελλοντικού συζύγου της, μακριά από το γνώριμο έδαφος, ενώ τα μαλλιά της ανεμίζουν μερδεμένα.

Τα χέρια του Άδη την κρατούν γερά, τόσο που τα δάχτυλά του φαίνεται να βυθίζονται στο φαινομενικά απαλό δέρμα της. Είναι ο θησαυρός του που εκείνη τη στιγμή κανένας δεν μπορεί

να του πάρει. Φαίνεται στο σίγουρο βλέμμα του που είναι στραμμένο σε εκείνη. Το απαλό μειδίαμα στα χείλη μαρτυρά την εμφανή ικανοποίησή του για την εξέλιξη των γεγονότων. Αυτός ξέρει. Το προτεταμένο λυγισμένο πόδι του πατά στέρεα στο έδαφος δίνοντάς του την απαραίτητη ισορροπία και κάνοντας την αναπαράσταση εντελώς ρεαλιστική. Το γυμνασμένο όμορφο κορμί του με τις εκπληκτικές λεπτομέρειες στους μύς, το δυναμικό πρόσωπο με το πλούσιο μούσι και το στέμμα στα ανέμελα μαλλιά του εκπέμπουν το μεγαλείο ενός θεικού βασιλιά που δεν φανερώνει τίποτε το μοχθηρό.

Στο γλυπτό δεν λείπει ο κέρβερος, ο φύλακας του κάτω κόσμου και υπηρέτης του Άδη. Κοιτάει και με τα τρία του κεφάλια όλες τις κατευθύνσεις ώστε να διαφυλάξει, ως πιστός φύλακας και ακόλουθος του Άδη, την φυγή του αφέντη του.

Προετοιμασμένοι ότι μέσα στο μουσείο θα συναντήσουμε ένα από τα πιο γνωστά έργα του καλλιτέχνη μας, δεν αργούμε να μπούμε στην αίθουσα με τον Δαβίδ. Τον βλέπουμε στο κέντρο της αίθουσας να στέκεται, να βρίσκεται σε μία αισθητή δράση στην πιο κρίσιμη στιγμή του μύθου. Θα πετύχει άραγε με τη σφεντόνα τον γίγαντα Γολιάθ; Εκείνον που για σαράντα μέρες τρομοκρατούσε τον στρατό των Ιουδαίων; Εάν μονομαχούσε κάποιος μαζί του ο πόλεμος θα έπαιρνε τέλος, όμως κανένας δεν πήγαινε να τον αντιμετωπίσει. Ο Δαβίδ ήταν ένας απλός βοσκός, αλλά μόλις έμαθε τι συμβαίνει, δέχτηκε την πρόκληση. Δεν είχε καν τη δύναμη να κουβαλήσει το σπαθί που του έδωσαν, το πετάει κάτω μαζί με την ασπίδα και εκεί πάνω στην ασπίδα έχοντας στα πόδια του ένα κουβάρι από τα ρούχα του, ετοιμάζεται να δώσει το ένα και μοναδικό χτύπημα. Ο ήρωάς μας δεν έχει βέλος, ούτε ακόντιο έχει μονάχα μία σφεντόνα, είναι το σύμβολό του αδύναμου που κρύβει μέσα του τη δύναμη τιτάνων. Ο Μπερνίνι δεν αρκέστηκε να απαθανατίσει την ώρα που ο Δαβίδ περιμένει να πλησιάσει ο γίγαντας. Θέλησε να αιχμαλωτίσει ακριβώς τη στιγμή που ο άνθρωπος γίνεται ήρωας, τη στιγμή που έχει γυρίσει το σώμα του και τεντώνει τη σφεντόνα για το νικηφόρο χτύπημά του. Το ρυτιδωμένο από τη συγκέντρωση πρόσωπό του, τα μάτια του καρφωμένα στον στόχο και τα χείλη του δαγκωμένα φανερώνουν όλη την ένταση της στιγμής.

Ποτέ ξανά ένας καλλιτέχνης δεν έφτιαξε τον Δαυίδ με τέτοιο τρόπο, να φαίνεται δυνατός αλλά και θνητός να δείχνει αποφασιστικότητα και αγωνία με μία εσωτερική κίνηση που ο καθένας μπορεί να αναγνωρίσει. Τελικά η πέτρα πετυχαίνει τον στόχο της και ο γίγαντας πέφτει κάτω, αυτό είναι αρκετό για να αρπάξει το σπαθί του ο Δαυίδ και να δώσει το τελικό χτύπημα. Η κτηνωδία νικιέται από την αγνότητα. Βλέποντας το άγαλμα του Δαυίδ απορούμε. Πώς θα μπορούσε αυτό κάποτε να ήταν ένας ογκόλιθος από μάρμαρο και πώς κατάφερε ένας καλλιτέχνης να αιχμαλωτίσει την ψυχή ενός ήρωα, δίνοντάς του τη δυνατότητα για αιώνια δράση;

Περπατώντας σε αυτό το μικρό μουσείο που κρύβει μεγάλους θησαυρούς δεν αργούμε να βρεθούμε μπροστά στο έργο «Απόλλων και Δάφνη», ένα εντυπωσιακό σύμπλεγμα που δημιουργήθηκε μεταξύ των ετών 1622-1625. Ο Απόλλων, τρομερά ερωτευμένος κυνηγούσε τη νύμφη του νερού Δάφνη, και εκείνη θέλοντας να μείνει πάντα αγνή, θέλοντας να μοιάσει στην Άρτεμη τη θεά που ακολουθεί, έτρεχε για να τον αποφύγει. Κάθε μέρα την κυνηγούσε ο Θεός του ήλιου όμως εκείνη δεν ενέδιδε στον έρωτά του μέχρι που ζήτησε από τον πατέρα της, τον Πηνειό και τη μητέρα της, τη Γαία, να την κάνουν δέντρο για να μην του ξεφύγει.

Ο Μπερνίνι σμιλεύει την κορύφωση του μύθου. Βλέπουμε τον Απόλλωνα επιτέλους να πιάνει στα χέρια του την όμορφη Δάφνη. Πόσες μέρες την κυνηγούσε, πόσες μέρες ονειρευόταν εκείνη τη στιγμή. Την ακουμπά και εκείνη μεταμορφώνεται μπροστά στα μάτια του σε δέντρο. Η κίνηση του Απόλλωνα δεν κατάφερε να ολοκληρωθεί, δεν πρόλαβε να σταθεί και να αγκαλιάσει την αγαπημένη του. Το ανάλαφρο βήμα του και το μαλακό χέρι του φανερώνουν γλυκύτητα, κομψότητα, καθόλου βιαιότητα. Ο μανδύας του έχει φανερώσει το γυμνό κορμί του καθώς αιωρείται, ενώ το όμορφο πρόσωπό του την κοιτά γεμάτο απορία.

Η Δάφνη προσπαθώντας να ξεφύγει καμπυλώνει το σώμα της για να αποφύγει το χάδι του. Τεντώνει τα χέρια της ψηλά στον ουρανό και τα δάχτυλα της γίνονται κλαδιά με φύλλα δάφνης μαζί με τα μπερδεμένα μαλλιά της. Μέρος από τα πόδια της έως και τη λεκάνη γίνεται κορμός και αιχμαλωτίζουν τη σχεδόν χορευτική κίνηση που έχει το γυμνό της σώμα. Τα δάχτυλα των ποδιών της βγάζουν μικρές ρίζες. Στο πρόσωπό της διακρίνουμε τρόπο και απελπισία ενώ το βλέμμα της κοιτάει

τον θεό που την πλησίασε. Είναι η στιγμή της μεταμόρφωσης.

Είναι πραγματικά θαυμαστό το πώς κατάφερε ο καλλιτέχνης να σμιλέψει στο μάρμαρο την κίνηση της νύμφης μέσα στην ακινησία του δέντρου. Πώς μπόρεσε να μετατρέψει μέρη του σώματός της, ώστε να γίνουν κορμός και κλαδιά. Χρειάζεται να κοιτάξουμε τη σύνθεση από όλες τις πλευρές για να ανακαλύψουμε τις λεπτομέρειες της μεταμόρφωσης. Στην πραγματικότητα ο θεός ποτέ δεν κατάφερε να αγγίξει το μαλακό δέρμα της, το μέρος που την ακουμπά έχει μεταμορφωθεί ήδη σε κορμό δέντρου. Αυτή ήταν η εκδίκηση του Θεού Έρωτα. Ο Απόλλων κορόιδεψε τα όπλα του μη κατανοώντας τη δύναμή του και έτσι έγινε θύμα του θυμού του. Η Δάφνη, αιώνια αγνή γίνεται σύμβολο του Απόλλωνα και ιερό δέντρο του.

Αναφερόμενοι στα γλυπτά του Μπερνίνι που είναι εμπνευσμένα από τη μυθολογία, δεν γίνεται να παραλείψουμε τη Μέδουσα που βρίσκεται στο μουσείο Καπιτωλίου στη Ρώμη. Σε αυτήν την προτομή δεν βλέπουμε ένα τρομακτικό τέρας όπως συνηθίζεται να αναπαρίσταται αλλά μια λυπημένη κοπέλα με έντονα χαρακτηριστικά. Ίσως να είναι το πρόσωπο της Ιέρειας που δέχτηκε τη τιμωρία της Αθηνάς, σύμφωνα με τον ρωμαϊκό μύθο. Θύμα του Ποσειδώνα που την ερωτεύτηκε και την αποπλάνησε στο ναό της Αθηνάς, η άτυχη κοπέλα μεταμορφώθηκε στο τέρας που ξέρουμε. Το βλέμμα στο άγαλμα είναι γεμάτο από μία περιέργη θλίψη. Με το στόμα ανοιχτό δεν έχει τι να πει, ενώ τα φίδια χορεύουν αντικαθιστώντας τα μαλλιά της. Όποιος την κοιτάει γίνεται πέτρα, μα εμείς την κοιτάμε και απορούμε ποιά σύμβολα κρύβονται πίσω από αυτόν τον μύθο.

Πολλά είναι ακόμα τα γλυπτά που μπορούμε να αναφέρουμε, θαυμάσια έργα που κρύβουν σύμβολα, που σε ανυψώνουν και σε κάνουν να συνδεθείς με έναν μύθο ή μία ιδέα. Γίνεσαι μέρος του μύθου όταν συνδέεσαι με το συναίσθημα των ηρώων. Ανακαλύπτουμε τη συσχέτιση του μύθου με τη δική μας προσωπική ιστορία. Όλοι έχουμε φοβηθεί μία αλλαγή και σαν την Περσεφόνη παλεύαμε να ξεφύγουμε. Πολλοί από εμάς έχουν τολμήσει να παλέψουν με έναν Γολιάθ εκεί που όλοι οι άλλοι τον απέφευγαν. Τα γλυπτά αυτά μπορούν να μας δώσουν έμπνευση να μας συνδέσουν με το αόρατο, φτάνει να θελήσουμε να σταθούμε μπροστά τους, να τα θαυμάσουμε, να δούμε όλες τις λεπτομέρειες, και να θελήσουμε να ερευνήσουμε το κρυμμένο νόημα πίσω από το προφανές.

Μποττιτσέλλι

Κείμενο: Παντελής Βεκρής

Ο Σάντρο Μποττιτσέλλι ήταν ένας από τους σπουδαιότερους ζωγράφους της Αναγέννησης. Το πραγματικό του όνομα ήταν Αλεσάντρο ντι Μαρριάνο Φιλίπεπι. Το Μποττιτσέλλι πιθανολογείται ότι προήλθε από το παρατσούκλι που είχαν δώσει στον αδελφό του Τζοβάνι, «Il Botticello» (βαρελάκι), επειδή ήταν παχύς. Ήταν ο μικρότερος γιός της οικογένειας του βυρσοδέψη Μαρριάνο ντι Βάνι. γεννήθηκε την 1η Μαρτίου του 1445 στη Φλωρεντία και πέθανε στις 17 Μαΐου του 1519.

Υπήρξε φημισμένος καλλιτέχνης στην εποχή του αλλά μετά τον θάνατό του γρήγορα ξεχάστηκε για να «ανακαλυφθεί» εκ νέου στα μέσα του 19ου αι όταν αναζωπυρώθηκε το ενδιαφέρον για το έργο του. Οι Άγγλοι Προραφαηλίτες θαύμαζαν το έργο του και έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στο να έρθει ξανά στο προσκήνιο. Οι Προραφαηλίτες, γνωστοί και ως η «αδελφότητα των Προραφαηλιτών», ήταν μία ομάδα κυρίως Άγγλων ζωγράφων (Ροσέτι, Χαντ, Μίλνι, Μπερν-Τζόουνς, Μαρία Σπαρτάλη) που ιδρύθηκε το 1848 με αίτημα την ανανέωση της ζωγραφικής μέσω της μίμησης Ιταλών ζωγράφων, προγενέστερων του Ραφαήλ.

Τις περισσότερες πληροφορίες για τη ζωή του Μποττιτσέλλι τις αντλούμε από τη βιογραφία του Τζόρτζιο Βαζάρι κι από επίσημα έγγραφα τις εποχής. Ο Βαζάρι (Giorgio Vasari, 1511-

1574), ήταν Ιταλός ζωγράφος, αρχιτέκτονας συγγραφέας και ιστορικός, γνωστός κυρίως για το έργο του «Οι βίοι των πλέον εξαιρετών ζωγράφων, γλυπτών και αρχιτεκτόνων», με βιογραφικά στοιχεία διακεκριμένων καλλιτεχνών, που θεωρείται η ιδεολογική βάση της συγγραφής της ιστορίας της τέχνης.

Αρκετά νέος, ο Μποττιτσέλλι, δούλεψε ως χρυσοτέχνης, αλλά στα 18 του χρόνια αποφάσισε να ασχοληθεί με τη ζωγραφική. Πήγε στο Πράτο, μια επαρχία της Τοσκάνης για να γίνει μαθητής ενός από τους διασημότερους ζωγράφους της Φλωρεντίας, του Φιλίπο Λίπι, που ανήκε στο τάγμα των Καρμηλιτών, και θα μείνει μαζί του έως το 1467. Στη συνέχεια θα επιστρέψει στη Φλωρεντία όπου θα ανοίξει το δικό του εργαστήριο.

Ο Λίπι ανήκε στον κύκλο των Μεδίκων, της ισχυρότερης οικογένειας της Φλωρεντίας μαζί με τον Αντρέα ντελ Βερόκιο, δάσκαλο του Λεονάρντο Ντα Βίντσι. Ο νεαρός Σάντρο, επηρεάζεται θετικά από τους δύο καλλιτέχνες και μπαίνει κάτω από την προστασία της ισχυρής οικογένειας που προωθούσε, εκείνη την εποχή, τα γράμματα και τις τέχνες. Όταν ο Μποττιτσέλλι φιλοτεχνεί, κατά την περίοδο 1465-67, τον πρώτο του πίνακα, την «Προσκύνηση των Μάγων», δεν θα παραλείψει να συμπεριλάβει σε αυτόν τα περισσότερα

μέλη της οικογένειας των Μεδίκων, που ουσιαστικά εξουσίαζαν την πόλη. Πέρα από την οικονομική ισχύ της οικογένειας, το σημαντικότερο ήταν οι ιδέες του Νεοπλατωνισμού που προωθούσαν στην Αυλή τους και δίχως άλλο διαμόρφωσαν τη σκέψη του Αλεσάντρο.

Μέσα στην επόμενη δεκαετία, έως το 1480, ο Μποττιτσέλλι θα ολοκληρώσει αρκετές προσωπογραφίες προσωπικοτήτων της εποχής που θα συμβάλλουν στη φήμη του. Το πορτρέτο του Τζουλιάνο των Μεδίκων, που ήταν συγκυβερνήτης μαζί με τον αδελφό του Λορέντζο και προστάτης των τεχνών, παραμένει ένα από τα χαρακτηριστικά έργα του, καθώς και η «Προσωπογραφία νέου που κρατά μέταλλο του Κόζιμο των Μεδίκων», έργο που σήμερα από πολλούς μελετητές θεωρείται αυτοπροσωπογραφία.

Το 1481, ο Πάπας Σίξτος Δ' τον προσκαλεί στη Ρώμη, μαζί με άλλους σπουδαιούς ζωγράφους της εποχής, να εικονογραφήσει τους τοίχους της Καπέλα Σιξτίνα. Ο Μποττιτσέλλι φιλοτέχνησε, για τον σκοπό αυτό, νωπογραφίες στις οποίες απεικονίζονταν οι Πειρασμοί του Χριστού, οι Πειρασμοί του Μωσή και η Εξέγερση των Εβραίων. Έναν χρόνο αργότερα ο ζωγράφος επιστρέφει στη Φλωρεντία, όπου ο κλασικισμός και ο νεοπλατωνισμός κυριαρχούν, σε μια απόπειρα σύνδεσης της αρχαιότητας με τον χριστιανισμό. Ο Μποττιτσέλλι θα ζωγραφίσει μια σειρά αλληγορικών έργων, εμπνευσμένων από τη μυθολογία, συνεχίζοντας παράλληλα τις θρησκευτικές συνθέσεις.

Από τους σημαντικότερους πίνακες αυτής της περιόδου είναι και η «Αλληγορία της Άνοιξης» (La Primavera). Στα μέσα της δεκαετίας του 1480 ολοκλήρωσε ένα από τα δημοφιλή έργα του, τη Γέννηση της Αφροδίτης. Εμπνευσμένος από τις «Μεταμορφώσεις» του Οβιδίου απεικονίζει τη θεά γυμνή, πάνω σε ένα όστρακο, έχοντας τη στάση Αιδήμονος Αφροδίτης (Venus Pudica), που καλύπτει με ντροπή το γυμνό σώμα της. Στο έργο υπάρχουν σαφείς αναφορές στο "Sylva", ένα διάσημο

ποιητικό έργο του Άντζελο Πολιτσιάνο, που ήταν σύγχρονος του Μποττιτσέλλι και ο μεγαλύτερος νεοπλατωνικός ποιητής και παιδαγωγός στην αυλή των Μεδίκων. Σύμφωνα με τη νεοπλατωνική αντίληψη, το έργο συμβόλιζε τη γέννηση της αγάπης και την πνευματική ομορφιά ως κινητήρια δύναμη της ζωής. Η μοναδικότητά του δεν περιορίζεται στην καλλιτεχνική του αξία, πρόκειται για το πρώτο έργο σε καμβά στη Τοσκάνη, ενώ η φωτεινότητα και η σταθερότητα των χρωμάτων οφείλονται στη χρήση μιας πανάκριβης σκόνης από αλάβαστρο.

Την δεκαετία του 1490 δημιουργείται στη Φλωρεντία μια κοινωνικοπολιτική ανατροπή. Ο Τζιρόλαμο Σαβοναρόλα γίνεται θρησκευτικός και πολιτικός ηγέτης της Φλωρεντίας από το 1494 έως το 1498. Το 1492 ο Λορέντζο των Μεδίκων πεθαίνει και τον διαδέχεται ο γιος του Πιέρο, ο οποίος δύο χρόνια αργότερα, αδυνατώντας να αντιμετωπίσει τον γαλλικό στρατό, του παραχωρεί τον έλεγχο της πόλης. Εξαγριώθηκαν, τότε, οι κάτοικοι, κατέλαβαν το μέγαρο της οικογένειας, την οποία και εξανάγκασαν σε εξορία. Ο δαυμόνιος μοναχός θα

πέσει τον βασιλιά της Γαλλίας να φύγει και σε αντάλλαγμα οι Φλωρεντινοί θα του παραχωρήσουν την εξουσία. Ο Σαβοναρόλα κατηγορεί τη ζωή που έκανε ο Μεγαλοπρεπής Λορέντζο, την οποία χαρακτηρίζει ανήθικη και βγάζει φλογερούς λόγους υπέρ της εγκράτειας. Το 1497 ανάβει στην κεντρική πλατεία της Φλωρεντίας την «Πυρά της Ματαιοδοξίας», όπου οι οπαδοί του καίνε καλλυντικά, μουσικά όργανα, βιβλία, πίνακες και γλυπτά που κρίνουν ως «ακατάλληλα». Ανάμεσά τους υπάρχουν ζωγράφοι που καίνε τα ίδια τους τα έργα, δε γνωρίζουμε όμως, αν ο Μποττιτσέλλι ήταν ανάμεσά τους, όπως υποστηρίζει ο Βαζάρι. Οι Φλωρεντινοί, με τα πολλά, κουράστηκαν από την ασκητική ζωή. Στις 12 Μαΐου 1497 ο Πάπας Αλέξανδρος ΣΤ΄ τον αναθεματίζει και το 1498 ζητάει τη σύλληψη και θανάτωσή του. Ένα εξαγριωμένο πλήθος τον συνέλαβε και τον εκτέλεσε.

Ενδεικτικό της επιρροής του φανατισμού αλλά και της θρησκευτικής έξαρσης της εποχής, είναι η Μυστική Γέννηση που φιλοτέχνησε μετά τον απαγχονισμό του Σαβοναρόλα. Πρόκειται για τον μοναδικό πίνακα που φέρει την υπογραφή του Μποττιτσέλλι καθώς και την ημερομηνία ολοκλήρωσής του, το 1500. Φαίνεται ότι είχε επηρεαστεί από τη διδασκαλία του καλόγερου, εγκαταλείπει τα μυθολογικά θέματα και στρέφεται εξ ολοκλήρου στα θρησκευτικά, υιοθετώντας ένα λιτό και αυστηρό ύφος.

Οι Φλωρεντινοί, από την άλλη, έχοντας ξεχάσει τα κηρύγματα περί εγκράτειας, αναζητούν τον τρόπο ζωής της εποχής των Μεδίκων και οι παραγγελίες προς τον Μποττιτσέλλι μειώνονται συνεχώς με αποτέλεσμα στο τέλος να ζωγραφίζει μόνο για λίγους ιδιώτες. Στο τέλος της ζωής του, έμεινε μακριά απ' την αγαπημένη του τέχνη εξαιτίας διάφορων ασθενειών αλλά και μιας αναπηρίας εξαιτίας παραμόρφωσης

της πλάτης του. Πέθανε στις 17 Μαΐου του 1519 και θάφτηκε στο κοιμητήριο της εκκλησίας των Αγίων Πάντων. Το έργο του θεωρείτο πλέον ξεπερασμένο, καθώς στην πόλη ανατέλλει το αστέρι του Μιχαήλ Αγγελου.

Σήμερα, ο Φλωρεντινός ζωγράφος θεωρείται ένας από τους σημαντικότερους της Ιταλικής Αναγέννησης. Η αναδυόμενη Αφροδίτη, είναι αναμφισβήτητα ένα κομμάτι της οπτικής συλλογικής μνήμης. Είναι ένα από τα έργα του που έχουν αναπαραχθεί μέσα στους αιώνες χιλιάδες φορές και έχουν ερμηνευθεί άλλες τόσες. Εξακολουθεί να εμπνέει καλλιτέχνες της σύγχρονης τέχνης, όπως οι Άντι Γουόρχολ, Σίντι Σέρμαν, Μπιλ Βαϊόλα, αλλά και σαφώς προγενέστερων τους, μεταξύ των οποίων οι Εντγκάρ Ντεγκά, Έντουαρντ

βρίσκεται ο θεός Ερμής και δίπλα του οι Τρεις Χάριτες. Στο κέντρο η Αφροδίτη, η διάσημη μούσα του Μποττιτσέλλι, και από πάνω της ο θεός του Έρωτα, στα δεξιά ο Ζέφυρος, ο δυτικός άνεμος, που κυνηγά μία νύμφη με όνομα Χλωρίδα, που μεταμορφώνεται στην Φλόρα, θεά της άνοιξης. Ο τίτλος «La Primavera» αποδόθηκε στον πίνακα το 1550 από τον Giorgio Vasari, όταν είδε τον πίνακα στη Villa Castello, λίγο πιο έξω απ' τη Φλωρεντία. Ο πίνακας έχει χαρακτηριστικά πολλές λεπτομέρειες, ειδικά το λιβάδι που απεικονίζεται πολύ φυσικά με εκατοντάδες είδη λουλουδιών. Οι ερευνητές έχουν καταλήξει ότι ο πίνακας διαθέτει πάνω από 500 αναγνωρίσιμα φυτά με τα 190 εξ αυτών να είναι λουλούδια. Άλλο χαρακτηριστικό στην «Άνοιξη» είναι το γεγονός ότι όλες οι γυναικείες μορφές κυοφορούν, ως ένας συμβολισμός για τη ζωή και τη γονιμότητα.

Τέλος, για να καταλάβουμε τη σημερινή αξία των έργων του, ο πίνακας του Σάντρο Μποττιτσέλλι, «Χριστός ως Άνθρωπος των Θλίψεων», πουλήθηκε από τον οίκο δημοπρασιών Sotheby's για 45,4 εκατ. δολάρια. Το έργο, ηλικίας 500 περίπου ετών, αποτελεί πλέον το δεύτερο

Μπερν-Τζόουνς, Ντάντε Γκάμπριελ Ροσέτι, Ρενέ Μαγκρίτ. Τα έργα του βρίσκονται σε κορυφαίες συλλογές παγκοσμίως και «συναντιούνται» σε αφιερωματικές, προς τιμήν του, εκθέσεις, όπως στη Gemäldegalerie του Βερολίνου το 2017 ή το μουσείο Jacquemart-André στο Παρίσι το 2021.

«Η Άνοιξη» ή αλλιώς «Η Αλληγορία της Άνοιξης» του Μποττιτσέλλι είναι ένας απ' τους πιο φημισμένους πίνακες της Πρώιμης Αναγέννησης. Χρονολογείται ανάμεσα στο 1477 και το 1482 και έχει χαρακτηριστεί ως ένας απ' τους πιο αμφιλεγόμενους πίνακες όλων των εποχών. Από το 1919 βρίσκεται στη Γκαλερί Ουφίτσι στη Φλωρεντία.

Στον πίνακα απεικονίζονται μυθολογικές φιγούρες σε έναν πολύχρωμο και ανθισμένο κήπο. Απ' τα αριστερά του πίνακα

πιο ακριβό κομμάτι του Ιταλού ζωγράφου που πουλήθηκε ποτέ.

Τον Ιανουάριο του 2021 ο οίκος Sotheby's πούλησε ο έργο του Μποττιτσέλλι «Νεαρός άνδρας κρατάει ένα δίσκο» για 92,2 εκατομμύρια δολάρια.

Βιβλιογραφία

- <https://www.lifo.gr/culture/eikastika/santro-mpotitseli-o-zografos-tis-anoixis>
- <https://www.lifo.gr/culture/eikastika/ergo-toy-mpotitseli-mesa-apo-tin-tehni-ton-allon>
- <https://www.lavart.gr/61-mystika-pou-kryvei-i-anoiksi-tou-santro-mpotitseli/>
- <https://www.insider.gr/stiles/spend-it/210160/sothebys-portreto-toy-mpotitseli-me-ton-iisoy-molis-poylithike-gia-454-ekat>
- <https://www.lifo.gr/now/entertainment/i-mania-me-ton-mpotitseli-kai-i-treli-koyrsa-ton-timon-sta-erga-toy>

Λεονάρντο Ντα Βίντσι

Κείμενο: Σάββας Παττακός

Μέσα στην Αναγέννηση, την περίοδο που δείχνει τη δυνατότητα των ανθρώπων να βγουν ΞΑΝΑ στο χώρο της πνευματικής δημιουργίας, μετά από ένα σκοτεινό Μεσαίωνα, ξεχωρίζει η μορφή του Λεονάρντο ντα Βίντσι.

Πολλές φορές στην ιστορία της ανθρωπότητας έχουν υπάρξει προικισμένα άτομα που σφραγίζουν με την παρουσία τους την εποχή τους. Ή την ξεπερνούν. Ο Λεονάρντο Ντα Βίντσι σφράγισε και ξεπέρασε την εποχή του σε πολλούς τομείς. Έτσι αποτελεί ένα λαμπρό παράδειγμα για την παρουσίαση του πνεύματος που επικρατούσε κατά την Αναγέννηση.

Γεννήθηκε στην περιοχή της Φλωρεντίας, δίπλα στο χωριό Vinci. Μεγάλωνε θαυμάζοντας τη φύση και πολύ γρήγορα, μόλις δεκατεσσάρων χρόνων, έγινε μαθητής του Βερρόκκιο (Andrea del Verrocchio) δίπλα στον οποίο μαθήτευαν και άλλοι μεγάλοι καλλιτέχνες της Αναγέννησης, όπως ο Μποτιτσέλι (Sandro Botticelli) και ο Περουτζίνο (il Perugino). Ανάμεσα στους μαθητές οι οποίοι ζούσαν και εργάζονταν μαζί με τον δάσκαλό τους, ο μικρός Λεονάρντο γρήγορα ξεχώρισε. Λέγεται ότι ο ίδιος ο Βερρόκκιο αποφάσισε να εγκαταλείψει τη ζωγραφική όταν είδε τον άγγελο που ζωγράφισε στην άκρη του πίνακα του «Η Βάπτιση του Χριστού» ο παιδικής σχεδόν

ηλικίας μαθητής του. Παραδέχτηκε ότι ο μαθητής είχε ξεπεράσει κιόλας τον δάσκαλο. Έτσι παρ' όλο που αρκετό καιρό ο Ντα Βίντσι έζησε δίπλα στο Βερρόκκιο, πολύ γρήγορα ξεπέρασε την επίδρασή του και άρχισε να δημιουργεί μόνος του.

Σε αρκετά νεαρή ηλικία έλαβε σαν προσφορά ένα εργαστήριο ζωγραφικής στην αυλή των Μεδίκων. Αυτό δείχνει την εκτίμηση που είχε από τους Μαικήνες αυτούς της Αναγέννησης.

Η ακαμάτη περιέργεια, το ενδιαφέρον και το οξύ διαπεραστικό βλέμμα του δεν τον αφήνουν ήσυχο ούτε στιγμή. Μελετά και παρατηρεί κάθε γωνιά της φύσης και κάθε εκδήλωση και χαρακτηριστικό των ανθρώπων. Ακόμη κατά διαστήματα αλλάζει πόλη και διατρέχει σχεδόν όλες τις σπουδαίες πόλεις της Ιταλίας κατά τη ζωή του. Αλλά δημιουργεί κυρίως στο Μιλάνο, τη Ρώμη και τη Φλωρεντία. Κατά τη συνήθεια της Αναγέννησης ο Λεονάρντο τις υπηρεσίες του σαν καλλιτέχνης της πρόσφερε στην υπηρεσία της Αυλής Ηγεμόνων. Ακόμη δέχθηκε από διάφορες μονές παραγγελίες πινάκων με θρησκευτικά θέματα. Η γνωριμία του με τον μοναχό Λουκά Πατσιόλι τον έστρεψε προς τα μαθηματικά και τη δημιουργία πινάκων με τη βάση αρμονικού γεωμετρικού συστήματος. Έτσι τα περισσότερα από τα έργα του βρίσκονται μέσα σε κανονικά

γεωμετρικά σχήματα και μερικά αναφέρονται στο έργο του Πατσιόλι «Περί θεϊκών αναλογιών».

Γίνεται μέλος σε ορισμένες Συντεχνίες (μερικές εσωτερικού ίσως ή μυστικού χαρακτήρα) που διασώζουν πολλές παλιές γνώσεις και η σύνδεσή του με τη Συντεχνία των μοναχών του Αγίου Λουκά του επιτρέπει να γνωρίσει την Ανατομία. Αφιερώνεται σε αυτήν με πάθος γιατί θεωρεί τον άνθρωπο πρότυπο του κόσμου (Μικρόκοσμος).

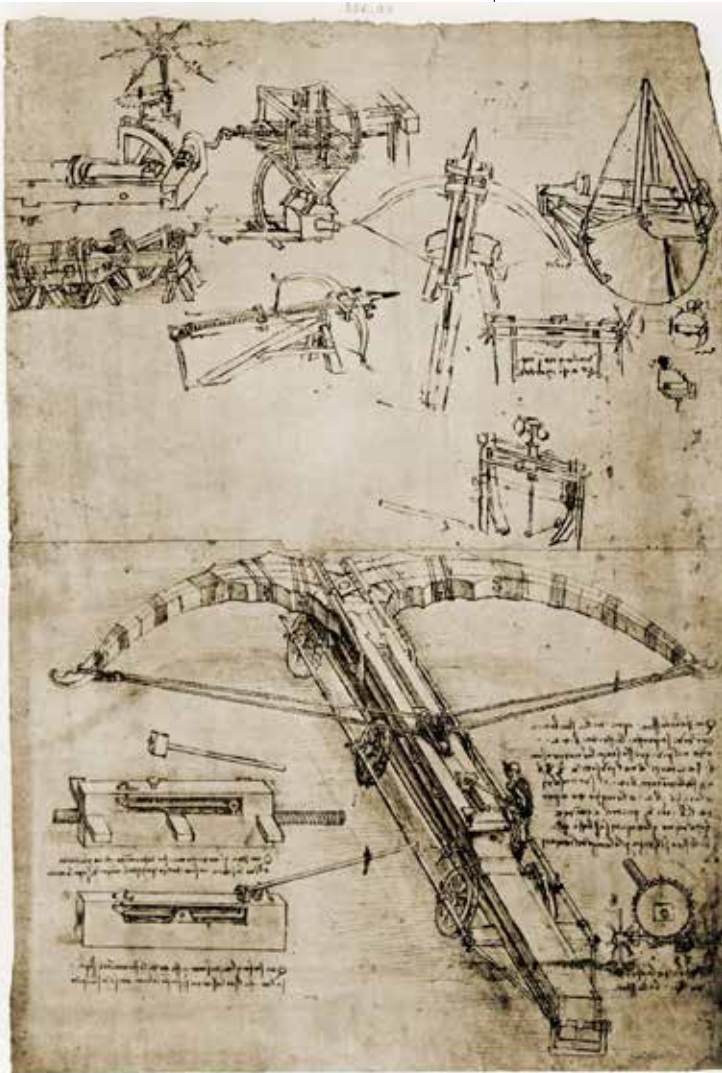
Για τις επιδόσεις του στη Γλυπτική αξίζει να αναφέρουμε ότι το πρόπλασμα του έφιππου αγάλματος που παρουσίασε στην αυλή του Σφόρτσα, μαζεύονταν να το θαυμάσουν όχι μόνο οι άνθρωποι του λαού αλλά και οι περισσότεροι καλλιτέχνες.

Από τα μεγάλα του ζωγραφικά κατορθώματα, ο Μυστικός Δείπνος, η Παρθένος των Βράχων και η περιφημη Τζοκόντα αποτελούν αξεπέραστα δείγματα της τέχνης του και λίγοι μπόρεσαν να τα πλησιάσουν στο σύνολό τους μέσα στην Ιστορία της Τέχνης.

Η ατμόσφαιρα μέσα στην οποία τοποθετεί τις διάφορες μορφές - η «καπνισμένη ή σφουμάτο» των Ιταλών- δημιουργεί Σχολή κατά την Αναγέννηση. Το χαμόγελο που κοσμεί τα πρόσωπα που ζωγραφίζει δημιουργεί αινίγματα που θα σταθούν αφορμή να χυθούν ποταμοί μελάνι. Ένα χαμόγελο που οφείλεται σε ένα εσωτερικό φως και το προδίδουν μόνο μία αδιόρατη σύσπαση των χαρακτηριστικών και μία ήρεμη λάμψη στα μάτια.

Κάθε φορά που αναλαμβάνει την εκτέλεση κάποιου πίνακα, ασχολείται με την ολοκληρωτική μελέτη των στοιχείων που θα τον αποτελούν. Προηγούμενος κάνει αμέτρητα σχέδια και θεωρείται ο μεγαλύτερος σχεδιαστής της Αναγέννησης.

Όταν αγανακτούν για την καθυστέρηση που παρουσιάζεται στην κατασκευή των έργων του, δεν διστάζει να αναπτύξει την άποψη ότι η σύλληψη αποτελεί πολύ περισσότερο κοπιαστική εργασία από την εκτέλεση αφού πρόκειται για την ΙΔΕΑ περισσότερο από τη Μορφή. Συμφωνούσε με τον σύγχρονό του Μιχαήλ Άγγελο που έλεγε ότι όταν σκαλίζει ένα άγαλμα προσέχει σαν να βρίσκεται ένας άνθρωπος μέσα στην πέτρα. Ασχολείται με την παρατήρηση και τις σκέψεις του μέρες ή και μήνες ολόκληρους. Πολλές φορές αφού έμπαινε στο δωμάτιο που βρισκόταν το έργο έβαζε μία πινελιά και χανόταν πάλι στη δίνη της παρατήρησης και της αναζήτησης των διαφόρων στοιχείων.

Πολλά από τα έργα του τα άφηνε ατελείωτα. Υποστήριζε την αντίληψη ότι ένα έργο που δεν έχει ολοκληρωθεί βρίσκεται κάπως ζωντανό, κινείται σε έναν δρόμο, ψάχνει την τελειότητα. Έτσι μερικά έργα του τα τελείωναν μαθητές του, μπροστά στην πίεση που ασκούσαν οι διάφοροι ηγεμόνες που απαιτούσαν τη γρήγορη παράδοσή τους.

Επιδόθηκε στη γελοιογραφία με επιτυχία και μέσα στους δρόμους των ιταλικών πόλεων έψαχνε για διάφορους τύπους ανθρώπων και σχεδίαζε πετυχημένα σκίτσα με τις φυσιογνωμίες τους, που μερικές φορές αποτελούν μία φοβερή μελέτη χαρακτηριστικής.

Ακόμη γράφει μύθους με ηθικοπλαστικά διδάγματα.

Στους διάφορους ηγεμόνες ο Ντα Βίντσι εμφανιζόταν σαν το άτομο που συγκέντρωνε πάνω του τις ιδιότητες πολλών ανθρώπων μαζί και έτσι υπηρετούσε σαν τοπογράφος, στρατιωτικός μηχανικός, μουσικός, μαθηματικός, αρχιτέκτονας, πολεοδόμος, γιατρός και άλλα. Μπορούμε να πούμε ότι ήταν ο Πρωταγόρας της Αρχαίας Αθήνας χωρίς τα σοφίσματα και ο Ήρωνας της Αλεξανδρείας με τις πολυάριθμες εφευρέσεις.

Ανάμεσα στην εκτέλεση των ζωγραφικών του έργων έβρισκε την ευκαιρία να ασχολείται με όλες σχεδόν τις επιστήμες. Η φυσική ιστορία, η Χημεία, η Οπτική και η Ακουστική τον ωθούν σε παρατηρήσεις και σε έρευνες συνεχώς. Διατυπώνει την αρχή της υδροστατικής πολύ πριν τον Πασκάλ, μελετά τους νόμους της αναλογίας, βασισμένος στις αρχαίες κλασικές αντιλήψεις, κυρίως Πυθαγορικές, που βγαίνουν ξανά στο φως μετά από τον σκοταδισμό του Μεσαίωνα και σχεδιάζει βαρούλκα, μοχλούς και τροχαλίες.

Το πέταγμα των πουλιών τον γοήτευε και τον προβληματίζει συγχρόνως. Αφού έκανε πολλές μελέτες πάνω στο πέταγμά τους, καταπίαστηκε με την κατασκευή πτητικών μηχανών για τον άνθρωπο. Ανάμεσα στα πολυάριθμα σχέδια των μηχανών αυτών βρίσκουμε και σημειώσεις με στοιχεία για την κατασκευή αλεξίπτωτου. Ίσως ο ίδιος δοκίμασε τη χρήση

των πτητικών κατασκευών του. Ενεργούσε τελείως αντίθετα με τους επιστήμονες που ενώ είχαν μπροστά τους τα πουλιά, υποστήριξαν πως αντικείμενο βαρύτερο από τον αέρα δεν μπορεί να πετάξει.

Είναι ο πρώτος που έκανε ανατομικές μελέτες σε σώματα ζώων και ανθρώπων κατά αντιπαράθεση και θεωρείται θεμελιωτής της συγκριτικής ανατομίας.

Προβληματίζεται με τις κανονικές αναλογίες του σώματος του ανθρώπου αλλά θέτει σαν στόχο του να μελετήσει σε βάθος και την πνευματική του ζωή.

Αν και ο Λεονάρντο Ντα Βίντσι ασχολήθηκε με όλες σχεδόν τις επιστήμες, το να απαριθμούμε τις ασχολίες του και τα έργα του δεν αποδίδει αυτό που επιζητούμε. Πιθανόν να χαθούμε στον λαβύρινθο πολυποίκιλων ερευνών του. Ας σταθούμε στη ζωή και το παράδειγμά του. Μέχρι πού φτάνουν τα όρια και η ικανότητα του ανθρώπου; Ο ολοκληρωμένος «σφαιρικός» άνθρωπος του Πλάτωνα που περιγράφεται στην «Πολιτεία» του δεν είναι μία ουτοπία. Στην εποχή του, θεωρούσαν τον Λεονάρντο Καλλιτέχνη και Φιλόσοφο. Η προσπάθεια του Λεονάρντο να κατακτήσει και να ολοκληρώσει τον εαυτό του με τη μάθηση και την πράξη μας πείθει. Συγκέντρωνε τον θαυμασμό των συγχρόνων του για τις πρωτοποριακές φιλοσοφικές αντιλήψεις του. Συχνά επαναλάμβανε ότι προτιμά να τον θεωρούν Φιλόσοφο παρά χριστιανό.

Η προσφορά του στους ανθρώπους είναι και το ότι απέδειξε πως ο θαυμασμός και η έκσταση μπροστά στη φύση είναι το καλύτερο κίνητρο για να προχωρήσει ο άνθρωπος και να φτάσει στην αντίληψη του Παγκόσμιου Φυσικού Νόμου. Αυτή την αντίληψη την είχε διαμορφώσει τόσο καθαρά ο Λεονάρντο ώστε αποτελούσε μία από τις πιο ισχυρές που εμφανίστηκαν στην Αναγέννηση.

Η επίδρασή του βγήκε έξω από τα σύνορα της Ιταλίας, στην Ισπανία, τη Γαλλία και τις Φλαμανδικές χώρες. Τα τελευταία μάλιστα χρόνια της ζωής του τα έζησε στη Γαλλία.

Ο συγγραφέας της Ιστορίας του πολιτισμού Γουίλ Ντυράν τον χαρακτηρίζει ως τον πληρέστερο άνθρωπο της Αναγέννησης και ίσως κάθε εποχής. Και ο καθένας μας μπροστά στη βιογραφία του μπορεί να πει: Ο άνθρωπος όπως θα έπρεπε να είναι: ερευνητής της Αλήθειας, Ποιητής της Ζωής και Δημιουργός, δηλαδή ΦΙΛΟ-ΣΟΦΟΣ.

Raffaello Sanzio da Urbino (1483-1520)

Κείμενο: Νίκος Σαρλάς

Ο ζωγράφος Raffaello Sanzio da Urbino γνωστός σε όλους ως Raphael, έχει μείνει στην ιστορία της Τέχνης σαν ένας μεγαλοφυής καλλιτέχνης αλλά και σαν ένας άνθρωπος «με καλοσύνη και ταπεινοφροσύνη συνδυάζοντάς τες με την ομορφιά και μια γλυκιά φιλικότητα», σύμφωνα με τα λόγια του πρώτου του βιογράφου, Giorgio Vasari.

Ο Raphael, παρά τον πρώιμο θάνατό του σε ηλικία 37 ετών, άφησε έναν τεράστιο όγκο έργων, όσον αφορά στην ποσότητα αλλά και το καλλιτεχνικό ύψος. Μπορούμε να ξεχωρίσουμε τρεις φάσεις ή τρία στυλ κατά τη διάρκεια της καλλιτεχνικής του πορείας: τα πρώτα χρόνια στην Perugia, στη συνέχεια τα τέσσερα χρόνια που διέμενε και δημιουργούσε στη Φλωρεντία και τέλος τα πυρετώδη και θριαμβευτικά 12 τελευταία χρόνια της ζωής του στη Ρώμη.

Γεννήθηκε το 1483 στην πόλη Urbino της Ιταλίας και είχε την ιδιαίτερη τύχη να ανατραφεί από έναν πατέρα καλλιτέχνη, ο οποίος μάλιστα έδωσε μεγάλη σημασία στην εκπαίδευση του μικρού Rafael μέσα σε ένα ασφαλές και υψηλού μορφωτικού επιπέδου οικογενειακό περιβάλλον.

Ο πατέρας του Giovanni Santi, ήταν ένας μέτριος ζωγράφος αλλά έδωσε τις πρώτες γνώσεις στον γιο του ο οποίος άρχισε από πολύ μικρή ηλικία να τον βοηθά στα έργα που αυτός αναλάμβανε για το κράτος του Urbino. Σύντομα αντιλήφθηκε το ταλέντο του μικρού του γιου και δεν άργησε να αποδεχθεί πως η δική του καθοδήγηση δεν αρκούσε για τη ζωγραφική αυτή μεγαλοφυΐα. Έτσι λοιπόν αποφάσισε να αναθέσει τη διδασκαλία του γιου του στον γνωστό ως μεγαλύτερο ζωγράφο της εποχής του, Pietro Perugino. Έτσι ο μικρός Raphael έκλαιγε φεύγοντας από την αγκαλιά της μάνας του,

αυτή πόλη, αποτελεί ένα φαινόμενο για την ιστορία της τέχνης. Ιδιαίτερα τον 14ο και 15ο αιώνα, στη μικρή πόλη της Φλωρεντίας συναντάμε όλους τους γνωστούς γλύπτες, ζωγράφους, ποιητές, αρχιτέκτονες που αν προσπαθούσαμε να απαριθμήσουμε τα ονόματα ή τα έργα τους θα χρειαζόμασταν αρκετές σελίδες. Μελετώντας σήμερα το ιστορικό αυτό φαινόμενο, παρατηρούμε με έκπληξη πως η Φλωρεντία της εποχής λειτουργεί σαν ένας μικρός πυρήνας, μια καρδιά που τα επιτεύγματα στον τομέα της τέχνης πυροδοτούν την αναγέννηση σε όλη την Ευρώπη.

Είναι απαραίτητο σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε πως σταδιακά η αναγεννησιακή τέχνη σχετίζεται θεματολογικά, εκτός από ζητήματα Θεολογίας που ήταν κάτι αναμενόμενο, με θέματα φιλοσοφικά και μυθολογικά. Αυτό δεν είναι τυχαίο, αλλά οφείλεται σε μια φιλοσοφική αφύπνιση κάποιων ανθρώπων της εποχής, όπως η πολύ γνωστή οικογένεια των Μεδίκων. Οι Μέδικοι φαίνεται να ασχολούνται ιδιαίτερα με την τέχνη και τη φιλοσοφία και προωθούν την ανάπτυξή τους. Στηρίζουν οικονομικά καλλιτέχνες και φιλοσόφους, δίνοντάς τους παιδεία αλλά και

για να γίνει μαθητευόμενος στην Perugia. Στο εργαστήρι του Pietro ξεχώρισε το ταλέντο του και ο Raphael κατάφερε σχεδόν αμέσως να μιμείται το στυλ του δασκάλου του, σε βαθμό που δεν μπορούσε κανείς να ξεχωρίσει ποιος από τους δύο είναι ο δημιουργός του έργου.

Εξ' αιτίας του ότι ήταν έξοχος σχεδιαστής, τον κάλεσαν ως βοηθό σε ένα έργο στη Siena. Εκεί ήρθε σε επαφή με πολλούς καλλιτέχνες της εποχής, που μεταξύ άλλων του μίλησαν για δύο ζωγραφικά έργα στη Φλωρεντία, ένα του Michelangelo και ένα του Leonardo. Οι δύο αυτοί δάσκαλοι ήταν ήδη αναγνωρισμένοι ως οι πιο σημαντικοί καλλιτέχνες που υπήρξαν ποτέ, αν και κανείς από τους δύο δεν ασχολούνταν ιδιαίτερα με τη ζωγραφική!

Το πνεύμα αναζήτησης και η αγάπη για την τελειοποίηση της τέχνης του, τον οδήγησαν στη Φλωρεντία. Η αναγεννησιακή

προκλήσεις. Το πιο γνωστό παράδειγμα είναι η δημιουργία της φιλοσοφικής Ακαδημίας της Φλωρεντίας με κύριο εκπρόσωπο τον Μαρσίλιο Φιτσίνο (1433-1499).

Κάτω από αυτές τις συνθήκες ο νεαρός Rafael κατάφερε να εμπλουτίσει εκτός από το στυλ του, τη θεματολογία του και την αγάπη για τη συμβολική ζωγραφική. Τα τέσσερα χρόνια που διέμεινε στην πόλη της Φλωρεντίας μελέτησε τον Masaccio, τον Leonardo, τον Fra Bartolommeo και τον Michelangelo και έτσι εμπλούτισε τις δυνατότητές του σε σχέση με τους χρωματισμούς, τη σχεδίαση και την προοπτική η οποία αρχίζει και διαφαίνεται στα μετέπειτα έργα του.

Απρόσμενα εκείνη την περίοδο και με τη βοήθεια του συμπολίτη του και εξαίσιου ζωγράφου Bramante, τον καλεί στη Ρώμη ο πάπας Ιούλιος ο οποίος του δίνει την ευκαιρία να ζωγραφίσει κάποια από τα αθάνατα αριστουργήματά του.

Καμβάς του θα γίνει η περίφημη «Sala de la Segnatura», το δωμάτιο όπου υπέγραφε ο πάπας τις δικαστικές αποφάσεις.

Σε αυτόν το μικρό χώρο ο νεαρός καλλιτέχνης δημιούργησε μεγαλοπρεπή και πολύ γνωστά έργα όπως «η σχολή των Αθηνών», «Ιησούς, Παναγία και Ιωάννης Βαπτιστής», «Παρνασσός» καθώς και μικρότερες απεικονίσεις. Τα θέματά του είναι όλα συμβολικά μεταφυσικά ή φιλοσοφικά και τα έχει δανειστεί από τη χριστιανική παράδοση. Όμως κυρίαρχο ρόλο επίσης παίζει η αρχαία ελληνική μυθολογία και φιλοσοφία.

Ο Giorgio Vasari αναφέρει για τα συγκεκριμένα έργα: «Το σύνολο είναι τόσο ωραία στημένο και με τέτοια αρμονία, που ο Raphael με το έργο του αυτό έδειξε τον δυναμισμό της τέχνης του, ενώ ήθελε πάση θυσία να προωθήσει αυτούς που δουλεύουν με το πινέλο στην πρώτη θέση. Διακόσμησε αυτό το έργο με τον κανόνα της προοπτικής και ένα πλήθος μορφών σ' ένα τόσο τρυφερό και απαλό στυλ, που ο πάπας διέταξε να αποξεστούν όλα τα έργα των παλαιότερων και των νεότερων και ο Raphael να αναλάβει μόνος του τη διακόσμηση».

Αξίζει εδώ να σημειώσουμε ένα ενδιαφέρον στοιχείο για τον άνθρωπο Raphael, το οποίο ενδεχομένως σπάει κάπως τη σημερινή εικόνα που έχουμε για τον καλλιτέχνη. Ο Raphael, εξ αιτίας της ανατροφής και εκπαίδευσης που είχε από τον πατέρα του, είναι ένα άτομο πολύ πειθαρχημένο και εργατικό. Σε αντίθεση με αρκετούς γνωστούς καλλιτέχνες της εποχής του, ολοκληρώνει τα έργα του σωστά και στην ώρα τους. Δεν χρειάζεται χρόνο για να αναζητήσει την έμπνευση, αλλά μπορεί και εκτελεί παραγγελίες ή έργα δικής του έμπνευσης με εκπληκτική αποτελεσματικότητα και αρτιότητα. Για παράδειγμα οι «αίθουσες του Raphael» που σήμερα αποτελούν μέρος του μουσείου του Βατικανού, ολοκληρώθηκαν από τον καλλιτέχνη εντός μόνο 2 ετών.

Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η «σχολή των Αθηνών» όπου απεικονίζονται κυρίως φιλόσοφοι από την αρχαία Ελλάδα και όχι μόνο. Το έργο αυτό φιλοτεχνήθηκε μεταξύ 1510-11 και σήμερα αποτελεί μέρος του μουσείου του Βατικανού. Φυσικά ονομάστηκε έτσι μεταγενέστερα από τους μελετητές, ενώ ο ίδιος ο Raphael είχε χαράξει πάνω από το έργο τις λέξεις «Causarum Cognitio», δηλαδή «Να γνωρίζεις τις αιτίες». Μέσα στο έργο απεικόνισε πρόσωπα που θαύμαζε στον ρόλο κάποιων φιλοσόφων, όπως τον Michelangelo στο ρόλο του Ηράκλειτου, ή τον Leonardo στο ρόλο του Πλάτωνα. Δεν

παρέλειψε να απεικονίσει τον φίλο του Bramante αλλά και μια δική του αυτοπροσωπογραφία.

Με την εικαστική του ιδιοφυία είχε ζωντανέψει ξανά μέσα στις αίθουσες του Βατικανού τον Πλάτωνα που συνομιλεί με τον Αριστοτέλη, τον Πυθαγόρα να διδάσκει γεωμετρία, τον Επίκουρο, τον Ζήνωνα και τόσους άλλους. Αυτό μπορεί σήμερα να μας φαίνεται κάτι απλό, όμως ήταν κάτι επαναστατικό για την εποχή, αφού δεν ήταν ακόμη αποδεκτή η συμβατότητα της χριστιανικής διδασκαλίας και της φιλοσοφίας. Μην ξεχνάμε πως όχι πολλά χρόνια πριν, και ενώ ο μεσαίωνας ήταν στο μεγαλύτερο σκοτάδι του, οι διδασκαλίες περί πίστης ή γνώσης έδρευαν σε αντίπαλα στρατόπεδα.

Ένα ποίημα, ένας ζωγραφικός πίνακας ή ένα γλυπτό μπορεί να μας φέρει σε επαφή με κάτι όμορφο ίσως επειδή ξεκλειδώνει κάτι όμορφο που υπάρχει ξεχασμένο μέσα μας. Γι' αυτό η πραγματική επαφή με την τέχνη πάντα είναι μια απελευθερωτική εμπειρία. Πόσο περισσότερο μάλιστα αν μέσα από την έρευνα και τη φιλοσοφία καταφέρουμε να γνωρίσουμε τους ανθρώπους, την εποχή ή την περίσταση που γέννησαν αυτά τα αριστουργήματα!

Michelangelo Buonarroti (1475-1564)

Κείμενο: Νίκος Σαρλάς

Ενώ ακόμα ο Michelangelo ζούσε, ο γνωστός καλλιτέχνης και βιογράφος της αναγέννησης Giorgio Vasari, ανάμεσα στις πολλές σελίδες που αφιερώνει για τη βιογραφία του σημειώνει μεταξύ άλλων:

«Ο πανάγαθος καθοδηγητής των κόσμων, έστρεψε το βλέμμα του προς τη γη και έστειλε ένα πνεύμα που ήταν προικισμένο με όλες τις ικανότητες σε κάθε τέχνη και κάθε επάγγελμα. Έδειξε στον κόσμο τί είναι η τελειότητα στο σχέδιο, έδωσε αναγλυφικότητα με τα παιχνίδια του σκιοφωτισμού, μέσω της γνώσης της αρχιτεκτονικής πως να κτίζει κανείς σίγουρα και με σωστές αναλογίες. Εκτός αυτού όφειλε να κατέχει την αληθινή φιλοσοφία και το στολίδι της ποίησης για να αναγνωριστεί από εμάς περισσότερο ως ουράνιος παρά γήινος θησαυρός»

Ο Buonarroti έχει χαρακτηριστεί περισσότερο ως ένα φαινόμενο, ένας «Homo Universalis», παρά ως ένας απλός καλλιτέχνης της αναγέννησης. Ίσως είναι περισσότερο γνωστός στο ευρύ κοινό σαν ένας ζωγράφος εξ αιτίας του διάσημου έργου του που έως σήμερα κοσμεί την οροφή της Capella Sistina. Αυτή είναι μια εσφαλμένη αντίληψη, μιας και ο καλλιτέχνης πέρα από τη διάσημη οροφή έχει φιλοτεχνήσει μόνο 8 ακόμη ζωγραφικά έργα!

Σαφώς ασχολήθηκε περισσότερο με την γλυπτική, στην οποία είχε ένα έμφυτο ταλέντο που, όπως θα εξηγηθεί παρακάτω, δεν έχει παρατηρηθεί ξανά έως σήμερα. Όμως δεν μπορεί κανείς να αγνοήσει την ενασχόλησή του με την ανατομία (όπως έκανε και ο περίφημος σύγχρονός του Leonardo), την ποίηση, το σχέδιο και την αρχιτεκτονική.

Είναι δύσκολο στα πλαίσια μιας περιγραφικής βιογραφίας να αντιληφθούμε το εξάισιο ταλέντο που συνόδευε από τη γέννησή του τον Michelangelo τον «θεϊκό», όπως έχει αποκληθεί από τους σύγχρονούς του. Γι' αυτό θα ξεκινήσουμε με την αφήγηση ενός γεγονότος που συνέβη στα παιδικά του χρόνια, και σηματοδοτεί την πορεία του.

Ο μικρός Michelangelo είχε ταπεινή καταγωγή, μεγάλωσε με τον πατέρα του και τα τέσσερα αδέρφια του με πολύ λίγα υλικά μέσα. Αυτός ήταν ο λόγος που ο πατέρας του προόριζε τους γιους του να ασχοληθούν με την υφαντουργία και τον Michelangelo που είχε ήδη μεγαλώσει τον έστειλε στο Urbino να μάθει γράμματα. Ήταν όμως τέτοια η αγάπη του για το σχέδιο που ασχολούνταν αποκλειστικά μόνο με αυτό, παρά το

ότι ο πατέρας του και ο δάσκαλός του τον μάλωναν και τον χτυπούσαν, θεωρώντας κάτι τέτοιο ως μια ανάξια ασχολία!

Η επιμονή του μικρού παιδιού ήταν τόσο μεγάλη, που ο πατέρας του αναγκάστηκε να δώσει τα σχέδιά του στον γνωστό δάσκαλο και καλλιτέχνη Domenico Ghirlandaio. Έτσι πήγε στο εργαστήριό του σε ηλικία δεκατεσσάρων χρονών. Υπάρχουν πολλές ιστορίες για αυτή τη φάση της ζωής του Michelangelo, που δείχνουν πως από την πρώτη στιγμή το παιδί ήταν ανώτερο τεχνικά όχι μόνο από τους συμμαθητές του αλλά και τον ίδιο τον δάσκαλό του. Δεν ήταν λίγες οι φορές που διόρθωνε τα σχέδιά τους δίνοντάς τους πιο σωστές αναλογίες αλλά και τεχνικές που μέχρι τότε δεν είχαν εμφανιστεί στον κόσμο των εικαστικών.

Επίσης την ίδια εποχή αντέγραψε σχέδια παλαιότερων καλλιτεχνών, τα οποία χρωμάτιζε, κάπνιζε και λέρωνε με τέτοιο τρόπο που δεν μπορούσε κανείς να αντιληφθεί τη διαφορά. Αυτό το έκανε γιατί σε κάποιες περιπτώσεις επέστρεφε τα αντίγραφα και κρατούσε τα πρωτότυπα, χωρίς αυτό να γίνεται αντιληπτό.

Κάποια στιγμή, ο γνωστός για την αγάπη του για την τέχνη Lorenzo Medici, ζήτησε από τον Ghirlandajo να γνωρίσει τους πιο καλούς μαθητές του. Στη συνάντηση αυτή και ενώ το παιδί δεν είχε ποτέ πιάσει σμίλη στα χέρια του, κατασκεύασε από ένα μάρμαρο, το κεφάλι ενός Φαύνου ξεφεύγοντας από το αρχαίο πρότυπο. Έφτιαξε το στόμα του ανοιχτό ώστε να διαφαινόνται η γλώσσα και τα δόντια του. Έκπληκτος ο Lorenzo του είπε σε φιλικό και αστείο τόνο, όπως κανείς μιλά σε ένα παιδί: «Θα έπρεπε να ξέρεις πως οι ηλικιωμένοι άνθρωποι δεν έχουν ποτέ όλα τους τα δόντια, αλλά τους λείπει πάντα κάποιο!». Ο Vasari μας περιγράφει πως ο μικρός Michelangelo με την αγνότητα που χαρακτηρίζει ένα παιδί και χωρίς να συνειδητοποιεί το τί είχε κάνει, έσπασε ένα δόντι του Φαύνου και άνοιξε ένα

βαθούλωμα που έδινε την εντύπωση ότι το δόντι έπεσε.

Ο Lorenzo αμέσως ζήτησε από τον πατέρα του μικρού να τον πάρει μαζί του με την υπόσχεση πως θα τον έχει σαν γιο του. Εκείνο το διάστημα που διήρκησε δύο χρόνια, ο νεαρός γλύπτης άρχισε να φανερώνει τη δυναμική του έργου του και να επαληθεύει πως όσα ήδη λέγονταν για αυτόν δεν ήταν καθόλου υπερβολικά. Σε αυτά τα πρώιμα έργα δεν είναι δυνατόν κάποιος να καταλάβει πως δημιουργήθηκαν από ένα παιδί χωρίς καμία εκπαίδευση πάνω στη γλυπτική. Τέτοια παραδείγματα αποτελούν η «μάχη του Ηρακλή με τους Κενταύρους», το κεφάλι Φαύνου που προαναφέραμε ή η απεικόνιση μιας Παναγίας σε μάρμαρο, στο οποίο έκανε μια σπουδή πάνω σε ένα έργο του Donatello και άλλα μικρότερης σημασίας έργα.

Όταν ανατράπηκε ο οίκος των Μεδίκων από τον Σαβοναρόλα, ο νεαρός γλύπτης αναγκάστηκε να φύγει για λίγα χρόνια από τη Φλωρεντία. Υπάρχει μία ακόμα αφήγηση που αφορά στην περίοδο της επιστροφής του στη Φλωρεντία. Κατασκεύασε έναν κοιμώμενο έρωτα σε φυσικό μέγεθος και μετά από έμμεση προτροπή του Lorentzo, παράχωσε το έργο στη γη, του έδωσε την εμφάνιση του αρχαίου

και το πούλησε ως τέτοιο σε έναν καρδινάλιο για διακόσια δουκάτα! Ήταν όμως τέτοια πλέον η φήμη του Michelangelo αλλά και η ποιότητα του έργου, που όταν αποκαλύφθηκε η απάτη, κατηγορήθηκε ο καρδινάλιος γιατί δεν εκτίμησε την έξοχη ποιότητα αυτού του έργου και θέλησε να το επιστρέψει για τα χρήματα.

Λέγεται πως κάθε καλλιτέχνης φτάνει μέσα στη ζωή του να δημιουργήσει ένα αριστούργημα, μέσα από το οποίο μπορούμε να δούμε το τεχνικό αλλά κυρίως το καλλιτεχνικό ύψος στο οποίο κατάφερε να φτάσει, και συμβολίζει τον ίδιο και την πορεία του. Είναι μια Mona Lisa για τον Leonardo, ίσως η Ενάτη Συμφωνία για τον Μπετόβεν ή οι «Πύλες του Παραδείσου» του Giberti.

Αυτά τα αριστουργήματα αποτελούν τα δώρα χαρισματικών ανθρώπων προς την ανθρωπότητα. Όμως ο Michelangelo di Lodovico Buonarroti Simoni δεν άφησε μόνο ένα. Θα προσπαθήσουμε να αναφέρουμε τα πιο σημαντικά από αυτά.

Ριέτα (η Αποκαθήλωση)

Είναι το πρώτο επίσημό του έργο, και ίσως ένα από τα σπουδαιότερα έργα του δυτικού κόσμου. Το έργο αυτό ολοκληρώθηκε μέσα σε ένα χρόνο, από μάρμαρο που διάλεξε ο ίδιος (όπως συνήθιζε). Είναι ένα έργο το οποίο υπέγραψε αφού άκουσε δύο επισκέπτες να συζητούν και να το αποδίδουν σε άλλο καλλιτέχνη. Μετέπειτα μετάνιωσε για αυτό, θεωρώντας πως ήταν μια πράξη ματαιοδοξίας και ορκίστηκε να μην υπογράψει ξανά έργο του.

Σύντομα θα μπορούσαμε να αναφέρουμε πως το θαυμάσιο αυτό γλυπτό έχει μια πυραμιδική διάταξη με κορυφή το κεφάλι της νεαρής Παναγίας και βάση τον βράχο του Γολγοθά. Η επαναστατικότητα στον σχεδιασμό αυτού του έργου συνίσταται κυρίως στο ότι η Παναγία απεικονίζεται ως νεαρή γυναίκα, θέλοντας έτσι να συμβολίσει την αγνότητα. Καταφέρνει παρ' όλα αυτά να ξεπεράσει μέσα από την αισθητική του μεγαλοφυΐα, το πρακτικό πρόβλημα του να βρίσκεται ξαπλωμένος ένας 33χρονος άνδρας στην ποδιά μιας μικρόσωμης γυναίκας.

Νωπογραφία της Capella Sistina

Αποτελεί το πιο γνωστό ζωγραφικό έργο του, το οποίο ανατέθηκε από τον πάπα Ιούλιο τον Β' στον Michelangelo. Μάλιστα είχε δοθεί συγκεκριμένο σχέδιο και οδηγίες, το οποίο κατήργησε εντελώς και ζωγράφισε αποκλειστικά με δική του πρωτοβουλία.

Τεχνικά ήταν ένας άθλος που διήρκησε 4 χρόνια εξαιτίας πολλών παραγόντων. Κατ' αρχήν ο Michelangelo είχε πολύ μικρή κατάρτιση σε σχέση με τους χρωματισμούς και μηδενική εμπειρία στην τεχνική της νωπογραφίας, κάτι που τον έκανε να ζωγραφίσει, να καταστρέψει και να ζωγραφίσει ξανά ένα τμήμα της οροφής. Επίσης επέλεξε να εργαστεί εντελώς μόνος του γιατί δεν μπορούσε να βρει καλλιτέχνες που να τον ικανοποιούν για να τον βοηθήσουν και τέλος απαιτήθηκε από τον πάπα να γίνονται οι λειτουργίες κανονικά ενόσω το έργο στην οροφή συνεχίζονταν. Γι' αυτό ειδικά το σκοπό ο Michelangelo επινόησε και κατασκεύασε μια τοξωτή σκαλωσιά,

η οποία δεν είχε κολώνες αλλά στηρίζονταν στους πλευρικούς τοίχους του ναού και μπορούσε να μετακινηθεί.

Στα τέσσερα αυτά χρόνια, ο καλλιτέχνης δούλευε συνεχόμενα κάτι το οποίο κλόνησε και την υγεία του. Έβγαине σπάνια από το έργο, το οποίο και κρατούσε κρυφά οδηγώντας σε μια φημολογία γύρω από αυτό ενώ πλήθος κόσμου συνέρευε έξω από το παρεκκλήσι.

Δαβίδ

Είναι ένα γλυπτό απaráμιλλης αισθητικής και ήρεμης δύναμης. Απεικονίζει τον αγαπημένο για τους Φλωρεντινούς ήρωα της Παλαιάς Διαθήκης Δαβίδ. Ο ήρωας αυτός αποτελεί ένα σύμβολο νίκης και επιβολής του νέου και καλύτερου πάνω στον παλιό, ακατέργαστο αν και φαινομενικά δυνατό άνθρωπο. Όμως ο Δαβίδ του Michelangelo δεν είναι ακόμη μία αναπαράσταση. Ο καλλιτέχνης επιλέγει μια πολύ ειδική στιγμή, την στιγμή της απόφασης του αδύναμου Δαβίδ να επιβληθεί πάνω στο κακό και την αδικία. Είναι εκπληκτικό το πώς μπορεί να χωρέσει με πολύ σαφή τρόπο η βούληση, η ανδρεία και η αποφασιστικότητα μέσα στο σώμα ενός εκλεπτυσμένου νεαρού άνδρα.

Όσο παρατηρεί κανείς αυτό το γλυπτό: τις σκαλισμένες κόρες των ματιών, τις φλέβες στο χέρι, την ένταση στους μύς του λαιμού, μπορεί να φανταστεί τον μόλις 26χρονο γλύπτη με τη λερωμένη του ποδιά και τη φαγωμένη από τη δουλειά σμίλη να αποκαλύπτει αυτό το θαύμα μέσα από το παγωμένο μάρμαρο. Ο ίδιος ο Michelangelo ισχυριζόταν πως δεν δημιουργεί τις μορφές αλλά τις απελευθερώνει από την περιττή και νεκρή πέτρα.

Ίσως τέτοιες ήταν οι σκέψεις που επέτρεπαν στο Michelangelo τον «θεϊκό», να μπορεί να εργάζεται και να μας αφήνει τα αριστουργήματά του χωρίς να σταματήσει μέχρι τα 89 του χρόνια. Το σίγουρο όμως είναι πως κοιτάζοντας κανείς τα έργα του, ακόμα και τον διάσημο ανολοκλήρωτο «σκλάβο που ξυπνά», μπορεί να διακρίνει μια δύναμη πέρα από τα ανθρώπινα να τον κινεί στη σύλληψη, στην απεικόνιση ή στην εκτέλεση των έργων. Όπως λέει και ο ίδιος «όσο πλούσιος κι αν έγινα, έζησα πάντα σαν φτωχός», «αφήνοντας την ψυχή μου στον Θεό, το σώμα μου στη γη και τα υλικά αγαθά στους πιο κοντινούς μου ανθρώπους».

Γεώργιος Γεμιστός - Πλήθων

Κείμενο: Νίκος Κοντονής

Ο Νίκος Καζαντζάκης ταξιδεύοντας στο Μοριά, επισκεπτόμενος τη Λακεδαίμονα συναντά έναν ισκίο που τριγύριζε τις πέτρες, με λυτά μαλλιά και ραβδί στο χέρι.

Ήταν ο Γεώργιος Πλήθων με χλωμό πρόσωπο, κουρασμένο αντρείο χέρι.

«Είναι η μοίρα μου» είπε, *«Είμαι από τη γενεά της Κασσάνδρας, βλέπω πρώτος από όλους τον όλεθρο και φωνάζω, μα κανένας δεν ακούει». Η Αυτοκρατορία... οι άρχοντές της δεν είχαν αρχοντικές αρετές, ήταν αγράμματοι, ακόλαστοι, απάνθρωποι, τυραννούσαν το λαό... κι οι καλόγεροι, που αφήνουν τα εγκόσμια για τα ουράνια, κατασκευάζουν εαυτοίς αρχήν και κηφηνώδη έξιν. Τους λέει περιττούς, ακάθαρτους, τεμπέληδες, και ότι Άγιος δεν είναι ο στείρος και απομακρυσμένος απ' τους ανθρώπους, αλλά όποιος ζει και δρα μέσα στην κοινωνία και διαιωνίζοντας το γένος του, γίνεται δημιουργός ζωής και αθανασίας.*

(Γραμμένο το 1937)

Θα ήταν μια συναρπαστική εμπειρία ν' ακούει κανείς τον Γεώργιο Γεμιστό - Πλήθων να διδάσκει στον Μυστρά ή στη Φλωρεντία. Ασφαλώς ήταν ο πιο πρωτότυπος και ίσως ο πιο

λαμπρός φιλόσοφος που έζησε κατά τον τελευταίο αιώνα του Βυζαντίου.

Τα πνευματικά του ενδιαφέροντα αγκάλιαζαν ολόκληρο το πεδίο που ήταν γνωστό τότε ως «Φιλοσοφία». Υποστήριζε απόψεις για τη θεολογία, την ιστορία, τη μεταφυσική, τις φυσικές επιστήμες, την κοσμολογία, την ηθική, την ψυχολογία, τη νομολογία, την πολιτική θεωρία, την κοινωνιολογία και την οικονομία. Για την εποχή του οι ιδέες του ήταν επαναστατικές και ανατρεπτικές, με βασικό άξονά του τις αναβιώσεις από την κλασική Ελλάδα και την αρχαία Ανατολή. Η πολιτική θεωρία του αντικατόπτριζε τις ιδέες της Πολιτείας του Πλάτωνα. Παρομοίως, η οικονομική του θεωρία παρουσίαζε ομοιότητες με τον Πλατωνισμό, ιδιαίτερα στη διάκριση τριών αλληλοαποκλειόμενων τάξεων της Πολιτείας.

Πολλές από αυτές τις ιδέες θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως προανακρούσματα του μέλλοντος. Ήταν ο πρώτος που συνέλαβε την ιδέα του Ελληνικού κράτους ως έθνους, τη στιγμή ακριβώς που διαλυόταν η Βυζαντινή Αυτοκρατορία.

Στην κλυδωνιζόμενη αυτοκρατορία των αρχών του 15ου αιώνα δεν μπορούσε να καταβληθεί καμιά αξιολογή

ανορθωτική προσπάθεια για να αντιμετωπισθεί η αποπνικτική κατάσταση που επικρατούσε. Έτσι, στα τελευταία χρόνια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας μια πνευματική άνθηση συμβαίνει στο Μυστρά στην οποία συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό η πολυσχιδής προσωπικότητα του πλατωνικού φιλοσόφου Γεώργιου Γεμιστού, ο οποίος άλλαξε το όνομα του σε Πλήθων και έζησε στο δεσποτάτο του Μυστρά όπου ίδρυσε Πλατωνική Ακαδημία με πλήθος μαθητών.

Τα πρώτα βήματα του Πλήθωνος

Υπήρξε φιλόσοφος και κοινωνικός μεταρρυθμιστής, με έντονη θρησκευτική και εκπαιδευτική δράση. Από τους κυριότερους εκπροσώπους του ουμανισμού της εποχής, έζησε στο Δεσποτάτο του Μυστρά και ασχολήθηκε με το έργο του Πλάτωνα. Άσκησε έντονη κριτική στο χριστιανισμό και πρότεινε την ίδρυση μιας νέας θρησκείας. Έθεσε επίσης τα θεμέλια της σύγχρονης αστρονομίας.

Γεννήθηκε γύρω στο 1355 στην Κωνσταντινούπολη και πέθανε γηραιός στο Δεσποτάτο του Μυστρά ανάμεσα στο 1450 με 1452. Προερχόταν από επιφανή οικογένεια.

Από την παιδική του ηλικία απέκτησε κλασική παιδεία πιθανώς έχοντας δάσκαλο τον Δημήτριο Κυδώνη, βυζαντινό λόγιο και αξιωματούχο με επαναστατικές ιδέες. Ο Πλήθων αποφάσισε παράτολμα το 1380 σε ηλικία περίπου 25 ετών να ταξιδέψει στην Αδριανούπολη, που τότε ήταν πρωτεύουσα του Οθωμανού ηγεμόνα Μουράτ Β', ο οποίος επιδεικνύοντας πνεύμα ανεξιθρησκείας είχε μετατρέψει την πόλη σε κέντρο συνάντησης προσωπικοτήτων και διαφόρων ρευμάτων του πολυθεϊσμού και του παγανισμού. Όπως γράφει ο Γεώργιος Σχολάριος ή Γεννάδιος, μαθητής του Πλήθων και αργότερα φανατικός εχθρός του, μας λέει ότι ήλθε σε επαφή και μαθήτευσε για αρκετά χρόνια κοντά σε έναν μυστηριώδη Ιουδαίο, τον Ελισσαίο, που υπηρετούσε στην αυλή του Σουλτάνου Μουράτ Β'. Ο Σχολάριος λέει ότι ο Ελισσαίος, φαινομενικά ήταν Ιουδαίος, ενώ πραγματικά ήταν «ελληνιστής» και «πολυθεϊστής» όπως τον αναφέρει στην επιστολή του προς τον Ιωσήφ τον Έξαρχο. Από αυτόν ο Πλήθων διδάχτηκε Πλάτωνα, Αριστοτέλη, Αβερρόη, και τις διδασκαλίες του Ζωροάστρη.

Όταν επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη κι άρχισε να διδάσκει, η εκκλησία ενοχλήθηκε έντονα από την προτίμηση του στο αρχαιοελληνικό πνεύμα και ιδιαίτερα στον Πλάτωνα,

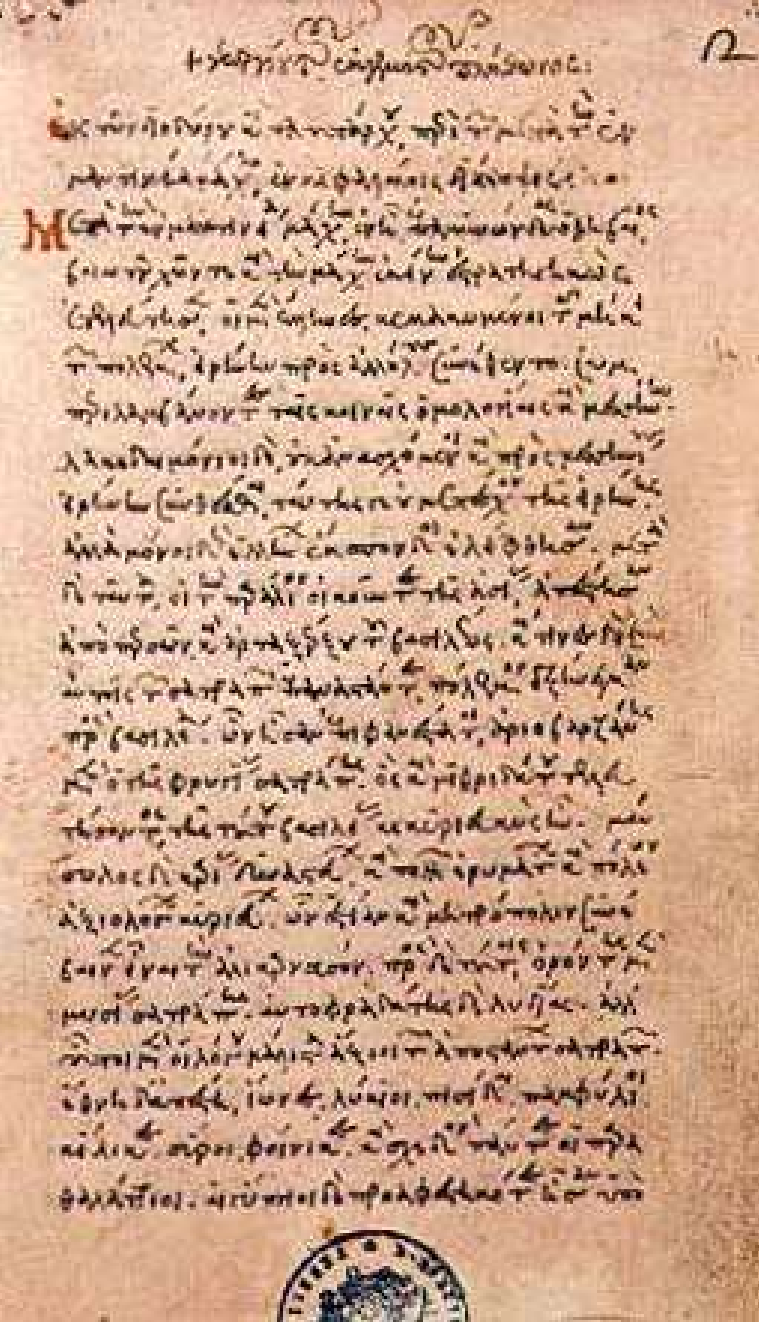
αλλά και από την επιρροή που ασκούσε, και πίεσε τον αυτοκράτορα Μανουήλ Β' τον Παλαιολόγο να τον διώξει, ονομάζοντάς τον «αποστάτη» όπως τον Ιουλιανό.

Η αποπομπή του μάλιστα θεωρήθηκε από το Σχολάριο μεγάλη επιείκεια, επειδή κατ' αυτόν έπρεπε να στιγματιστεί ή να απελαθεί «εις βάρβαρον... γην» ή να αχρηστευθεί με «άλλον τίνα τρόπον». Έτσι ο Πλήθων αποσύρθηκε στο Μυστρά για πρώτη φορά το 1409.

Δεσποτάτο του Μυστρά

Παρόλες τις επιθέσεις της εκκλησίας και ιδιαίτερα του μαθητή του Σχολάριου, οι Παλαιολόγοι και σαν αυτοκράτορες και σαν δεσπότες του Μορέως τον τιμούσαν βαθιά για το ήθος και τη σοφία του. Υπήρξε δάσκαλος του νεαρού γιού του αυτοκράτορα Μανουήλ στον Μυστρά, πράγμα που αποδεικνύει ότι ο ίδιος ο αυτοκράτορας δεν τον θεωρούσε επικίνδυνο, αφού τον άφησε να γίνει παιδαγωγός του γιού του.

Ο Μυστράς αναπτύχθηκε πολύ γρήγορα και κατά τον 14ο -15ο αιώνα βρισκόταν σε μεγάλη ακμή. Αποτέλεσε εμπορικό και πνευματικό κέντρο της εποχής του και σ' αυτό βοήθησαν σημαντικά οι σχέσεις του με την Ιταλία. Μάλιστα, σύμφωνα με τον καθηγητή Νίκο Ζία, στον Μυστρά συντελέστηκε η τελευταία λάμψη της βυζαντινής τέχνης, ενώ είναι πολύ σημαντικός ο ρόλος του δεσποτάτου στη μετάβαση από το Βυζάντιο στον νέο Ελληνισμό. Έτσι, στα τελευταία χρόνια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας μια πνευματική άνθηση συμβαίνει στον Μυστρά στην οποία συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό η προσωπικότητα του Πλήθωνος, ο οποίος υπηρέτησε ως ανώτατος λειτουργός της δικαιοσύνης, «ως δικανικός και καθολικός κριτής του Μορέως», ως σύμβουλος των Παλαιολόγων και ως δάσκαλος ενός κύκλου μαθητών, μεταξύ των οποίων συναντάμε τον μετέπειτα καρδινάλιο της Ρωμαιοκαθολικής εκκλησίας Βησσαρίωνα ο οποίος αναφέρει, «...ου μετά Πλάτωνα σοφώτερον ουκ έφυσεν η Ελλάς», τον Γεώργιο Σχολάριο, αργότερα Γεννάδιο και πρώτο πατριάρχη της ορθοδοξίας επί τουρκοκρατίας, ο οποίος, παρόλο που στράφηκε εναντίον του, τον προσφώνουσε «φίλων άριστε και σοφώτατε», τον Μάρκο Ευγενικό, τον Μιχαήλ Αποστόλη, τον τελευταίο ιστορικό του Βυζαντίου Λαόνικο Χαλκοκονδύλη και πολλούς άλλους.

Σύνοδος Φερράρας – Φλωρεντίας

Το 1437-39 ο Πλήθων πείστηκε να συνοδεύσει τον αυτοκράτορα Ιωάννη Η΄ στη Σύνοδο Φερράρας –Φλωρεντίας για την ένωση των δύο εκκλησιών. Μέλος της αποστολής ήταν και ο μαθητής του Βησσαρίων. Το ταξίδι αυτό στην Ιταλία αποτελεί σημαντικό σταθμό στην ιστορία της διάδοσης των ελληνικών γραμμάτων στη Δύση. Στη σύνοδο ο Πλήθων υποστήριξε τις απόψεις των βυζαντινών κι αντιτάχθηκε στην ένωση των Εκκλησιών.

Στη διάρκεια της Συνόδου η προσωπικότητα, η μόρφωση και η ευγλωττία του Πλήθωνος εντυπωσίασε ιδιαίτερω τους Ιταλούς ανθρωπιστές και μεταξύ αυτών τον ηγεμόνα της Φλωρεντίας Κόζιμο των Μεδίκων.

Από αυτές του τις επαφές έγινε ο εισηγητής του Πλατωνισμού στην Ιταλία της Αναγέννησης και ο εμπνευστής της ίδρυσης της Πλατωνικής Ακαδημίας της Φλωρεντίας από τον Κόζιμο των Μεδίκων. Κατά την παραμονή του στην Ιταλία, φαίνεται ότι ο Γεμιστός άλλαξε και το όνομά του σε «Πλήθων», πιθανότατα, όπως γράφει και ο Μαρσίλιο Φιτσίνο, λόγω της ομοιότητας που παρουσιάζουν τα ονόματα Pletho και Plato στα λατινικά.

Στη Φλωρεντία, μετά από παρότρυνση των θαυμαστών του, ο Πλήθων έγραψε το πόνημα: «Περίων Αριστοτέλης προς Πλάτωνα διαφέρεται», που προκάλεσε πολλές συζητήσεις και εντάσεις ανάμεσα στους οπαδούς των δύο μεγάλων αρχαίων στοχαστών. Στην εκφώνηση αυτής της περίφημης πραγματείας ο Πλήθων υποστηρίζει την υπεροχή του Πλάτωνα απέναντι στον Αριστοτέλη.

Ο Πλήθων πίστευε ότι ο φιλόσοφος δεν πρέπει να γράφει παρά μόνο ό,τι είναι απαραίτητο για να διευκολύνει την απομνημόνευση και την προφορική από γενιά σε γενιά μετάδοση των λόγων του. Έτσι η προαναφερόμενη πραγματεία, που την έγραψε για να δώσει στους φίλους του στην Ιταλία τη δυνατότητα να θυμούνται τα όσα τους είχε αναπτύξει προφορικά και αναλυτικά, είναι ένα πρότυπο μνημοτεχνικής, ανταποκρίνεται απόλυτα στο αίτημα του «λακωνίζειν» και δεν ξεφεύγει διόλου από την αρχή ότι ο φιλόσοφος χρειάζεται ακροατή και όχι αναγνώστη.

Ο φιλοσοφικός θρησκευτικός στοχασμός του Πλήθων έχει αφετηρία τον Πλάτωνα, την ύπαρξη των άφθαρτων και αιώνιων ιδεών και την αποδοχή της Ειμαρμένης. Προεξέχουσα θεότητα είναι ο Δίας, από τον οποίο αντλούν την ύπαρξή τους όλες οι άλλες θεότητες. Η Ειμαρμένη αποτελεί το μέσο με το οποίο ο Δίας κυβερνά το Σύμπαν.

Η ανθρώπινη ψυχή χωρίζεται σε αθάνατη και φθαρτή. Ο άνθρωπος οφείλει κατά τον Πλήθωνα, μέσω των πράξεών του, κυρίως με την τήρηση της ευνομίας, να μοιάσει στις ανώτερες νοήμονες δυνάμεις, οι οποίες αποτελούν εμφανίσεις του Θείου.

Περί νόμων Συγγραφή

Τα φανερά σημάδια για το επερχόμενο τέλος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας και η αγωνία του Πλήθωνος για το πώς θα μπορούσε να αποφευχθεί η καταστροφή τον οδήγησαν

στο συμπέρασμα ότι μόνη λύση είναι η επιστροφή στις αρχαίες ελληνικές δοξασίες. Ανάμεσα στο 1416 και το 1423, συντάξε δύο υπομνήματα, το πρώτο προς τον αυτοκράτορα Μανουήλ Β' Παλαιολόγο, «Λόγος προς τον βασιλέα Εμμανουήλ περί των εν Πελοποννήσω πραγμάτων» και το δεύτερο, «Συμβουλευτικός περί της Πελοποννήσου» προς τον δεσπότη του Μυστρά Θεόδωρο Β' Παλαιολόγο.

Σε αυτά ο Πλήθων προτείνει συγκεκριμένα σχέδια στα οποία περιέχονται διορατικές προτάσεις για την άμυνα της Πελοποννήσου, την οποία θεωρούσε λίκνο των ευγενέστερων ελληνικών φύλων και πίστευε ότι από αυτή θα μπορούσε να ξεκινήσει η σωτηρία της Αυτοκρατορίας. Σε αυτά τα υπομνήματα αναφέρει μια σειρά από πρωτοποριακές προτάσεις, αναδασμό της γης, τόνωση της χειρωνακτικής εργασίας, εθνική παραγωγή και εμπόριο, διοικητική αναδιοργάνωση, φορολογία, κρατικές δαπάνες, εθνικοποίηση του στρατού, ποινές κ.ά.

Δεν επρόκειτο τόσο για μια αναγέννηση του Βυζαντίου όσο για την ίδρυση μιας νέας μορφής κράτους, με έδρα τον Μορέα, εμπνεόμενο από την «Πολιτεία» του Πλάτωνα.

Το σύστημά του αποβλέπει στην επικράτηση μιας παγκόσμιας θρησκείας, βασισμένης κυρίως στη νεοπλατωνική φιλοσοφία. Μόνος οδηγός του ανθρώπου, σύμφωνα με τον Πλήθων είναι η φιλοσοφία.

Το υπόμνημά του προς τον δεσπότη Θεόδωρο Β' λέει ότι οι σύμβουλοι των βασιλέων πρέπει όχι μόνο να είναι «πεπαιδευμένοι», αλλά και να προέρχονται από τις τάξεις εκείνων που δεν είναι «ουθ' οι παμπλούσιοι, ουθ' οι απορώτατοι» και διαιρεί την κοινωνία σε τρεις τάξεις:

- «Γένος το αυτουργικόν», αγρότες, γεωργοί, κτηνοτρόφοι.
- «Γένος το διακονικόν», εργάτες, έμποροι.
- «Αρχικόν φύλον», δημόσια διοίκηση, δικαιοσύνη και στρατός.

Ο Πλήθων οραματιζόταν τη δημιουργία ενός κόσμου όπου ο Χριστιανισμός θα αποτελούσε παρελθόν και θα ήταν μόνο μια μικρή παρένθεση στη ζωή του Ελληνισμού. Μόνο έτσι πίστευε ότι ο Ελληνισμός θα επανερχόταν στις ρίζες του και θα αναγεννιόταν. Σύμφωνα με όσα γράφει ο Γεώργιος Τραπεζούντιος στο πόνημά του «Σύγκρισις Πλάτωνος και Αριστοτέλους», όταν ο Πλήθων βρισκόταν στη Φλωρεντία,

είπε ότι σύντομα όλοι οι άνθρωποι «Μια ψυχή και καρδιά», θα ασπάζονταν μια νέα θρησκεία.

Και όταν ο Τραπεζούντιος τον ρώτησε αν αυτή θα ήταν ο Χριστιανισμός ή το Ισλάμ, ο Πλήθων του απάντησε, ούτε η μία ούτε η άλλη αλλά η «Πατρώα»...

Στα έργα του ο Πλήθων «θεολογεί» και «φιλοσοφεί», στο «Περί Νόμων Συγγραφή» το οποίο έγραψε σε προχωρημένη ηλικία, συνοψίζεται η φιλοσοφική, θεολογική και κοινωνική σκέψη του. Δυστυχώς σώζονται σήμερα μόνο 16 από τα 101 κεφάλαια της συγγραφής γιατί το χειρόγραφο, μετά τον θάνατο του Πλήθωνος, έπεσε στα χέρια του Γενναδίου, ο οποίος έκαψε το μοναδικό στον κόσμο χειρόγραφο των Νόμων Συγγραφής, διατάζοντας και όσους είχαν αντίγραφα να κάνουν το ίδιο. Ο μαθητής του Πλήθωνος, Δημήτριος Ραούλ Καβάκης, αν και ήταν φίλος του Γενναδίου, δεν υπάκουσε και διατήρησε τα αποσπάσματα εκείνα που είχε ο ίδιος αντιγράψει και σώζονται μέχρι τις μέρες μας.

Πλήθων και μετενάρκωση

Ο Πλήθων ως γνήσιος φιλόσοφος υποστήριζε την αθανασία της ψυχής. Στο εικοστό δεύτερο κεφάλαιο του «Περί νόμων συγγραφή» που το ονομάζει «Περί αθανασίας της ψυχής της ανθρωπίνης», υποστήριζε, όπως λέει ο πατριάρχης Γεννάδιος σε επιστολή του προς τον Ιωσήφ Έξαρχο, τη μετενάρκωση.

Ο Πλήθων υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος είναι «σύνθετος», μέσα του σημειώνεται η διασταύρωση δύο ειδών, «του μεν θηριώδους και θνητού, του δε αθανάτου τε και τοις θεοίς συγγενούς». Η ευδαιμονία του ανθρώπου έγκειται στην εκτέλεση πράξεων που ανταποκρίνονται στη θεία φύση του. Η συνύπαρξη του θνητού και του αθανάτου στοιχείου μέσα μας είναι αναγκαία για την πληρότητα, την τελειότητα και την ισορροπία του σύμπαντος. Η ψυχή είναι αθάνατη, είναι ίδια στο είδος με τους θεούς και αυτοί την στέλνουν σ' αυτό τον κατώτερο κόσμο για να ενωθεί με ένα θνητό σώμα, διαφορετικό κάθε φορά ανάλογα με τις περιστάσεις. Και αναφέρει συγκεκριμένα σ' αυτό το έργο...

«Σ' ό,τι μας αφορά, η ψυχή μας όντας παρόμοια με τους θεούς, εξακολουθεί να είναι αθάνατη και αιώνια μέσα στα όρια που περιορίζουν τον δικό μας κόσμο. Περιοριζόμενη πάντα σ' ένα θνητό περίβλημα, στέλνεται από τους θεούς κάποιες φορές

αποδέχεται επίσης ότι η ψυχή κάνει πολλές καθόδους σε θνητά σώματα, που συμφωνούν ή όχι με τον λόγο»

Επίλογος

Ο Πλήθων πρόσφερε στον κόσμο μια μέγιστη υπηρεσία! Αναζωπύρωσε το ενδιαφέρον της Δύσης ιδιαίτερα για το έργο του Πλάτωνα, αλλά και γενικότερα για το αρχαίο ελληνικό πνεύμα και προλείανε το έδαφος για την επερχόμενη αναγέννηση, δίνοντας καθοριστική ώθηση για τη δημιουργία της Νεοπλατωνικής Σχολής Φιλοσοφίας στη Φλωρεντία.

Ο Πλήθων πέθανε γηραιός στη Σπάρτη στις 26 Ιουνίου 1452, την ίδια μέρα ακριβώς που πριν από χίλια χρόνια είχε πέσει στις αχανείς πεδιάδες της Περσίας, μαχόμενος με την εμπροσθοφυλακή του τους Πέρσες από ένα αδέσποτο δόρυ, ο τελευταίος Φιλόσοφος Αυτοκράτορας Ιουλιανός.

Οι φίλοι και μαθητές του Βησσαρίων, Μανουήλ Χρυσολωράς, Γρηγόριος μοναχός, Ιερώνυμος Χαριτώνυμος, Λαόνικος Χαλκοκονδύλης κ.ά. πένθησαν την απώλεια του δασκάλου τους με κείμενα που υμνούν τη σοφία και την αρετή του. Ακόμα και οι αμείλικτοι εχθροί του Γ. Σχολάριος και Γ. Τραπεζούντιος παραδέχονταν ότι ο Πλήθων ήταν ο πλέον σοφός άνδρας του 15ου αιώνα.

Το 1465 Ιταλοί θαυμαστές του με επικεφαλής τον Σιγισμούνδο Μαλατέστα, συγγενή της δέσποινας Κλεόπας Μαλατέστα που γνώριζε καλά ο Πλήθων, ήρθαν με πλοία στην Λακεδαίμονα, εισέβαλαν στον τουρκοκρατούμενο Μυστρά, έσκαψαν κι έκλεψαν τα οστά του και τα μετέφεραν στο Ναό του Αγίου Φραγκίσκου, το Tempio Malatestiano στο Ρίμινι, όπου βρίσκονται μέχρι σήμερα... «Για να βρίσκεται ο μεγάλος διδάσκαλος μεταξύ ελευθέρων ανθρώπων...»

Πηγές:

- <https://www.protothema.gr/stories/article/695277/o-teleutaios-sofos-tou-vuzadiou-georgios-gemistos-plithon/>
- <http://1lyk-arsak.att.sch.gr/wp-content/uploads>, Κωσταντίνος Μπριάνης, Γεώργιος Γεμιστός pdf
- Γ. Γεμιστός – Πλήθων. Ο Φιλόσοφος του Μυστρά, Σάββας Παρ. Σπέντζας, Εκδόσεις Καρδαμίτσα
- Η Ιδέα της Μετενσάρκωσης στην Αναγέννηση. Από τον Πλήθωνα Γεμιστό στον Τζορντάνο Μπρούνο, Isabelle Ohmann, Εκδόσεις Νέα Ακρόπολη
- Περιοδικό Νέα Ακρόπολη Ιανουάριος – Μάρτιος 2000 Τεύχος 95

σε ένα σώμα, άλλες φορές σε άλλο, σε σχέση με την παγκόσμια αρμονία».

Στα σχόλια του πάνω στους Χαλδαϊκούς Χρησμούς, ασχολείται με την περιοδική επιστροφή της ψυχής στη γήινη ζωή, σύμφωνα με τις διδασκαλίες του Πορφύριου και του Ιάμβλιχου.

Γράφει στο σχόλιο του πάνω στο 12ο χρησμό:

«Τότε η ψυχή κατέχει, λόγω ασφαλώς της ίδιας της, της αιωνιότητας, πολλά από αυτά που βρίσκονται στις πτυχές του κόσμου, δηλ. στα διάφορα μέρη του κόσμου. Τα αποκτά, κάθε φορά, σύμφωνα με αυτά που βίωσε σ' αυτόν τον κατώτερο κόσμο».

Στην περίφημη διένεξη που τον έφερε αντιμέτωπο με τον Σχολάριο για τις διαφορές ανάμεσα στη φιλοσοφία του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη, έγραφε:

«Οστόσο, δεν θα με εξέπληττε σ' ότι τον αφορά, αν, από νοητική οκνηρία δεν έχει ήδη καταλάβει ότι όποιος υποθέτει ταυτόχρονα την αιωνιότητα του κόσμου και την αθανασία της ανθρώπινης ψυχής, θα έπρεπε αναγκαστικά όχι μόνο να αποδέχεται ότι αυτή δεν γεννιέται στο χρόνο, αλλά να

Η Νέα Ακρόπολη πραγματοποιεί δράσεις για τη Φιλοσοφία, τον Πολιτισμό και τον Εθελοντισμό, προσφέροντας ουσιαστικές επιλογές και καλύπτοντας όλους όσοι επιθυμούν να φέρουν στη ζωή τους μια εσωτερική αναγέννηση.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

Εισαγωγικό σεμινάριο Εσωτερικής Φιλοσοφίας και Εσωτερικής Ψυχολογίας • Ανοιχτές συζητήσεις για τη Φιλοσοφία • Διαλέξεις, σε συνεργασία με χώρους πολιτισμού, για την Παγκόσμια Ημέρα Φιλοσοφίας υπό την αιγίδα της UNESCO

ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ

Επισκέψεις σε μουσεία, αρχαιολογικούς χώρους • Θεατρικά δρώμενα • Μουσικές θεματικές βραδιές • Δημιουργικά εργαστήρια: αρχαιολογικών αντιγράφων, πυρογραφίας, ζωγραφικής • Εκδοτική δραστηριότητα βιβλίων εσωτερισμού και φιλοσοφίας • Αθλητική δραστηριότητα: αθλητικοί αγώνες, τουρνουά, φιλοσοφικές πολεμικές τέχνες • Ομάδες ανάγνωσης και ανταλλαγής βιβλίων (Booksharing – Booklab)

ΕΘΕΛΟΝΤΙΣΜΟΣ

Οικολογικές πρωτοβουλίες για τη φροντίδα πάρκων, δασών, παραλιών • Κοινωνικές πρωτοβουλίες στήριξης ευπαθών ομάδων και προσφοράς • Αντιμετώπιση εκτάκτων αναγκών και φυσικών καταστροφών • Σεμινάρια για την ανάπτυξη της εθελοντικής συνείδησης • Δίκτυο ανταλλακτικής και εναλλακτικής οικονομίας • Ετήσια Πανελλήνια Πορτή Εθελοντισμού, με συμμετοχή τοπικών και διεθνών εθελοντικών οργανισμών (Κίνηση Φορέων Εθελοντισμού)

Αθήνα, 210 88 10 830

Ιλίσια, 210 7794368, 6987124197

Περιστέρι, 2130282657

Αιγάλεω, 698 185 8033

Καλλιθέα, 216 7007072

Πειραιάς, 211 4025482

Θεσσαλονίκη (κέντρο), 2310-285020

Θεσσαλονίκη (Άγιος Δημήτριος), 6979496723

Θεσσαλονίκη (Ανάληψη), 2313094863

Ηράκλειο, 6981888493

Ρέθυμνο, 28310 52884

Χανιά, 2821023189

Βόλος, 6974482907

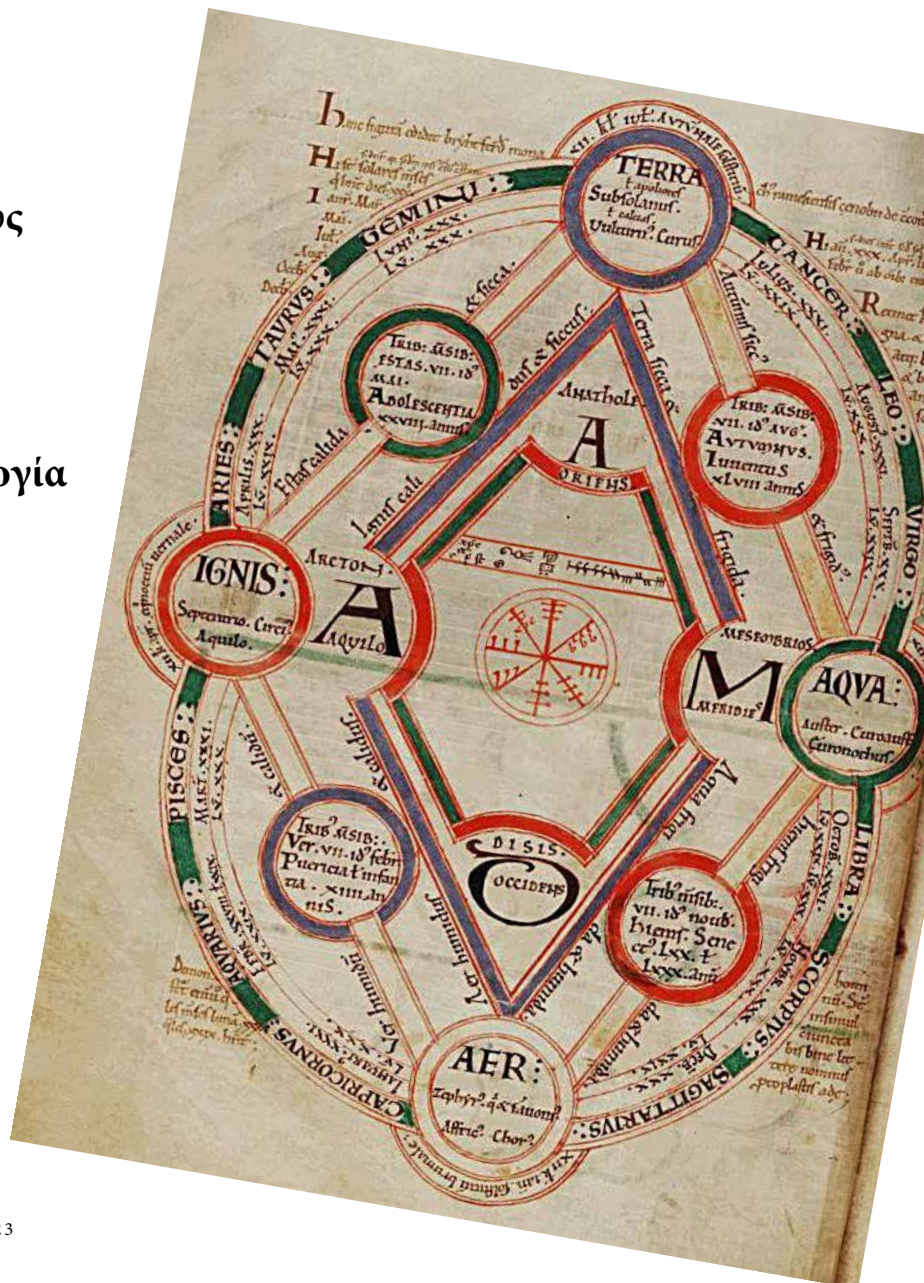
Πάτρα 2610006923 & What's up 6980500044

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ ΤΕΥΧΟΣ

Τα Τέσσερα Στοιχεία

- Τα τέσσερα στοιχεία στους αρχαίους πολιτισμούς
- Οι προσωκρατικοί και τα στοιχεία
- Τα στοιχεία στην αστρολογία
- Ο αριθμός 4

Socialize

philosophically

βρείτε τις εκδόσεις
μας ηλεκτρονικά
στο scribd.com

Ενημέρωση
Διαγωνισμοί
Short films and
spots for thinking
Φωτογραφίες
Ρητά for sharing

www.nea-acropoli.gr

www.nea-acropoli-athens.gr

www.nea-acropoli-thes.gr

ζήσε με την

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ

Ποιος είμαι;

Από πού έρχομαι;

Πού πηγαίνω;

Οι απαντήσεις
θα αναζητηθούν
στους:

Πλάτωνα

Αριστοτέλης

Μπαγκαβάτ Γκίτα

Βούδας

Κομφούκιος

Θιβέτ

Αίγυπτος

Πλωτίνος

Στωικοί

Καντ

Διάρκεια:

12 συναντήσεις

Ενάρξεις: κάθε μήνα στα κέντρα της Νέας Ακρόπολης στην Ελλάδα

ISSN 2944-9367

9 772944 936004